

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Л.П.Панова

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З КУРСУ**

«СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ АРХІТЕКТУРИ»

(ДЛЯ СТУДЕНТІВ 5 КУРСУ ДЕННОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ
НАПРЯМ 1201 (6.060102) – «АРХІТЕКТУРА»
СПЕЦ. 7.120102 – 8.120102 - «МІСТОБУДУВАННЯ»)

ХАРКІВ – ХНАМГ – 2009

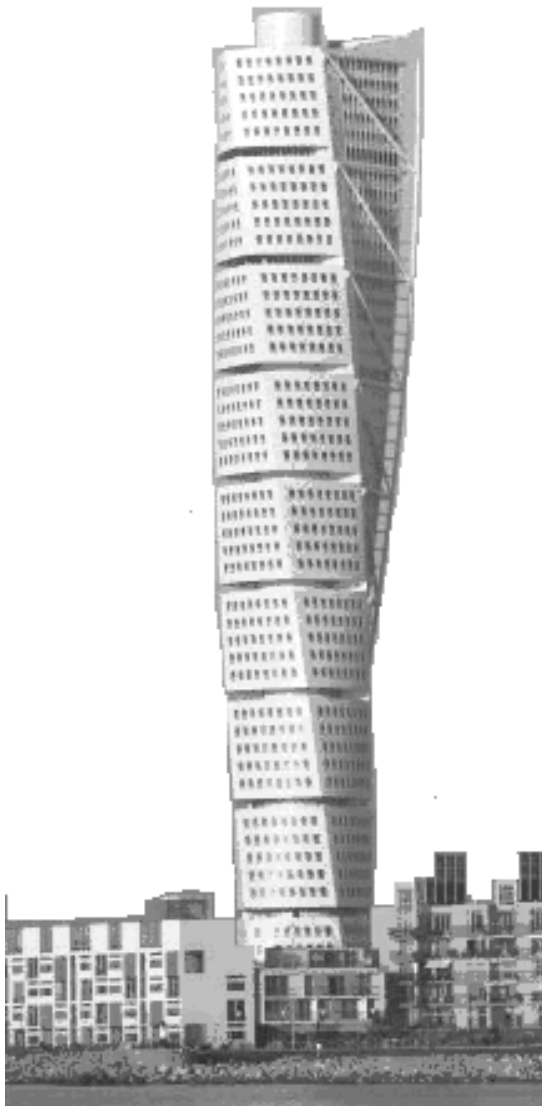
УДК 71

Методичні вказівки для самостійної роботи з курсу «Сучасні проблеми архітектури» - (для студентів 5 курсу денної форми навчання напрямку підготовки 1201 (6.060102) – «Архітектура» спец. 7.120102 – 8.120102 - «Містобудування») / Укл.: Л.П. Панова – Харків, ХНАМГ, 2009, - 70 с.

Укладач: Панова Лариса Павлівна

Рецензент: д-р архіт. С.О. Шубович

Рекомендовано кафедрою «Архітектурного моніторингу міського середовища»
Протокол № 3 від «05» квітня 2008 р.

На обкладці «Ко-оп Хімелблау». Кінотеатр- мультиплекс, Дрезден. 1993 – 1998.

На другій сторінці - М. Грейвз. Будівля адміністративно-комунальних служб у Портленді. США. 1979-1982.

© ХНАМГ, Л.П.Панова, 2008.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
I. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ АРХІТЕКТУРИ І ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ В АРХІТЕКТУРНИХ НАПРЯМАХ І ШКОЛАХ	5
1.1. МОДЕРНІЗМ ЯК ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ «СУЧАСНИХ ФОРМ АРХІТЕКТУРИ» (ІНТЕРСТИЛЬ ХХ СТ.)	5
1.2. ХАЙ-ТЕК НА ШЛЯХУ ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ НОВИХ ТИПІВ БУДІВЕЛЬ (ЗВ'ЯЗОК З «АВАНГАРДИЗМОМ» ХХ СТ.)	8
1.3. ПОСТМОДЕРНІЗМ ЯК ЗВЕРНЕННЯ ДО ЗВ'ЯЗКІВ АРХІТЕКТУРИ З МИНУЛИМ	12
1.4. АРХІТЕКТУРА ДЕКОНСТРУКТИВІЗМУ ЯК ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ СТВОРЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ	15
1.5. АРХІТЕКТУРА МАНЬЄРИЗМУ. ПРОБЛЕМИ ЗВ'ЯЗКУ СУЧАСНОЇ АРХІТЕКТУРИ З МИНУЛИМ («РОБОТА В СТИЛЯХ»)	24
1.6. КОНЦЕПЦІЯ «МОЗАІЧНОСТІ» АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА В СУЧАСНИХ МІСТАХ І ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОСТІ.....	25
2.7. ПРОБЛЕМИ, ЩО ВИРІШУЮТЬ ІНДИВІДУАЛЬНІ ТВОРЧІ НАПРЯМИ В СУЧАСНІЙ АРХІТЕКТУРІ.....	32
САНТЬЯГО КАЛАТРАВА	32
2. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МІСТОБУДУВАННЯ І ЛАНДШАФТНОЇ АРХІТЕКТУРИ.....	36
2.1. ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ХУДОЖНЬО - ВИРАЗНОЇ АРХІТЕКТУРНОЇ ФОРМИ.....	38
2.2. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕКОНСТРУКЦІЇ І МОДЕРНІЗАЦІЇ.....	39
2.3. ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ПРОБЛЕМИ АРХІТЕКТУРНОГО БЛАГОУСТРОЮ МІСТА	45
2.4. ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ В СУЧАСНІЙ ЗАБУДОВІ МІСТ	47
2.5. ПРОБЛЕМИ ПРОСТОРОВО-ЧАСОВОЇ РИТМІЗАЦІЇ ПЛАНУВАНЬ ІСТОРИЧНИХ МІСТ.....	48
2.6. ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІДЕОЛОГІЧНОЇ СУТНОТІ МІСТОБУДІВНОЇ СПАДЩИНИ.....	53
2.7. ПРОБЛЕМИ ВІДПОЧИНКУ	59
2.8. СИСТЕМНО-ЛАНДШАФТНИЙ КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОЕКТУВАННЯ АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА	61

ВСТУП

Мета вивчення дисципліни: дати студенту знання про сучасні проблеми архітектури і містобудування. Завдання курсу - навчити вирішувати складні питання, пов'язані з проектуванням і реконструкцією архітектурних об'єктів; вивчити основні проблеми і тенденції формування сучасної архітектури в її функціонально-типологічних, композиційно-пластичних, художньо-образних і стильових проявах.

ЗМ 1.1. Сучасні проблеми архітектури, містобудування і ландшафтної архітектури:
Проблеми створення цілісності міського середовища;
Проблеми комплексного благоустрою міського середовища; включаючи території ландшафту: парків, скверів, ботанічних садів, зоопарків, парків відпочинку, вулиць і площ.
Проблеми системно-ландшафтного підходу до проектування і формування системи міського ландшафту;

ЗМ 1.2. Проблеми створення і розвитку нових типів будівель; Проблеми систематизації сучасних напрямів і течій в архітектурі.

ЗМ 1.3. Сучасні проблеми реконструкції і модернізації.

Знати:

- сучасні проблеми архітектури та містобудування і основні методи їх вирішення
- систематизацію сучасних архітектурних теорій і напрямів
- сучасні проблеми реконструкції і модернізації житла і громадських будівель.

Вміти:

- вирішувати актуальні проблеми проектування і реконструкції в архітектурі, містобудуванні, ландшафтній архітектурі і дизайну малих форм;
- вирішувати проблеми благоустрою і створення композиційно-просторової єдності в архітектурному середовищі;
- визначити конкретні проблеми архітектурного середовища, яке проектується, і побудувати та обґрунтувати авторську концепцію, що їх вирішує.

Самостійна робота студента поглиблює його знання, отримані на лекціях, і привчає до постійного пошуку нового в сучасній науці й архітектурній практиці. Темі самостійної роботи продовжують модулі лекцій і вміщують нові містобудівельні розділи, не включені в основні часи занять.

Тема 1: Сучасні проблеми архітектури і їх відображення в архітектурних напрямках і школах.

Тема 2: Сучасні проблеми містобудування і ландшафтної архітектури:

До другої теми увійшли проблеми створення цілісності міського середовища; проблеми комплексного благоустрою міського середовища; включаючи території ландшафту: парків, скверів, ботанічних садів, зоопарків, парків відпочинку, вулиць і площ, проблеми системно-ландшафтного підходу до проектування і формування системи міського ландшафту;

І. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ АРХІТЕКТУРИ І ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ В АРХІТЕКТУРНИХ НАПРЯМАХ І ШКОЛАХ

ОСНОВНІ СТИЛІ (1950 – 2009 рр.):

- 1 – Модернізм (інтернаціональний стиль)
- 2 – Поп-арт;
- 3 – Хай-тек;
- 4 - Постмодернізм;
- 5 – Пост структуралізм;
- 6 – Символізм
- 7 – «Метаболізм» и постметаболізм
- 8 – «Біоніка»
- 9 - «Симбіоз культур» (Курокава К.)
- 10 - Маньєризм;
- 11 – «Фірмовий стиль»;
- 12 – Деконструктивізм
- 13 - «Глобалізм» - «новий інтернаціоналізм»

1.1. МОДЕРНІЗМ ЯК ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ «СУЧАСНИХ ФОРМ АРХІТЕКТУРИ» (ІНТЕРСТИЛЬ ХХ СТ.)

Завдання:

1. Визначити проблеми, що ставить чи пропонує вирішити хай-тек в архітектурі.
2. Визначити методи вирішення цих проблем на прикладах архітектурних об'єктів.

МОДЕРНІЗМ – загальна назва явищ ХІХ – ХХ ст. в культурі Заходу і Америки; термін вживається паралельно з функціоналізмом та інтернаціональним стилем.

Ле Корбюзьє. Велику дію на розвиток світової архітектури надав видатний французький архітектор Ле Корбюзьє (справжнє ім'я Шарль-Едуард Жаннере, 1887— 1985) — один з основоположників інтернаціонального стилю. Практик і теоретик в області містобудування і житлового будівництва, він прагнув відповісти на реальні запити життя, враховуючи можливості, які дає сучасна техніка. Його ідеал — простота в точність ясних геометричних об'ємів залізобетонних конструкцій, що відкрили багатющі можливості і для принципово нових об'ємно-просторових композицій і форм. Приклоняючись перед машинною, сучасною технікою, Ле Корбюзьє, на відміну від багатьох своїх сучасників, розумів архітектуру як мистецтво і надавав значну увагу емоційній дії її образів. З роками Ле Корбюзьє поступово відходить від відомого аскетизму своїх ранніх шукань, звертає всю більшу увагу на образну, гуманістичну цінність архітектури.

Сформульовані Ле Корбюзьє п'ять принципів лягли в основу професійних прийомів нової архітектури 1920—1930-х рр.:

- 1) будинок на стовпах
- 2) сад на плоскому даху
- 3) вільний план
- 4) горизонтально протяжні вікна
- 5) вільна композиція фасаду.

Для Ле Корбюзьє характерні широта архітектурних ідей, різноманітність творчих варіантів.

Ле Корбюзьє — найяскравіший виразник урбаністичних (від латинського слова «урбас» — місто) ідей 1920—1930-х рр. Пристрасний мрійник і разом з тим практик, він вису-

нув ідею забудови міста хмарочосами, з новою транспортною системою і раціональним зонуванням, різноманітно виявленим призначенням кожного будинку (діорама 1922 г.— «Сучасне місто на 3 мільйони жителів», план реконструкції центру Парижа — «План Вуазен», 1925). Його проекти рішуче ламають старі уявлення про міську забудову, що збереглася з епохи феодалізму, і намічають нові масштаби і просторову організацію міста 20 в. Проект ідеального міста сучасності був висловлений їм в книзі «Урбанізм». Утопізм містобудівних ідей Ле Корбюзьє позначився в тому, що подолання соціальних суперечностей капіталістичного суспільства він рахував можливим за допомогою архітектури, її раціонального планування, шляхом ліквідації суперечностей між сучасною технікою і старим плануванням міст.

Враховуючи досвід проектування радянських будинків-комун 1920-х рр., він створив свій проект «Променистого міста» (1930) з гігантських житлових будинків з комунально-побутовим і торговим обслуговуванням і садами.

Самі відомі роботи Ле Корбюзьє: гуртожиток швейцарських студентів в Парижі (1930—1932), вілла "Савойя" в Пуассі (1931), будівля Міністерства легкої промисловості в Москві (1935). В післявоєнні роки Ле Корбюзьє продовжував брати активну участь в творчому житті Франції. Проте, розчарований в можливостях реформи умов життя міста при капіталізмі, він відмовився від широких задумів 1920—1930-х рр. В експериментальному 17-поверховому житловому будинку в Марселі (1947— 1952) він прагнув розв'язати проблему «ідеального будинку», що є лише частковим здійсненням проекту «Променистого міста».

До пізніх робіт Ле Корбюзьє відноситься будівля Секретаріату в Чандігарху (Індія 1958).

Школа Баухауза. Видну роль в розвитку сучасної архітектури і прикладних мистецтв зіграла діяльність крупного центру так званого функціонального напрямку в Німеччина — Баухауз, на чолі з архітектором і теоретиком В. Гропіусом (р. 1883). В проектуванні промислових і житлових масивів функціоналісти прагнули їх найраціональнішого розміщення і економічного планування. На перший план висувалися інженерно-технічні принципи і ясно виражений конструктивний каркас будівлі. Характерний приклад— будівля Баухауза (1925—1926), збудоване за проектом Вальтера Гропіуса в Дессау. Воно складається з різних корпусів правильної геометричної форми, у вигляді яких ясно виражено призначення кожного з них.

Контрасти гладких бетонних стін і величезних вікон у вигляді суцільних горизонтальних прорізів, відсутність всяких декоративних деталей, крайній лаконізм архітектурного вигляду — найтиповіші риси так званого конструктивного стилю. Односторонній підхід до рішення функціональних задач привів до сухості і монотонності геометричних форм прямолинійних контурів. Перебільшення ролі техніки і інженерії викликало у ряді випадків їх фетишизацію, преклоніння перед технізацією.

Показова в цьому відношенні діяльність одного з теоретиків техніцизму, що розвивав після 1945 р. деякі ідеї функціоналізму, — Людвіга Міс ван дер Рое. Він розробив тип зашкелених кубічних будівель в 30— 40 поверхів з нерозчленованим простором усередині кожного з них і пересувними перегородками. В його архітектурі панують культ скла і сталі, принцип економії, простота форм, вишуканість в деталях, але в той же час одноманітність і схематизм. Монотонність визначає характер майже всіх споруд, створених за його проектами в багатьох країнах Західної Європи і Америки (житлові будинки в Чікаго, 1950-і гг.; двадцятидвохповерхова будівля компанії Сигрем в Нью-Йорку, 1958).

Рис. 1. Школа
 Баухаус, Дессау,
 Німеччина,
 арх. В. Гропіус,
 1925–1926 рр.
 Три корпуси
 (школа, моделю-
 вальні приміщення
 і студентський
 будинок) поєднані
 надземним
 переходом,
 перекинутим
 понад дорогою-
 доїздом до
 комплексу; стіни
 з куртинним і
 стрічковим
 застлінням;
 студентський
 будинок – бага-
 топоверхівка;
 застосовано
 залізобетонні
 конструкції

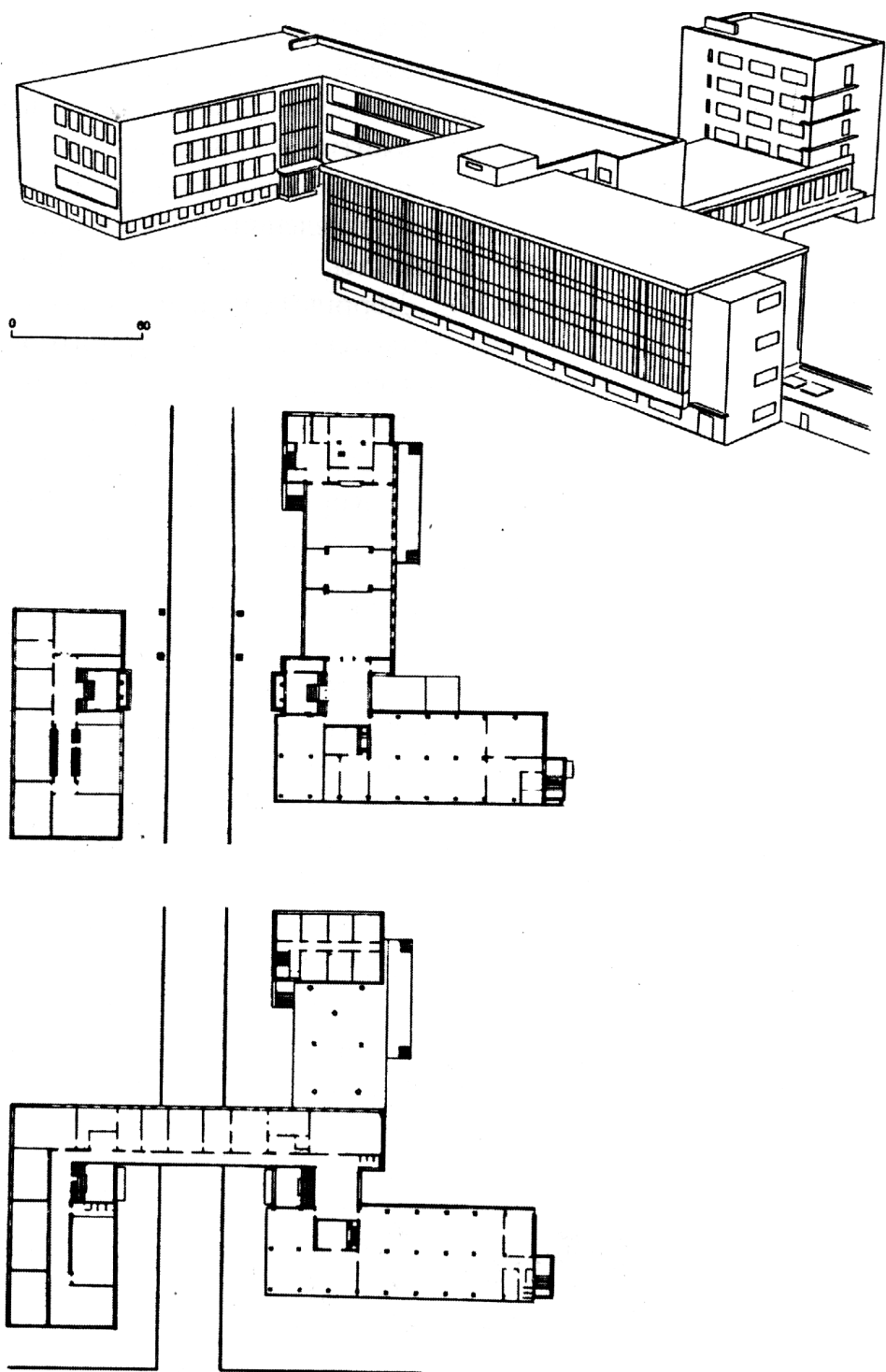
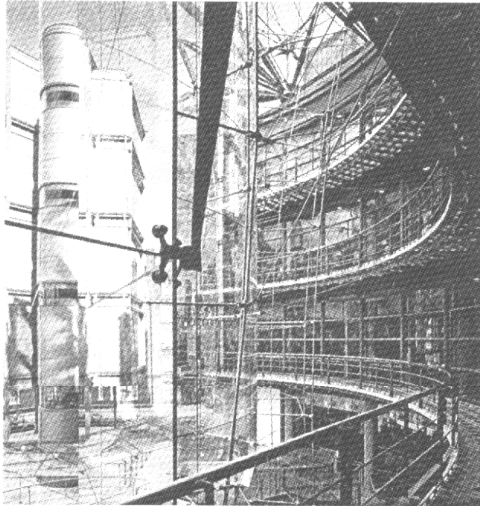

Рис.1 – Школа Баухауза, архіт. В.Гропіус.

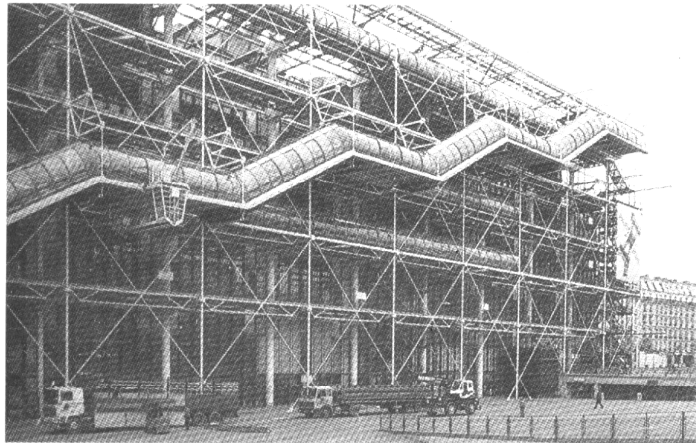
1.2. ХАЙ-ТЕК НА ШЛЯХУ ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ НОВИХ ТИПІВ БУДІВЕЛЬ (ЗВ'ЯЗОК З «АВАНГАРДИЗМОМ» ХХ СТ.)

Завдання

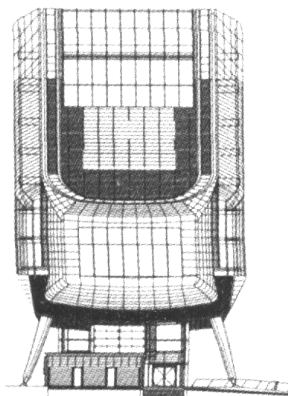
1. Визначити проблеми, що ставить чи пропонує вирішити хай-тек в архітектурі.
2. Визначити методи вирішення цих проблем на прикладах архітектурних об'єктів.
3. Намалювати конструктивне і тектонічне рішення архітектурного об'єкту даного напрямку.

A

Б

В

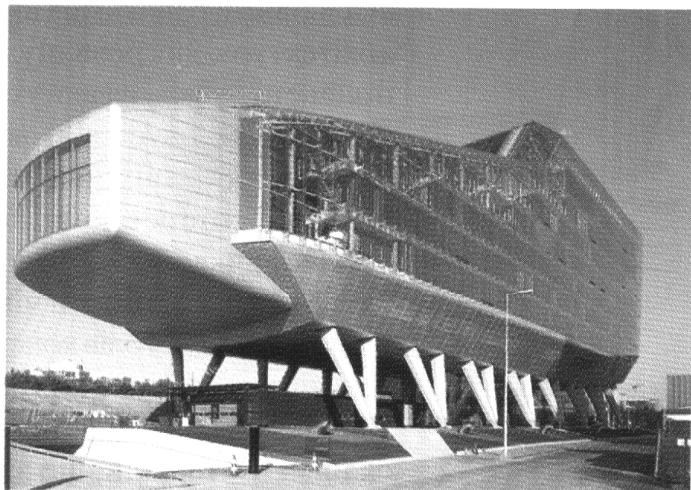

Рис. 2 – Приклади архітектури хай-теку: А – Головна споруда 4-го каналу, Лондон, арх. Р. Роджерс, 1994 р.; Б – Центр Жоржа Помпіду, Париж, Франція, арх. Р. Роджерс і Р. Піано, 1974–1976 рр. Класичний зразок архітектури хай-теку: візуальна демонстрація конструктивних (металевий каркас) та функціональних (сходові клітини) елементів, які винесено назовні; широке використання металу та скла; багатошарове відмежування від зовнішнього простору;

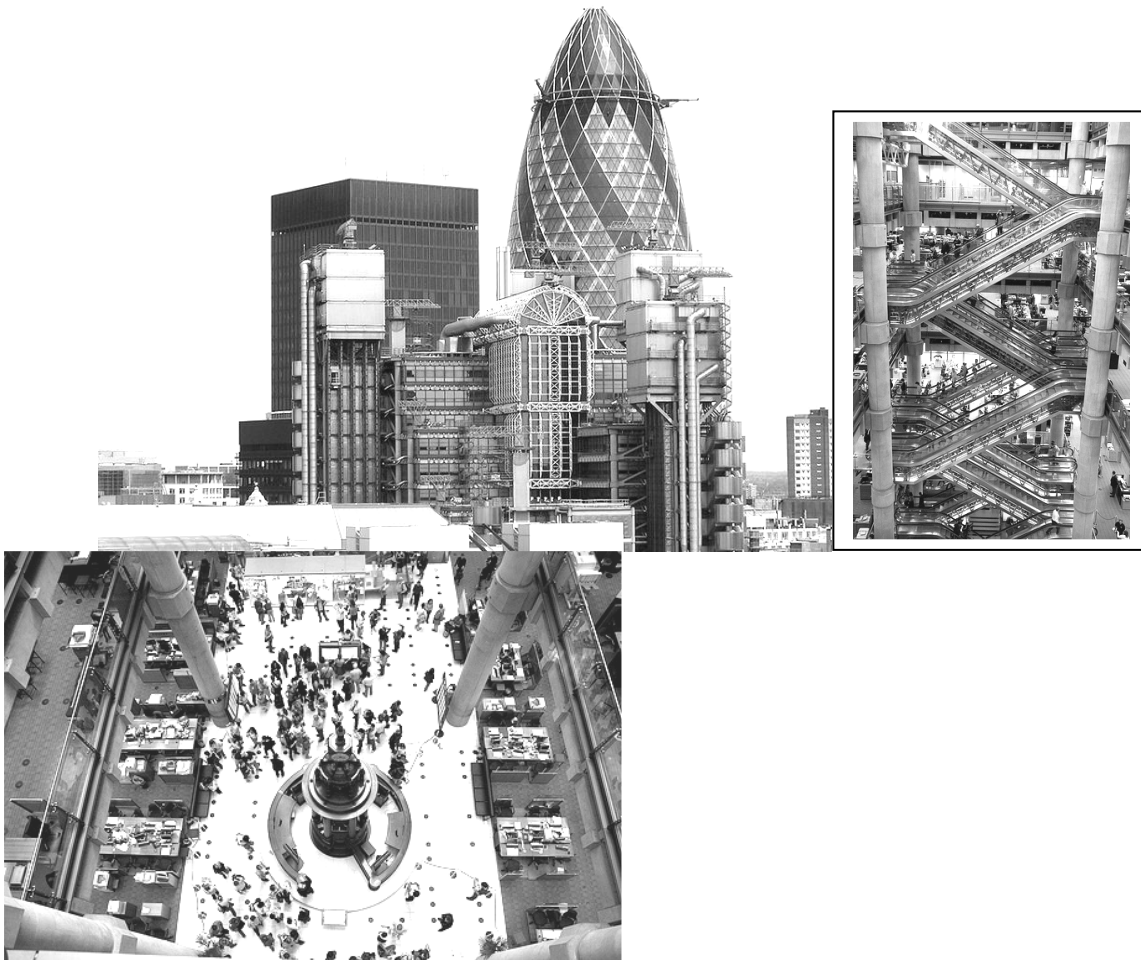

Рис.3 - Будинок Лойда, Лондон

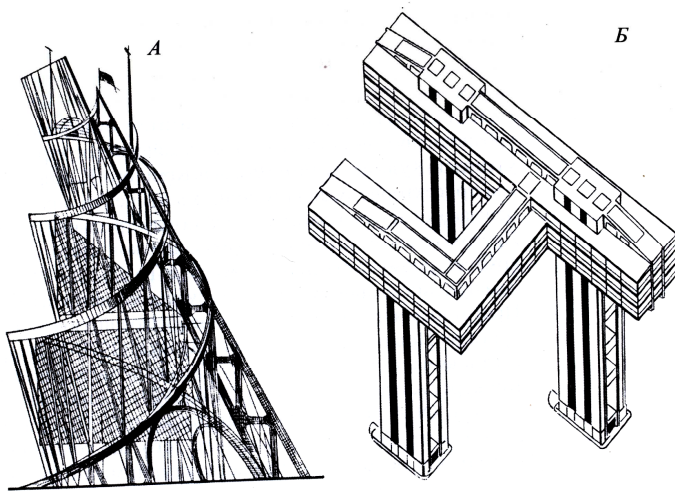

Рис . 4 - Конструктивізм.

А – проект пам'ятника III Інтернаціоналу, архіт. В.Татлін, 1919 – 1920 рр. В основі композиції об'єму - спіраль; Б – проект московського урядового хмарочосу, архіт. Ель Лісіцький, 1924 р.

До конструктивістів відносили братів Віктора, Олександра і Леоніда Весніних, І.Голосов, Н.Ладовський, І.Леонідов, Е.Лісіцький, К.Малевич, К.Мельников, О., В.Шухов, В.Татлін

Після другої світової війни розвиток архітектури визначався надзвичайно високими досягненнями і винаходами в області будівельної техніки, надаючи архітекторам можливість найрізноманітніших і сміливих конструктивних і тектонічних рішень, відмінних легкістю, ажурністю, виразністю архітектурно-художніх форм.

Особливе значення в перекритті величезних внутрішніх просторів придбавають криволінійні форми залізобетонних оболонок у вигляді параболи, еліпса, гіперболи. Вони дали можливість перекривати без опор великі простори. Висячі залізобетонні оболонки знайшли застосування в спортивних і видовищних спорудах (наприклад, Спортивна арена в Релей, США). Пошуки найраціональніших просторових конструкцій привели американського інженера Р. Б. Фуллера до створення так званого геодезичного купола сітчастої форми (Центральний павільйон виставки в Сокольниках, павільйон США на ЕКСПО-67). Іншим прикладом плідних інженерно-технічних досягнень в сучасному будівництві є споруди П. Нервуй, в яких він прагне виявити конструктивні можливості залізобетону і армованого цементу, застосовуючи тонкі склепінчасті оболонки двоякої кривизни, складчасті, ребристі перекриття-шкаралупи — Малий Палац спорту в Римі (1956—1957), ангари і склади, заводські корпуси в Італії.

Розвиток одержують каркасно-металеві і залізобетонні конструкції, в них опорою служить розташований в центрі стовбур. Характерні також конструкції «висячих багатопверхових будинків», де зовнішні стіни і перекриття підвішені на сталевих вантах (рамах з тропсами) до балок і консолей. Вперше подібний принцип поєднання залізобетонного каркаса і підвішених поверхів був запропонований радянським архітектором Р. Б. Борисовським. В архітектурі використовуються алюміній, пластмаси, синтетичні матеріали, завдяки яким стали осущестимими пластичні архітектурні форми з плавними контурами.

Найбільший твір західноєвропейської архітектури післявоєнного періоду — Будинок ЮНЕСКО в Парижі (1958), збудований із залізобетону, алюмінію, пластичних мас і скла архітекторами різних країн. Він декорований живописом, скульптурою, керамікою. Цікаво будівля Національного центру промисловості і техніки в Парижі (1958), перекрите найбільшою склепінчастою оболонкою.

Підйом переживає архітектура країн Латинської Америки. В Бразилії він пов'язаний з ім'ям Оскара Німейєра і створенням нової столиці держави — Бразилія. Характер планування міста і будівель здійснений з урахуванням особливостей місцевого колориту і природи.

Сьогодні монолітне будівництво - одна з найперспективніших технологій зведення будівель і споруд. Ідея монолітного будівництва - це зведення конструктивних елементів з бетонної суміші з використанням спеціальної опалубки.

Процес зведення монолітних будівель або споруд складається з декількох етапів: приготування і доставки бетону (мазкий 200-400), підготовки опалубки і власне укладання бетону. Справа ще більш спрощується, якщо є можливість створити бетонний вузол прямо на майданчику.

Опалубка - це спеціальні щити які з'єднуються між собою утворюю форму для бетону.

В основі традиційних методів зведення монолітних будівель лежить використовування принципово різних видів опалубок: тунельної, горизонтально і вертикально витягнутої; ко-взаючої; крупно- і дрібно щитової, незнімної і пневматичної опалубки.

Така різноманітність опалубки містить в собі унікальну можливість для архітектора проявити себе і створити щось нове. Завдяки монолітному житловому будівництву ми можемо спостерігати безліч цікавих нових будівель химерної, а деколи і казкової форми. Одним з найяскравіших прикладів цього можуть служити такі споруди як Оперний театр (одна з перших монолітних споруд) Сіднея, «Тенінг торсо» або повернений торс. Швеція (див. 2 стор.), Концертний зал . Санта Круз, Консерваторія. Порту. Португалія.

Рис. 5 - Оперний театр в Сіднеї

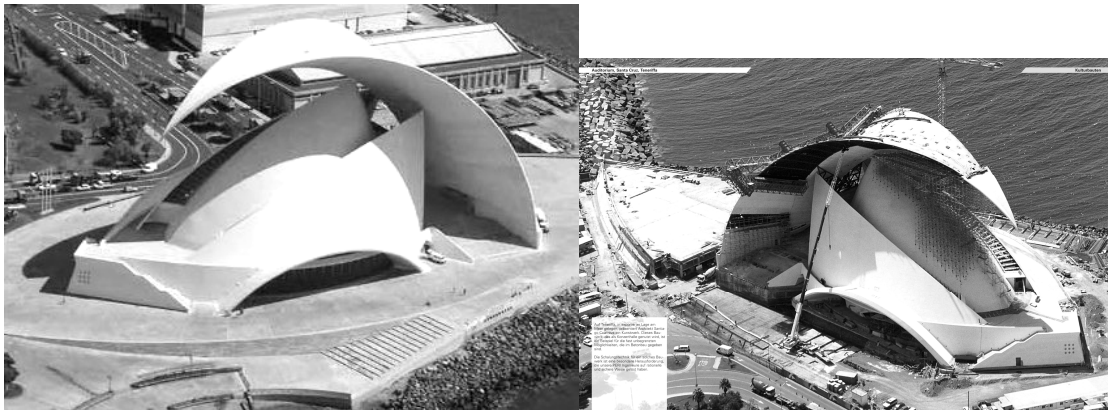

Рис. 6 - Концертний зал . Санта Круз

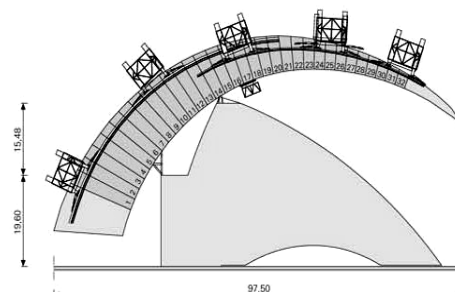
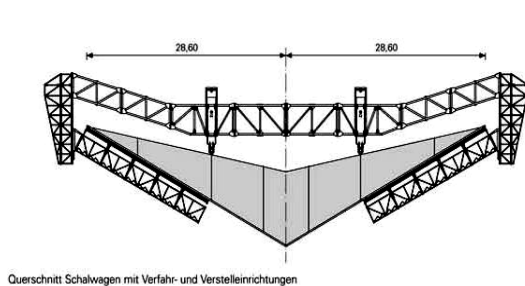
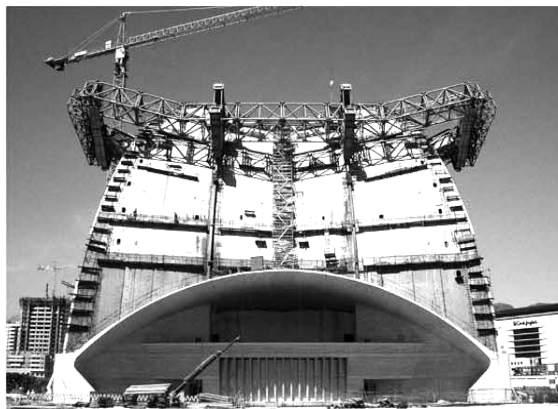

Рис. 7 - Етап будівництва.

1.3. ПОСТМОДЕРНІЗМ ЯК ЗВЕРНЕННЯ ДО ЗВ'ЯЗКІВ АРХІТЕКТУРИ З МИНУЛИМ

Завдання

1. Визначити проблеми, що ставить і пропонує вирішити постмодернізм в архітектурі.
2. Визначити методи вирішення цих проблем на прикладах архітектурних об'єктів.
3. Намалювати конструктивне і тектонічне рішення архітектурного об'єкту даного напрямку.
4. В анотації вказати основні принципи даного напрямку в архітектурі.

МЕТА ПОСТМОДЕРНІЗМУ - ЗВ'ЯЗКИ СУЧАСНОГО З МИНУЛИМ КУЛЬТУРНИМ ЗНАЧЕННЯМ АРХІТЕКТУРИ ЯК ВИДУ МИСТЕЦТВА, ЗДАТНОГО НЕСТИ ІНФОРМАЦІЮ

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОСТМОДЕРНІЗМУ:

- 1 Невизначеність;
- 2 Фрагментарність;
- 4 Деканонізація;
- 4 Непрезентабельність;
- 5 Ірреалістичність;
- 6 Ірраціоналізм;
- 7 Іронія;
- 8 Багатозначність;
- 9 Гібридизація;
- 10 Карнавалізація;
- 11 Участь – як контекст форм;
- 12 Метафоричність;
- 13 Іманентність – здатність розуму узагальнити себе в символах.

Також І.Гасак відмічає такі якості постмодернізму: анархія, анонімність, усвідомлене розуміння вибору, суміш, колаж з множин, робота із словником, цитування минулого, діалог або багатоголосся історичних цитат, гра.

ОСНОВНІ ІДЕЙНІ ПРИНЦИПИ:

- 1 – Відстоювання класичних ідей в новій упаковці (нова форма з сучасних рішень, будівельних конструкцій і матеріалів);
 - 2 – З'єднання «високого, духовного» і «низького - заземленого, матеріального»;
 - 3 – Естетика «кичу»;
 - 4 – Повернення до забутих традицій класики;
 - 5 – Іронія, сарказм, «дзеркальна амальгама»
- Постмодернізм – це парадигма контркультури – «амальгама», погляд всередину себе (К.Курокава).

ВІДОМІ ШКОЛИ І ЇХ ЗАСАДИ:

1. ЕСТЕТИКА НАДМІРНОСТІ

Принципи «Тальєр де Архітектура»

- 1 – Театралізування і ритуалізація
- 2 – Надмірність значень
- 3 – Звернення до минулих стилів
- 4 – Вибір безцільних ефектних форм
- 5 – Вибір випадкового зайвого простору

Орнамент випадковий

2. АРХІТЕКТУРА ВІДГОМОНУ (АРХІТЕКТУРНА ЛУНА)

П'ять принципів Хироши Хара

- 1 – Місто в приміщенні
- 2 – мінливість, мужди – блискучий фасад
- 3 – Різноманітність – диференційований внутрішній простір
- 4 – Неявність, невизначеність між зовнішнім і внутрішнім
- 5 – Свобода шляхів переміщення в просторі

3. СИМБІОЗ КУЛЬТУР В АРХІТЕКТУРІ (К.Курокава)

- 1 - Знаходження симбіотичних елементів в архітектурних стилях і створення нових
- 2 – Обертання зовнішнього і внутрішнього просторів
- 3 – Введення в структуру третього проміжного простору
- 4 – Урівноваження в правах частини і цілого
- 5 – Підкреслення ролі деталі
- 6 – Перехід від Універсального порядку у всьому – до Анархії, Індивідуалізму
- 7 – Перехід від ієрархічної структури – до хаосу, мозаїчності, нескінченності мережива світів
- 8 – Від інтернаціонального стилю – до інтеркультури глобалізму

ОСНОВНІ ТЕЧІЇ:

1. Постмодерністський класицизм (Джонсон, Ісодзакі, Стерлінг, Бофілл)
2. «Подвійне кодування» (Дженкс Чарлз)
3. Семіотичні концепції
4. Постмодерністський маньєризм
5. «Ремінісценція» – повернення до старих стилів методами «цитування», «відсилань в минуле», «наслідування» (Холлєйн, Грейвз, Стерлінг, Курокава)
6. «Тенденції» - театралізування середовища
7. «Неомодернізм» або «Деконструктивізм» - «пост-постмодернізм (Ейзенман П., Фуджі Х., в Коолаас Р., Хадід З., Хейдак Дж., група «Морфозіс»)
8. «Контекстуалізм»

ВИНИКНЕННЯ ПОСТМОДЕРНІЗМУ

В другій половині двадцятого століття новаторський дух модернізму і інтернаціонального стилю себе вичерпав. Міське середовище стало дискомфортом у зв'язку з дешевою забудовою будинками, витриманими у дусі чистого раціонального функціоналізму, утворюючими відчуття смутку, монотонності і одноманітності.

Коли набридають формалістичні холодні споруди "білого модернізму", скупі форми "мінімальної архітектури" функціоналізму, культ техніки і конструкцій "хай-тек", деякі архітектори роблять спробу змінити формальну мову архітектури, повернувши в нього форми з минулих століть, виключені з практики орнамент, колір і інші "зайві елементи". Але б було невірне обмежувати суть нового руху одним лише ностальгічним зверненням до історичних формами минулого, хоча воно зіграло велику роль в складанні нового стилю, названого його теоретиками постмодернізмом.

У 1970-і рр. в США, як реакція на одноманітність, з'явилися величезні будівлі, які своїми масштабах перевершуючи скляні хмарочоси в стилі Міс ван дер Роє. Їх масштаб ніяк не співвідносився з людським тілом, і був більше схожим на якийсь космічний рівень. Гладка скляна поверхня будівель не мала позтажного горизонтального розчленовування, виявленого зовні, як це було в хмарочосах Міса, а всім своїм "фасадом" відображала небо і навколишній простір, вступаючи з ним в ірраціональну взаємодію. Подібна будівля Тихоокеанського

центру дизайну в Лос-Анжелесе, побудоване Цезарем Пеллі в 1971-76 рр., абсолютно випадає з міського контексту і встановлює свої власні стандарти масштабу. Цю величезна будівля з голубого скла місцеві жителі називають "голубим китом". Вона стоїть серед хаосу безликого оточення як анти - монумент і, не дивлячись на свої гігантські розміри, справляє враження викинутого на мілину морського чудовиська з блискучою мокрою голубою шкірою, яке незрозумілим чином потрапило в людський світ.

Головне, що спробували архітектори постмодернізму - це повернути в архітектуру вигнану з неї багато десятиріч тому образність, що робить її не просто процесом створення просторових структур, а видом мистецтва. Архітектори постмодернізму спробували внести в архітектуру ще й інші закони, окрім функціональної відповідності і максимального спрощення основних форм - вигадку, фантазію, театральний ігровий початок, складні образні асоціації.

Ще одна якість, яка відрізняє архітектуру постмодернізму, особливо в європейських країнах - це усвідомлене бажання пов'язати нові споруди з історичним міським оточенням, не испортив його новими включеннями, відчуті міський контекст майбутніх споруд. Іноді цей напрям постмодернізму називається «контекстуалізмом».

Звернення до історичних форм в постмодернізмі ніколи не носить характеру прямого цитування, натомість з'являється гра в натяки на прообрази, зашифрована символіка і складні асоціації. В цьому значенні характерним прикладом може служити що викликала сенсацію в 1977 році споруда Чарльза Мура - П'яцца д'Італія в Новому Орлеані, місці, вибраному італійською общиною міста для проведення своїх фестивалів. Бажання замовників - *створити матеріальне втілення ностальгії* - архітектор виконав у формі гротеску, створивши колаж з класичних європейських архітектурних мотивів, який розташовується навкруги величезної кам'яної карти Італії. Сама постановка задачі тут зумовила і зробила виправданим використання еkleктичних форм ради створення художнього образу-асоціації.

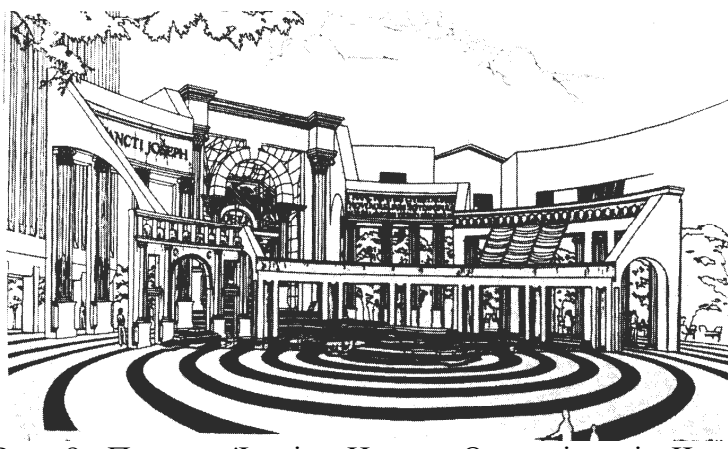

Рис. 8 - П'яцца д'Італія в Новому Орлеані, архіт. Чарльз Мур.

Іншим прикладом постмодерністського непрямолінійного трактування форм і образів архітектури минулого може служити проект будівлі Американської телеграфно - телефонної компанії (АТТ) в Нью-Йорку, виконаний знаменитим американським архітектором Філіпом Джонсоном в 1978 р., працюючим раніше в інтернаціональному стилі разом з Місом Ван де Рое. Величезний хмарочос членується відповідно до законів класичного ордера на базу, тіло і вінчання. Пропорції всієї будівлі, сгущенність або розрідженість маси відповідають ідеї ордерної архітектури «розподілу і несення навантаження». Нижня частина - "база" - витримана в людському масштабі, що полегшує сприйняття цього хмарочоса, тіло - скляна призма в обрамленні з сірого граніту, а вінчання, або «капітель» - це величезний фронтон своєїрідної форми з круглим розривом посередині. Жодна з частин будівлі не відтворює в своєму масштабі частини класичної колони. Це виглядало б жахливо. Але на рівні системи розчленовувань і пропорцій створюється образ, що натякає не спокійну і ясну класику.

Серед архітекторів європейського постмодернізму слід згадати таких майстрів, як Альдо Россі, що створив цікавий з погляду містобудування проект кладовища в Модене (1974), братів Кріє з їх містобудівними проектами, Маріо Ботта з його швейцарськими віллами і австрійця Ханса Холляйна - дивного майстра тонкого стилю невеликих об'єктів.

Маріо Ботта вніс в архітектуру постмодернізму деякі формальні прийоми, які згодом були використані його епігонами і стали свого роду універсальною архітектурною мовою постмодернізму. В його односімейних будинках - віллах в Швейцарії закладені ідеї самоти, ізоляції в природному або архітектурному оточенні. Його вілли самодостаточні, їм не потрібно ніякого спілкування. В невеликому житловому будинку використовуються крупні форми, як би призначені для великих суспільних будівель - величезні круглі вікна з дзеркальною поверхнею скла, захищаючи внутрішній світ навіть від поглядів ззовні.

Австрійський архітектор Ханс Холляйн в інтер'єрах Бюро подорожей у Відні спробував засобами архітектури передати відчуття, образи, мрії і ілюзії, що виникають у людини, що відправляється в далекі країни. Там, де архітектор-модерніст зробив би скляні стіни і обвішав їх рекламними плакатами, Холляйн ставить сталеві пальми, серед яких стоїть руїна класичної колони. Над авіакасою літають орли. Простір тут схоже на сцену, а відвідувач, рухаючись по ній, включається в загальний спектакль, починаючи грати якусь роль. Архітектору вдається створити атмосферу чогось незвіданого, загадкового, повну передчуття майбутньої поїздки і відкриття якихось таємниць. Часто архітектуру постмодернізму лають за те, що замість руху вперед вона стала відводити назад в історію, пояснюючи це страхом перед майбутнім в умовах глобальних екологічних катастроф. Можливо, в цьому і є частка істини. Але головною заслугою постмодернізму є те, що мова архітектурних форм стала незрівнянно багатше, виразно стали об'єми і композиції, поняття краси і образності було реабілітовано навіть відносно строго функціональних споруд. Архітектори постмодернізму, проявляючи пошану до історичної і національної спадщини, створили немало чудових проектів реконструкції історичних частин міст, асимілюючи сучасні споруди в історичну тканину міста без збитку для сторін. Але головне, що вони повернули архітектуру в лоно мистецтва.

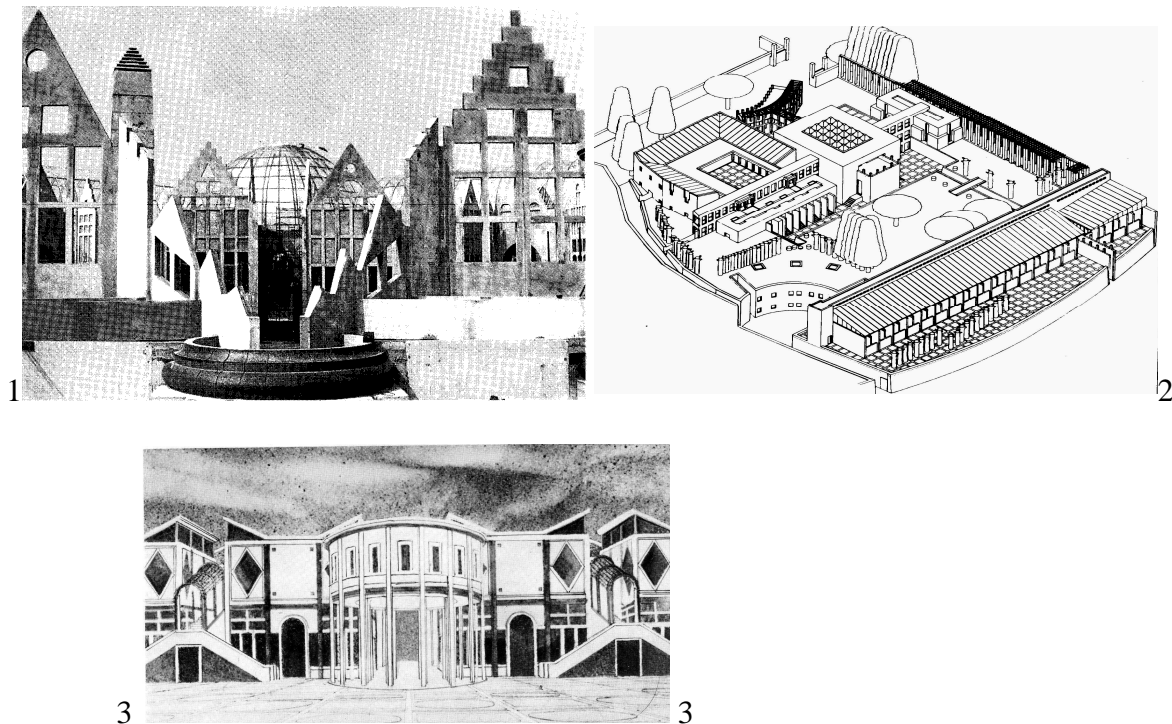

Рис 9 - Постмодернізм:- 1. Нуньес-Янковский (з колегами). Комплекс психопедагогічного інституту у Аені, 1984 р.; 2. К.Курокава. Проект громадського центру; 3. П.Портогезі. Проект реконструкції фортеці у Флоренції, 1983. Фрагмент фасаду.

1.4. АРХІТЕКТУРА ДЕКОНСТРУКТИВІЗМУ ЯК ВИРІШЕННЯ

ПРОБЛЕМ СТВОРЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ

Завдання

1. Визначити проблеми, що ставить деконструктивізм.
2. Визначити форми вирішення цих проблем на прикладах архітектурних об'єктів.
3. Намалювати конструктивне і тектонічне рішення архітектурного об'єкту даного напрямку.
4. В анотації вказати основні принципи деконструктивізму і символічне значення архітектурних форм даного напрямку.

ТЕЗИ ДЕКОНСТРУКТИВІЗМУ (1980 - 2009)

- Руйнування постмодернізму
- Нео конструктивізм
- Гра в зсув до пустки

МЕТА – ПЕРЕВОРОТ МИСЛЕННЯ

А.Мендіні визначив: «Деконструктивізм - феномен безглуздя і зверхакцентирования декоративності сучасного життя».

ФІЛОСОФІЯ: Нагромадження кривих ліній, асиметрія, зовнішнє безладдя – відображають ірраціональний світ сучасності

Р.Роллас: «Деконструктивістські споруди – не для надій майбутнього, а для сучасності, яку ми боїмося».

ПРИНЦИПИ ДЕКОНСТРУКТИВІЗМУ:

- 1 – Порушення всіх правил
- 2 – Нігілізм
- 3 – Здатність викликати відчуття турботи, небезпеки, здивування
- 4 – Протест
- 5 – Руйнування стереотипів, - руїноподібні форми
- 6 – Непрямолінійність
- 7 – Іронічна гра із змішаних значень форми
- 8 – Саморуйнівна гра у власну відсутність
- 9 – Деконструкція образу

КОНЦЕПЦІЇ кінця XX – нач. XXI вв.

ДЕКОНСТРУКТИВІЗМ. ІСТОРІЯ 1990-х г.: Бажання відчуття спокою і безпеки: вишукана графіка, витончена архітектоніка нестійких конструкцій – формальні вишукування Ігор з Ніщо.

Прогресивні завоювання в області архітектури, проте, часто використовуються в чисто формалістичній меті, що відводить від раціоналістичних рішень будівельних задач. Термін "деконструктивізм" був уведений в оборот французьким філософом Жаком Деріда і використовувався в літературознавстві для позначення такого способу прочитання твору, коли свідомо створюється конфлікт між значенням тексту і прийнятою його інтерпретацією. Цей метод розповсюдився і на образотворче мистецтво, і на архітектуру, як реакція на західну метафізичну філософію.

Деконструктивізм як напрям в архітектурі з'являється на початку 20 ст. і відроджується в кінці 80-х років. За визначенням теоретика деконструктивізму Жака Деріда, це не стиль, а метод, заходи архітекторів до основ традиційного підходу до архітектури як виду мистецт-

ва. Це не руйнування побудованих будівель, а свідоме створіння конфлікту тим, як людина звикла сприймати мову і значення, і тим, що вона бачить.

Деконструктивізм - це питання архітекторів самим собі, чи можна звільнити архітектуру від гегемонії естетики, краси, користі, функціональності, чи такі вже непорушні поняття порядку і безладдя і чи можна побудувати будівлю, відмовившись від всіх загальноприйнятих глибинних принципів створення архітектурних споруд, у тому числі: тектоніки, рівноваги, вертикалей і горизонталей, або все ж таки архітектору, поруйнувавши старі принципи, необхідно створити щось своє. Відрікаючись від старих принципів, необхідно створити нові форми, новий простір, нові типи будівель, в яких ці мотиви "написані" наново, втративши свою початкову гегемонію.

Архітектори – деконструктивісти шукають межі сприйняття і стабільного існування архітектурної форми і її елементів на основі динамічних можливостей конструкції.

Серед основних представників цього напрямку - П.Ейзенман, Б.Чумі, Д.Лібескінд, Х.Фуджі.

Рис. 10 - Гері Френк. Павільон галерея Серпентайн в Лондоні.

Рис.11 - Франк Гері. Музей Гуггенхейма в Більбао, на березі річці Нервілон 1991 – 1997.

До входу веде пішохідний міст через річку. Сходи спускаються до самої середини будівлі - багатоповерхової 50-метрової галереї з великими вікнами. Сюди можна потрапити і ліфтом чи доріжками. Каркас будівлі виконаний з залізобетону і гальванізованої сталі. В інтер'єрі використані білий камінь, іштвняк і тонкі пластини з титану (0,3 мм).

Конкурс Екс-Фієра

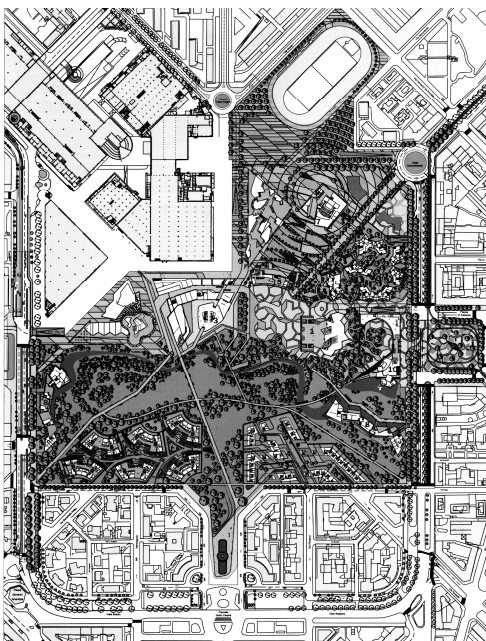
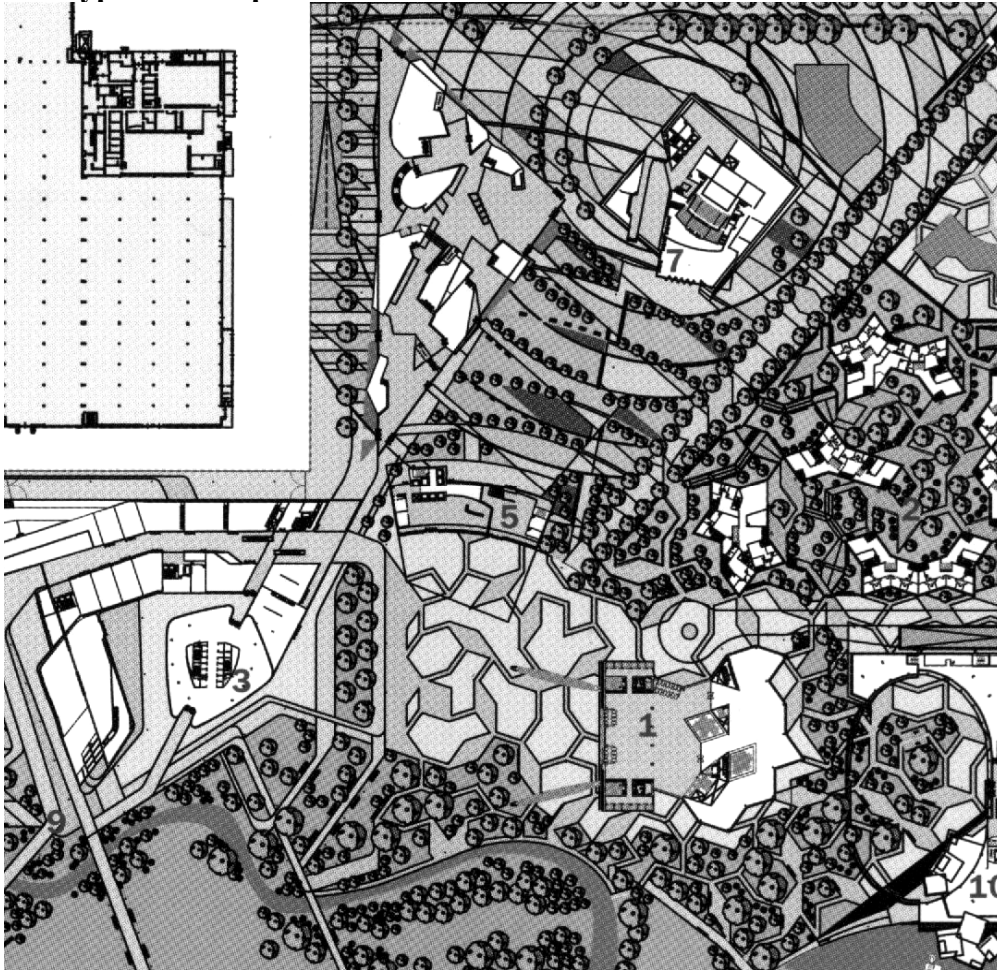
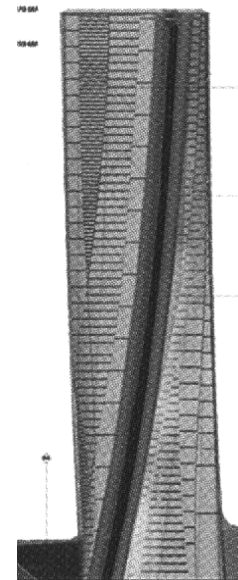
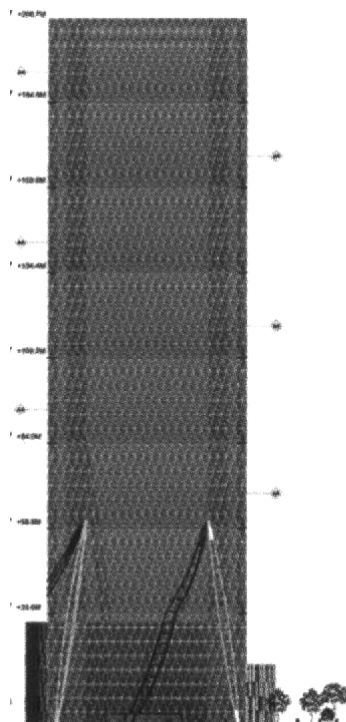

Рис. 12 – Башти Фієри: 1 – башта А Ісодзакі А.; 3 – башта В Хасид З.; 5 – башта С Либескінд Д.; 10 – Палаццо дела Шинтілло Маджора П.П.

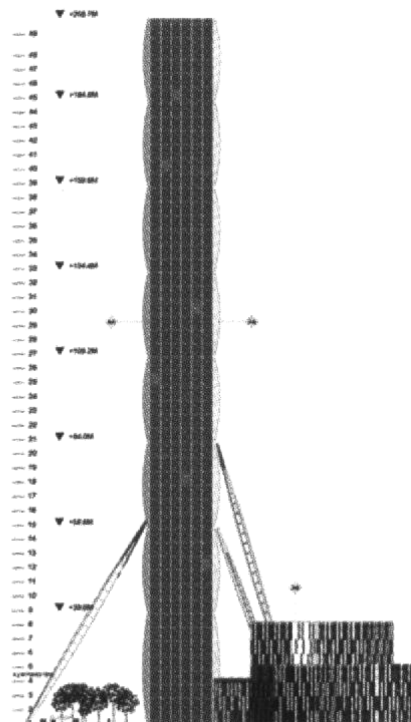

36

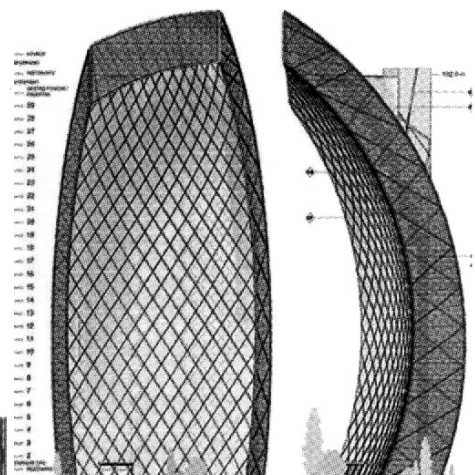
Башта В

35

40-этажная башня А
достигнет высоты 200 м.
Эффект «простеганности»

37

С

Рис. 13 - Конкурс Екс-Фієра CityLsfe – переможці: Заха Хадід, Арата Ісодзакі, Данієль Лібескінд, П'єр Маджора.

Башта А – архіт. Арта Ісодзакі, башта В – архіт. Заха Хадід, башта С і музей сучасного мистецтва – архіт. Данієль Лібескінд, центр обслуговування і Палаццо Шинтилле - Архіт. Пер Паоло Маджора.

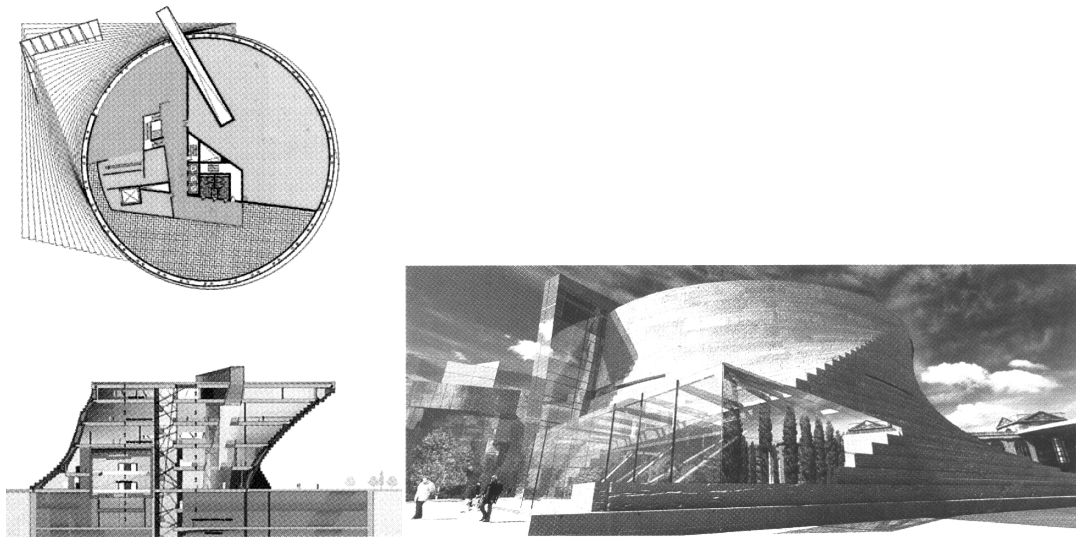

Рис.14 - Музей сучасного мистецтва, архіт. Д. Лібескінд

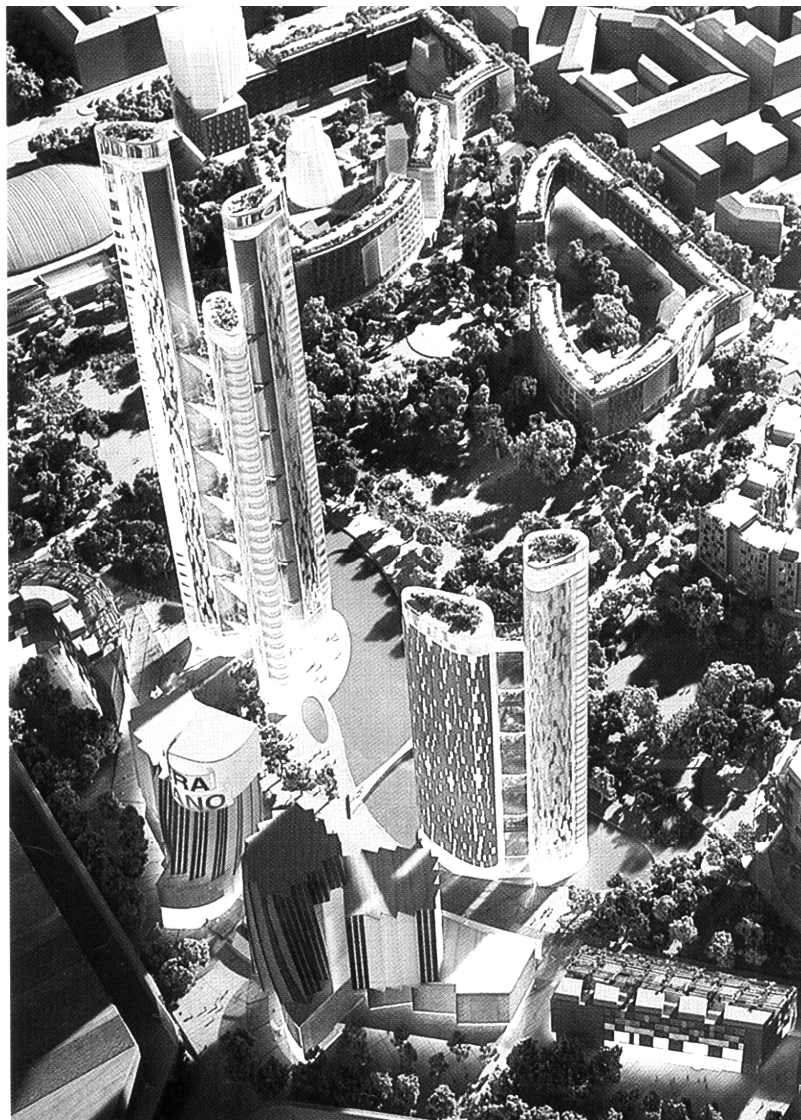

Рис. 15 - Екс-Фієра. Конкурсний проект Risanamento, Фостер и Партнери, Френк О.Гері Партнери LLP, Рафаель Монео, Чино Дзукки, Рихарт Бурдет – LSE Cities, Urb/A.M. Ситуація, простір з водоймищем між баштами і парком, панорама.

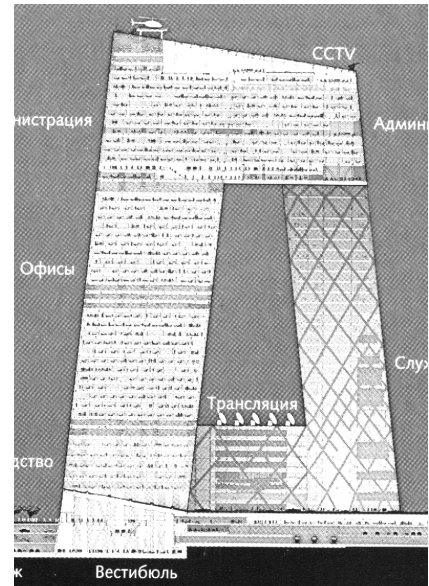

Рис. 16 - . Група ОМА/архіт. Рем Колхаас і Оле Стерен (Нідерланди). Штаб-квартира Китайського центру телебачення, 2007 – 2009.

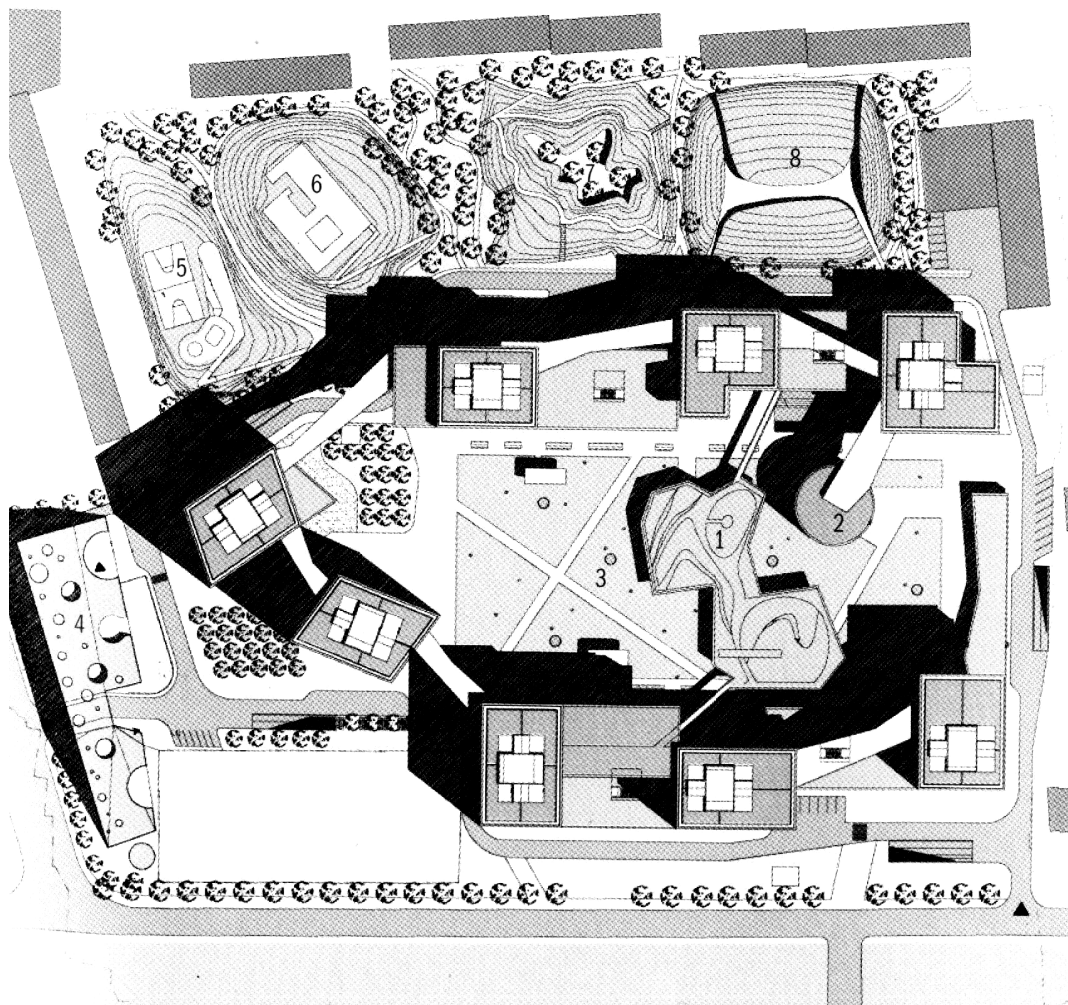
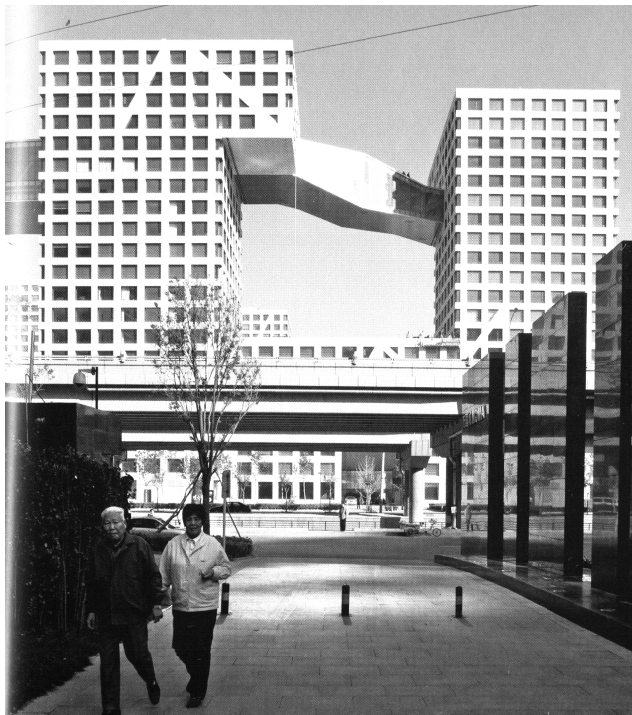

Рис. 17 - Житловий комплекс «Зв'язаний гібрид», фірма Стивен Хоїл Архітектура (Steven Hoil Architects) (США), 2003 – 2008рр. Комплекс єднає 750 квартир, готель, кінотеатр, магазини, кафе, школи й інші приміщення, що зв'язані критим переходом на рівні 16 – 18 поверхів.

Рис. 6.
Деконструктивізм.

А – Штайнхауз –
будинок
архітектора,
Штайндорф,
Австрія,
арх. Г. Доменіг,
1986 р.
План і фасад;
Б – Солярний
науковий інститут
університету
Штутгарта,
Німеччина,
арх. Г. Беніш,
1987–1988 рр.
План і фасад

О. Гері (перша робота – власний будинок у Санта-Моніці, найновіші роботи: Концертний зал В. Діснея, Лос-Анджелес, 1995; Музей Гугенхайма, Більбао, Іспанія, 1993–1997). На сьогодні Д. отримав визнання у різних суспільних верствах, а його архітектуру визнано як сучасну в її найсміливішому прояві. *Представники:* Френк О. Гері, Даніель Лібескінд, Рем Коолгаас, Пітер Айзенман, Заха Хадід, Кооп Гіммельбляу (Вольф Д. Прікс (Wolf D. Prix) та Гельмут Свічинські (Helmut Swiczinsky)), Бернард Чумі, Цві Гекер (Zvi Hecker), Гюнтер Доменіг (Günter Domenig), Енрік Міраллес (Enric Miralles), Герберт Кохта (Herbert Kochta), Хіромі Фуджії (Hiromi Fujii), група Архітектоніка (Arquitectonica), група Морфозис (Morphosis), Пітер Пран (Peter Pran), Карлос Запата (Carlos Zapata), Дейвід Лейбовітц (David Leibowitz), Гілберт Балог (Gilbert Balog), Карен Ван Ленген (Karen van Lengen), Ларс Леруп (Lars Lerup), Стівен М. Холл (Steven M. Holl), Адольф Шмольцер (Adolf Schmölzer), Алессандро Мендіні (Alessandro Mendini), Філіп Старк (Philippe Starck), Томас Лісер (Thomas Leiser), Лебеус Вуд (Lebbeus Wood). *Син.:* неоконструктивізм (англ. neo-constructivism), деконструктивна абстракція (англ. deconstructive abstraction). Див. рис. 6.

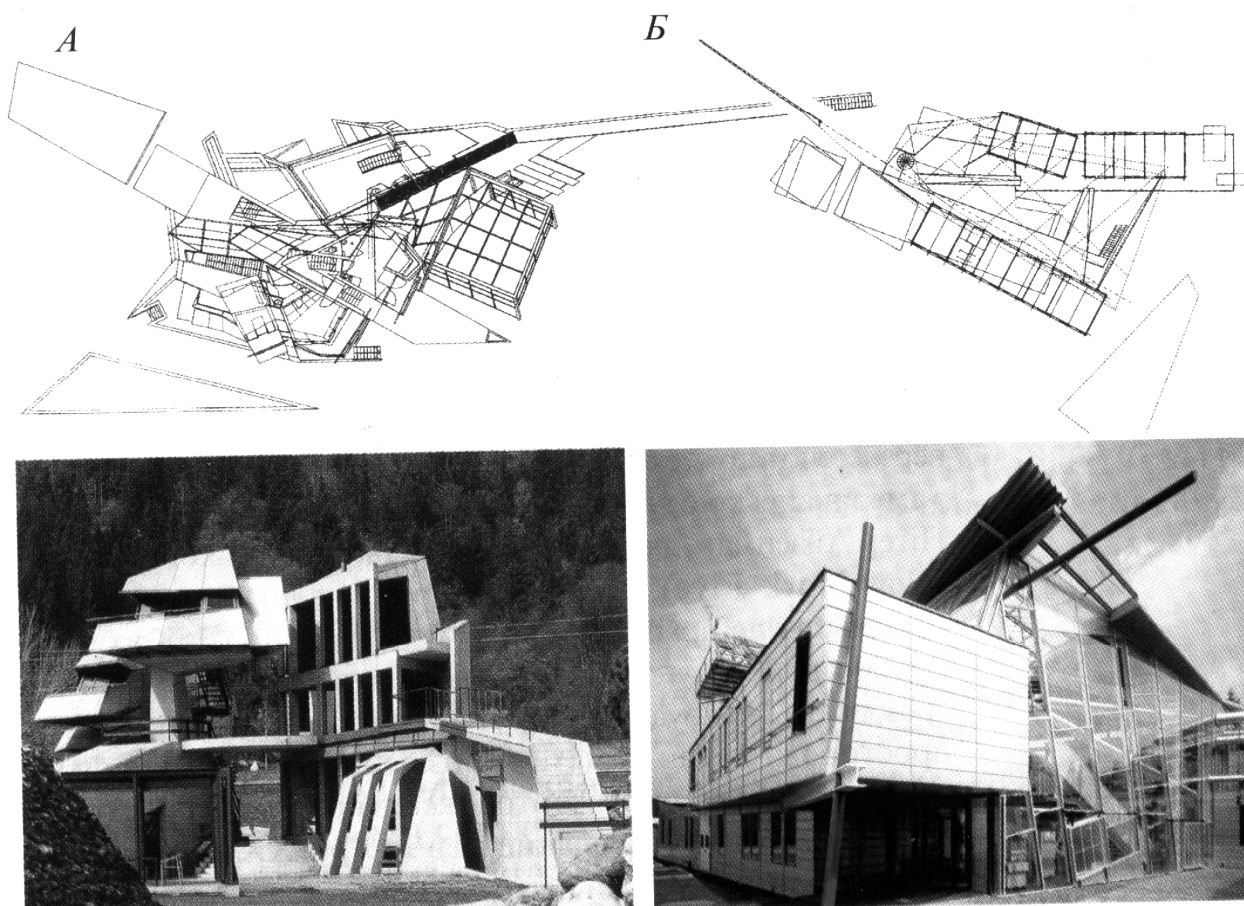

Рис. 18 - Деконструктивізм

1.5. АРХІТЕКТУРА МАНЬЄРИЗМУ. ПРОБЛЕМИ ЗВ'ЯЗКУ СУЧАСНОЇ АРХІТЕКТУРИ З МИНУЛИМ («РОБОТА В СТИЛЯХ»)

Завдання

1. Визначити проблеми, що ставить чи пропонує вирішити даний напрям в архітектурі.
2. Визначити методи вирішення цих проблем на прикладах архітектурних об'єктів.
3. Намалювати конструктивне і тектонічне рішення архітектурного об'єкту даного напрямку.
4. В анотації вказати основні принципи даного напрямку в архітектурі й символічне значення архітектурних форм чи «архітектурну мову» даного напрямку.

- **МАНЬЄРИЗМ** - у широкому значенні – наслідування якогось стилю. Маньєризм завершує епохи у мистецтві, демонструючи верх майстерності у застосуванні їхніх формальних та технічних засобів; проте маньєризм позбавлений внутрішнього зв'язку з провідною ідеєю епохи.

- **МАНЬЄРИЗМ** – (італ. *manierismo* – химерність, манерність) – течія в західноєвропейському мистецтві 1520-1590-х рр. Виникло і розвивалося унаслідок кризи ідеалів «Високого Відродження» в Італії і носило відверто характер гедонізму і світського жанру.

В архітектурі виявляється в довільному змішенні і алогічному використуванні елементів різних ордерів, романських і готичних архаїзмів.

РИСИ МАНЬЄРИЗМА У ФОРМОУТВОРЕННІ:

- 1 – Імітація і спотворення класичних форм;
- 2 – Фрагментарність
- 3 – Тяжіння до аналогій і відсилань до минулого
- 4 – Цитування «в стилях»
- 5 – Витончений ілюзіонізм
- 6 – Багатий декор
- 7 – Порушення правил
- 8 – Зіткнення масштабів, контраст розмірів
- 9 – Несподівані просторові трюки

РИСИ МАНЬЄРИЗМУ В СУЧАСНІЙ АРХІТЕКТУРІ

- 1) Імітація і спотворення класичних ордерних форм;
- 2) Фрагментарність;
- 3) Тяжіння до аналогій і відсилань до минулого;
- 4) Цитіроавніє;
- 5) Витончений ілюзіонізм;
- 6) Багатий декеор;
- 7) Порушення правил;
- 8) Контраст масштабів, зіткнення форм і розмірів;
- 9) Несподівані просторові трюки¹

Курокава «Культура дискусій між дзеркалом і амальгамою.»: «Переінакшування картини світу: роздробленість (незв'язність), дезинтеграція, нестійкість, еkleктизм.

«Відсутність мети існування людства» «Значення життя» спотворюється в архітектурі постмодерністської невизначеності (невизнанности, необозначенности), або багатозначності кодів, інверсією (оборотністю значень), каламбуром, сумішшю історичних уламків, що вільно розкриваються (**Вілла в манері Таніні**).

¹ Исодзакі Ю. стр.16

1.6. КОНЦЕПЦІЯ «МОЗАЇЧНОСТІ» АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА В СУЧАСНИХ МІСТАХ І ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОСТІ

Завдання

1. Визначити проблеми, що ставить чи пропонує вирішити даний напрям в архітектурі.
2. Визначити методи вирішення цих проблем на прикладах архітектурних об'єктів.
3. Намалювати конструктивне і тектонічне рішення архітектурного об'єкту даного напрямку.
4. В анотації вказати основні принципи даного напрямку в архітектурі й символічне значення архітектурних форм чи «архітектурну мову» даного напрямку.

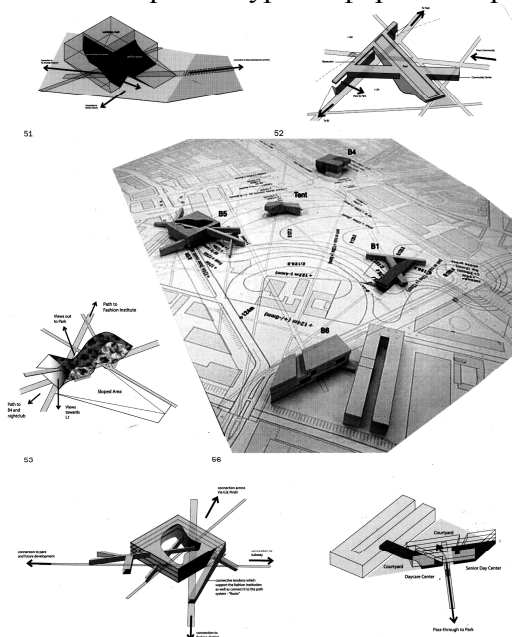

Рис. 19 - Парк «Бібліотека дерев», Муніципалітет Мілана. Архіт. Петра Блесс, Мирко Зардини, Майкл Малтзан. Конкурс 2004 р. – частина проекту Порто Нова. 51 – Павільйон для різних заходів, інститут моди, гімнастичний зал с басейном; 52 – Тент для неформальних виставок и перформансів; 54 – інститут моди; 55 – Дитячий садок, центр для людей похилого віку, житловий будинок; 56 – Розташування будов у парку.

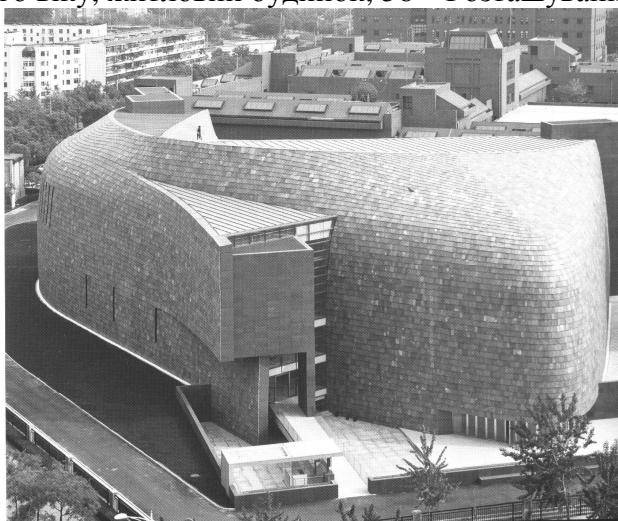

Рис.20 - Музей Центральної академії мистецтв у Пекіні, 2004 – 2007 рр. Архіт. Арата Ісодзакі (Японія).

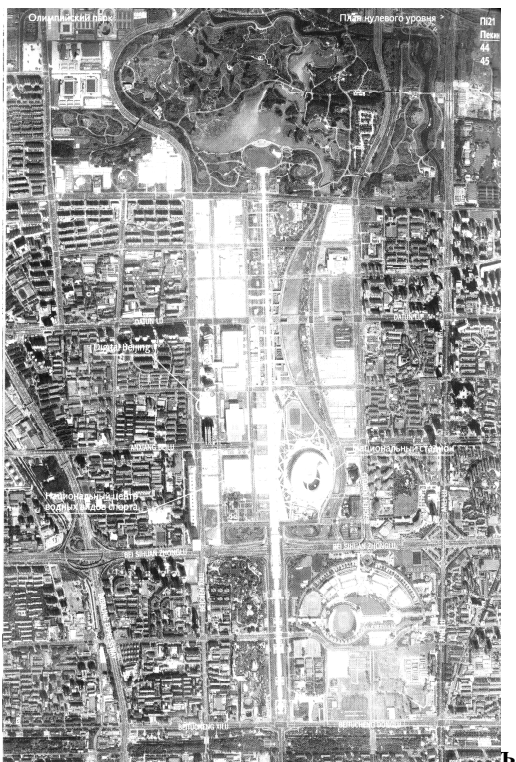

Рис. 21 - Пекін. Фрагмент плану

Рис. 22 - Пекін. Національний стадіон. Генплан.

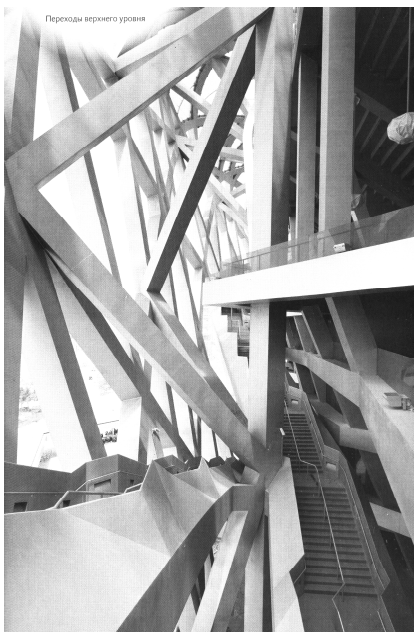
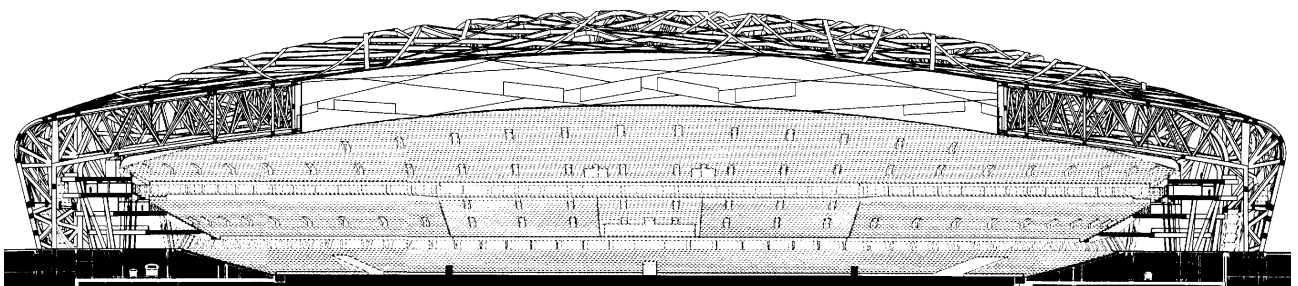
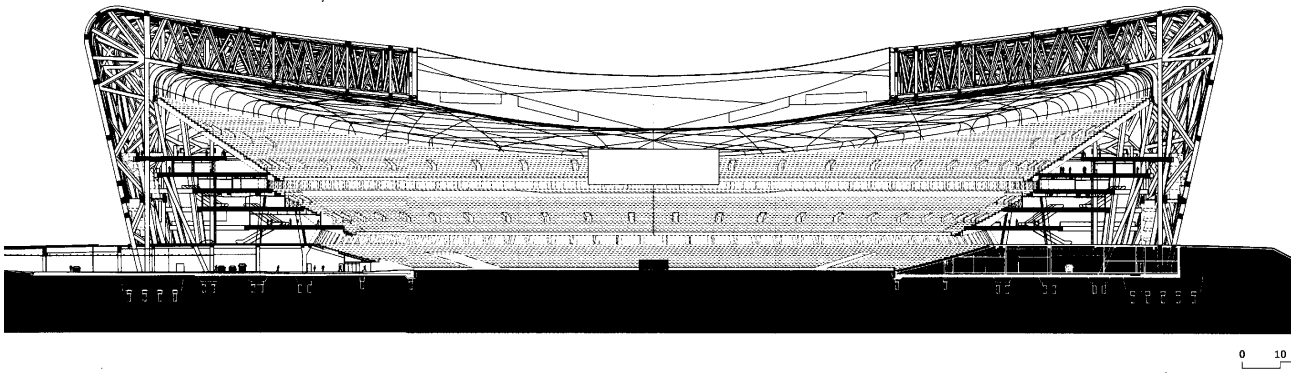
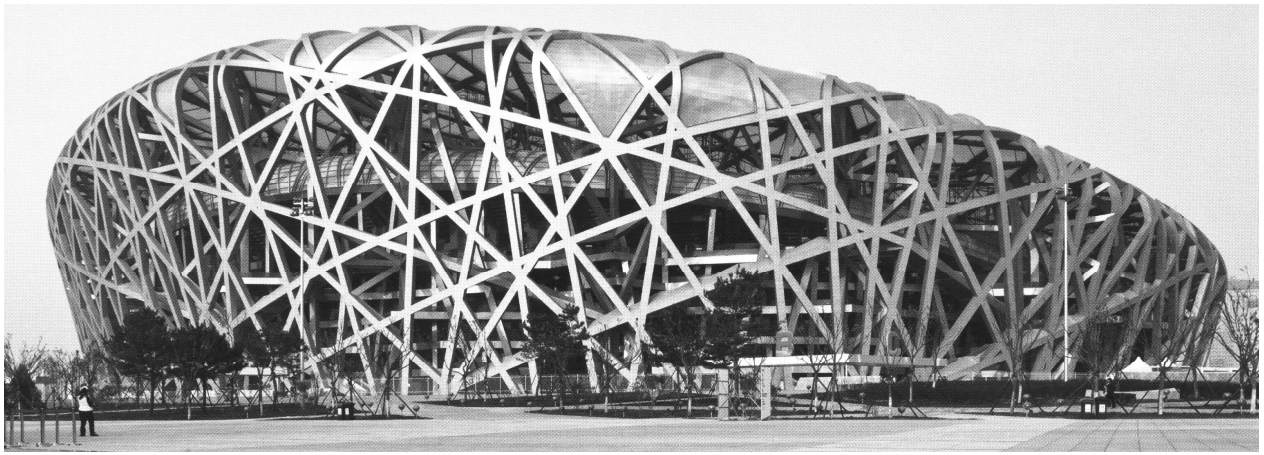

Рис. 23 - Пекин. Национальный стадион «птишине гніздо». Архіт. Герцог де Меурон (Швейцарія), Олімпіада 2008 р..

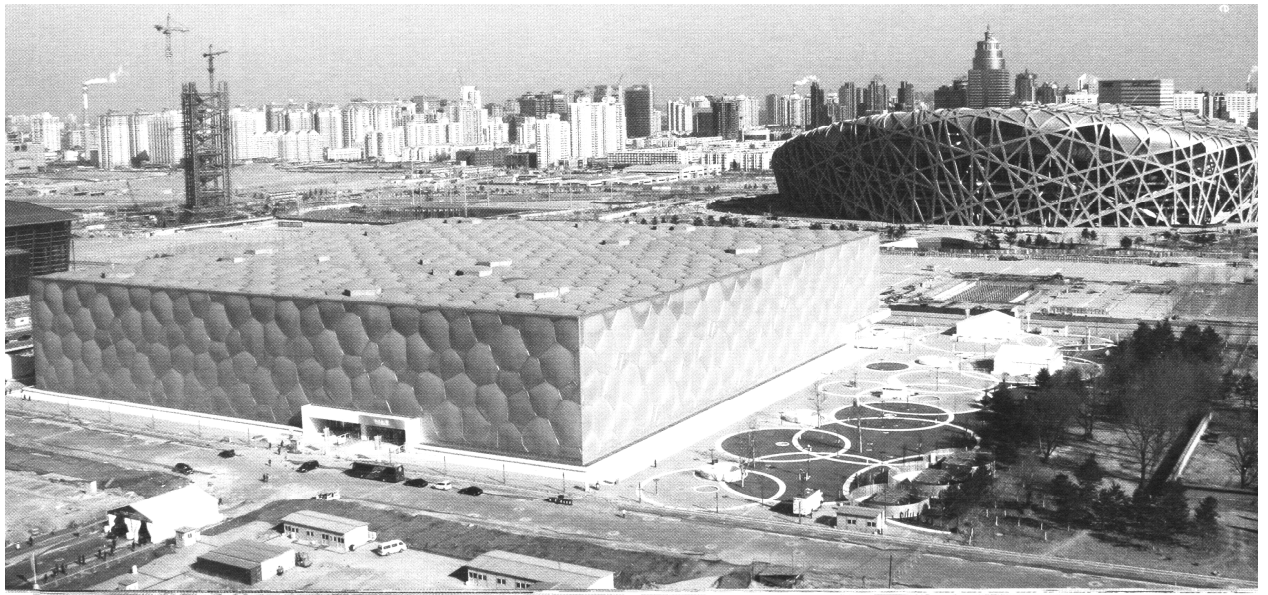

Рис. 24 - Національний стадіон. і Національний центр водного спорту, Пекін, 2003 - 2007.

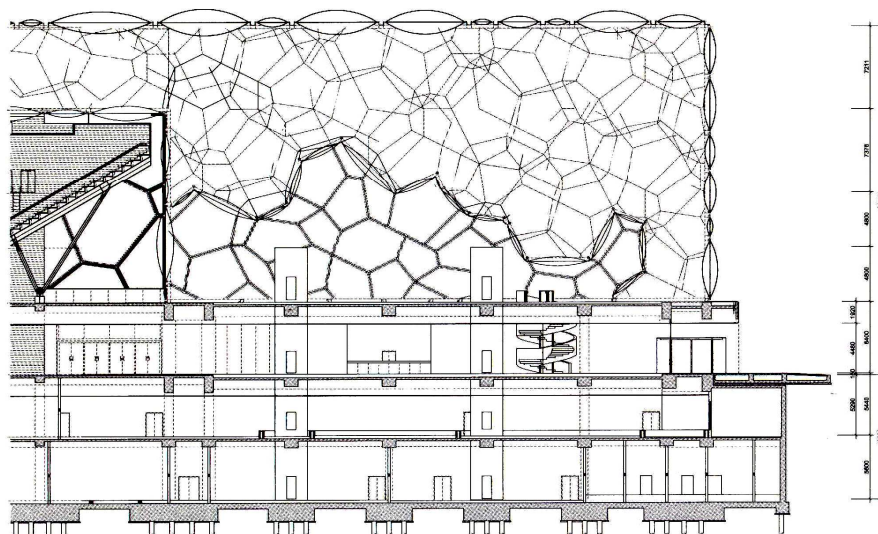
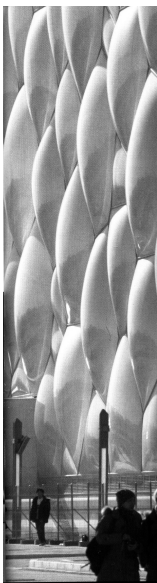

Рис. 25 - Національний центр водного спорту, Пекін, 2003 - 2007. Архіт. Кріс Босс в співпраці з Grup PTW (Австралія). Интер'єри і розтин басейнів.

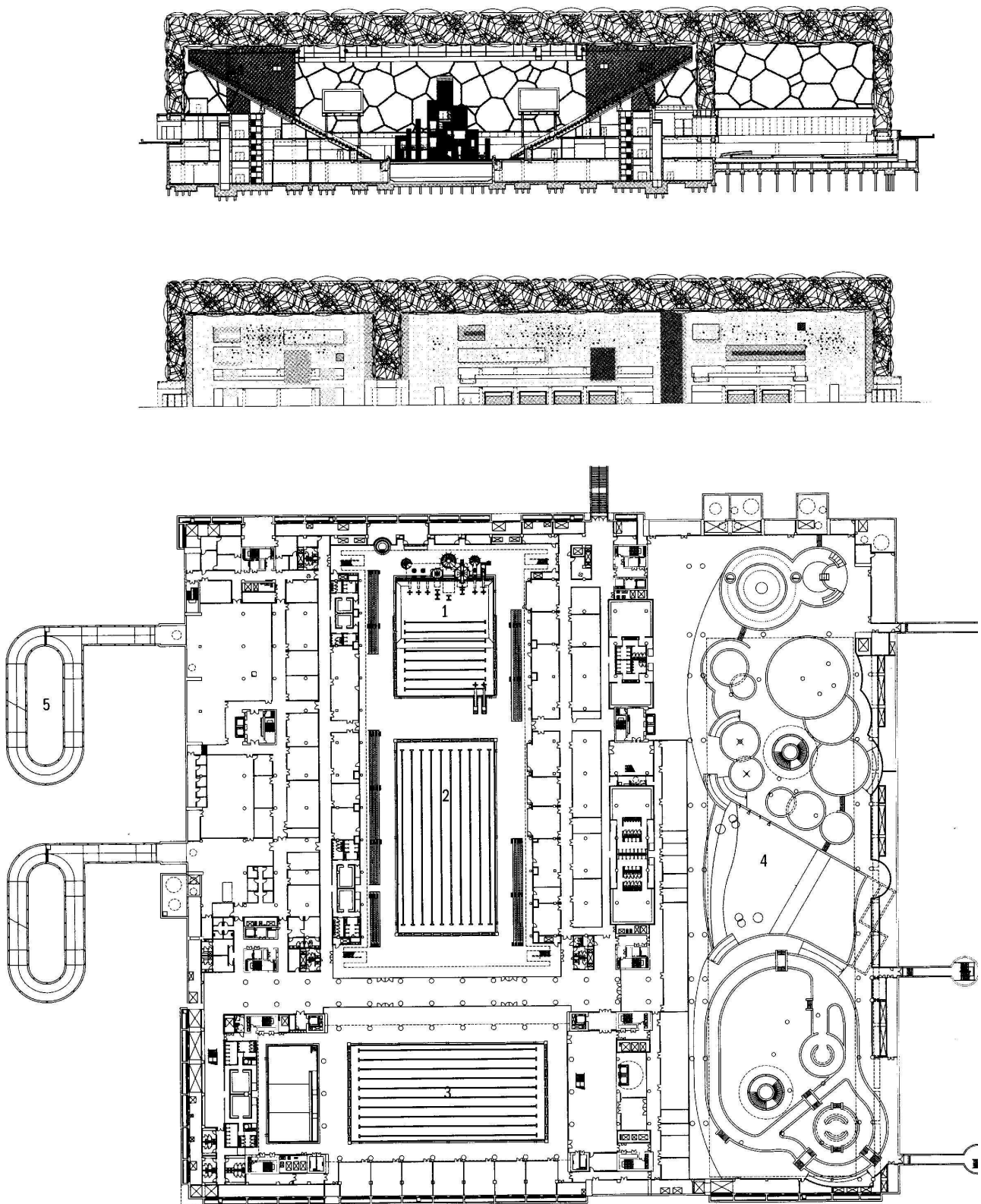

Рис.26 - Національний центр водного спорту, Пекін, 2003 - 2007. Архіт. Кріс Босс в співпраці з Grup PTW (Австралія) використав пластикові пузири як само несучу конструкцію. План, подовжній розріз басейну з стрибків (подовжній) і розріз поперечний з трьома басейнами. План: 1 – басейн для стрибків; 2 - басейн основний; 3 – тренувальний басейн; 4 – фойє; 5 – виїзди в підземний рівень.

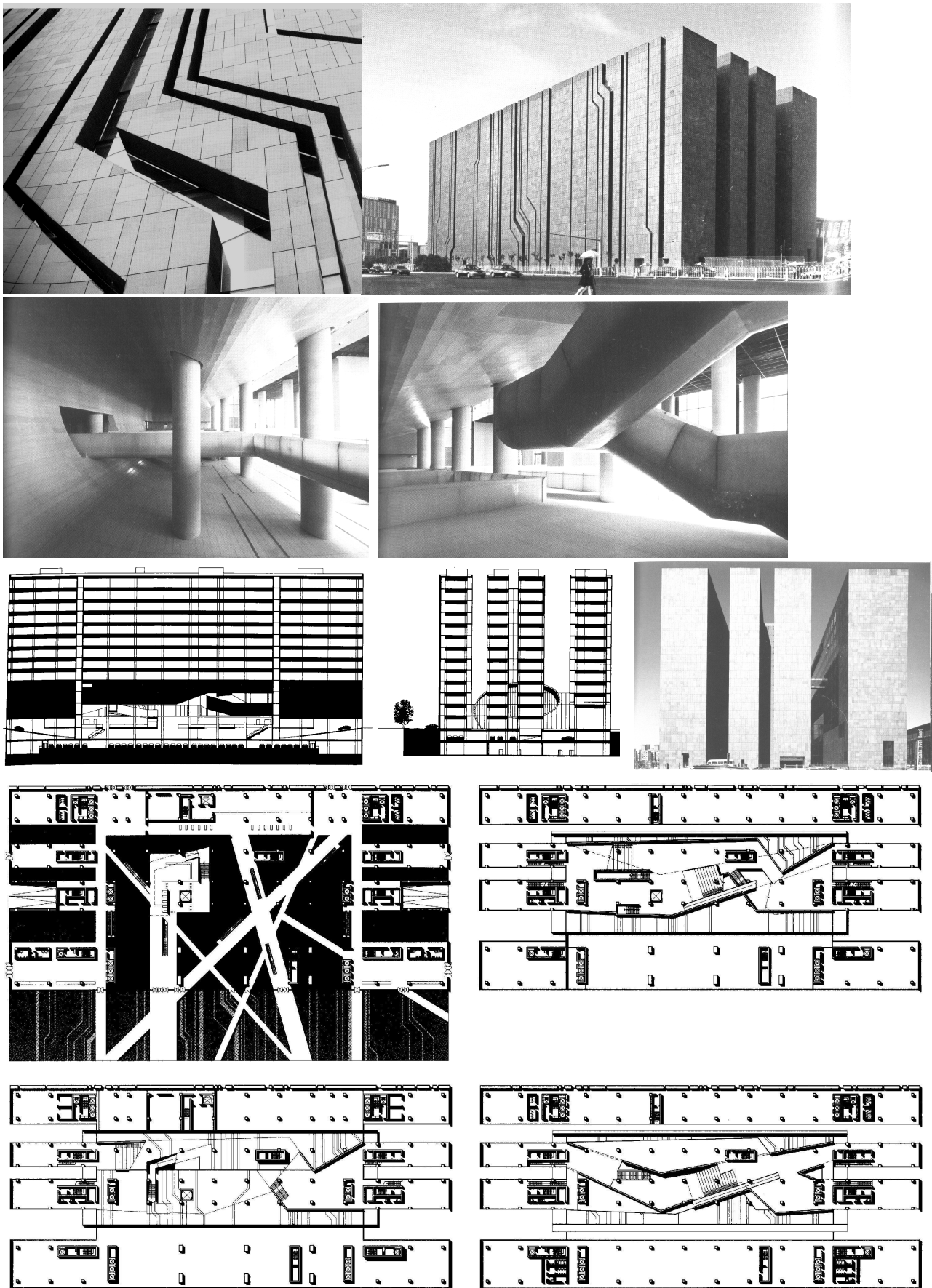

Рис. 27 - Інформаційний центр Олімпіади в Пекіні, 2004 – 2007 рр. Студія архіт. Пей Жу. «Ми хочемо зробити поряд зі стадіоном на контрасті до нього доволі грубу, жорстку і аутентичну 9-поверхову споруду...», казав Пей Жу.

Планы 1, 2 и 4-го этажей
 Вход 1
 Вестибюль 2
 Фойе 3
 Аудитория 4
 Постоянная экспозиция 5
 Второй свет 6

Выставочный зал 7
 Старое здание скульптурной
 мастерской 8

Вид на здание с юга >
 Интерьер выставочного зала
 3-го этажа >

Пі
 П
 98
 99

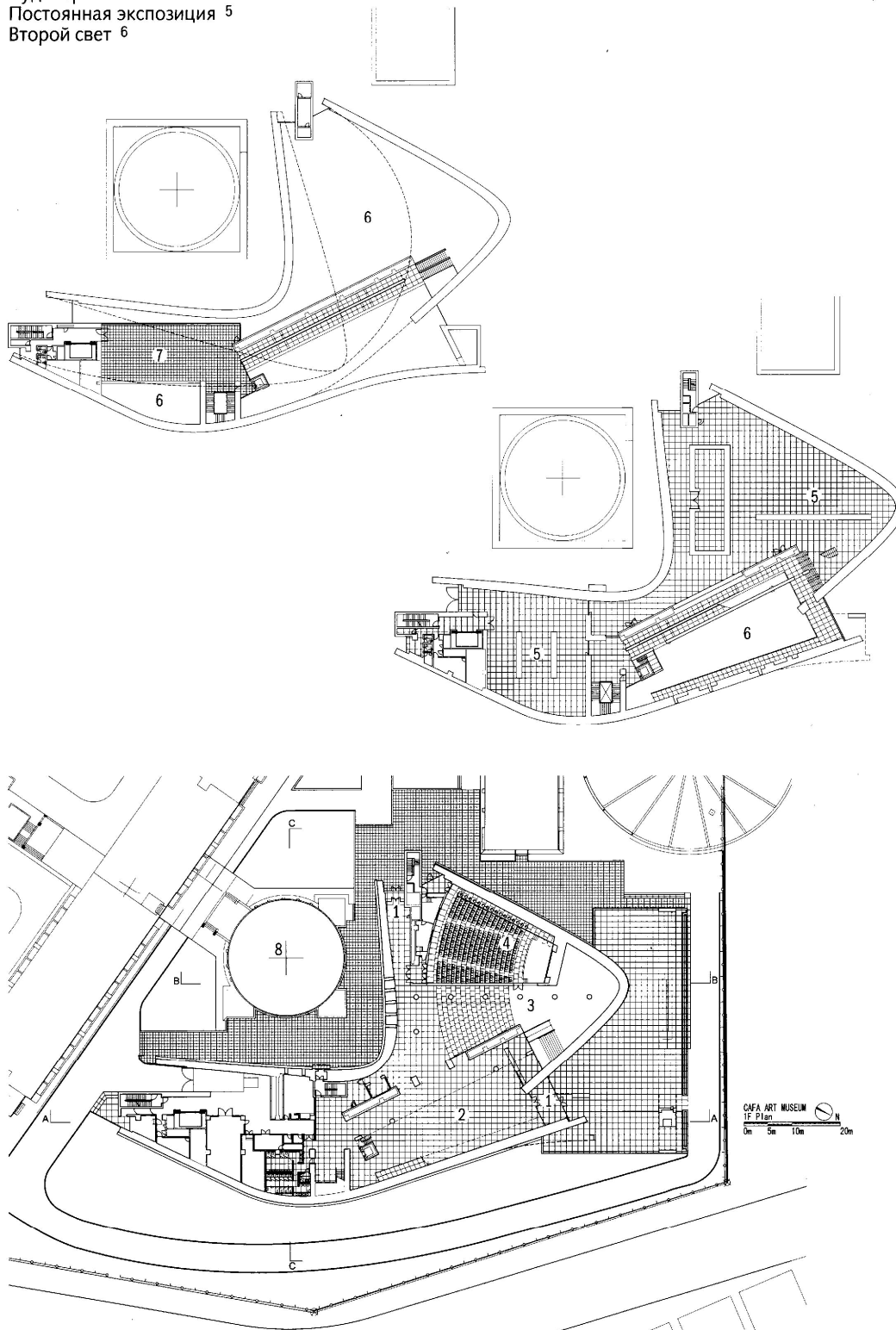

Рис. 28 - Музей Центральной академии искусств у Пекині, 2004 – 2007 рр. Архіт. Арата Ісодзакі (Японія).

2.7. ПРОБЛЕМИ, ЩО ВИРІШУЮТЬ ІНДИВІДУАЛЬНІ ТВОРЧІ НАПРЯМИ В СУЧАСНІЙ АРХІТЕКТУРІ

Завдання

1. Визначити проблеми, що ставить чи пропонує вирішити той чи інший автор певного напрямку в архітектурі.
2. Визначити методи вирішення цих проблем на прикладах архітектурних об'єктів.
3. Намалювати конструктивне і тектонічне рішення архітектурного об'єкту даного напрямку.

САНТЯГО КАЛАТРАВА

Сантьяго Калатрава народився в Іспанії, практикує в Парижі і Цюриху.

Іспанець Сантьяго Калатрава - особа, як відомо синтетична. Архітектор - визнаний лідер напрямку, який часто називають "романтичним хай-теком", хоча, якщо пригадати його ВСЕ-Плассе, згадається і готична архітектура. Калатрава понад усе відомий як творець палаців мистецтв і незвичайних мостів.

В кінці 1980 рр. багато хто вважали, що Калатрава уміє ушляхетнювати і привнести експресію в прозаїчні і буденні споруди: складські приміщення, станцію метро на околиці Цюриха, пішохідні містки і атриум в Торонто. В його роботах неоготичні мотиви у дусі Антоніо Гауді дивним чином поєднуються з чіткістю інженерних конструкцій, властивій швейцарській архітектурній школі, основи якої він спіткав за роки навчання в Цюриху. А скульптури, що прикрашають його будівлі, говорили про велику винахідливість і фантазію.

Архітектура Сантьяго Калатрави цікава своєю пластичністю. Буквально кожна деталь несе в собі живий образ. Колони нагадують що взялися за руки фігури. Навіси – розпростерті крила. Сонцезахисні жалюзі – грона рук з перехрещеними пальцями або вії гігантського ока. Від козирків, поручнів, до кронштейнів і найдрібніших кріплень – все органічно виліплено в пружні, динамічні скульптурні форми і вплетено в яскраві, самобутні конструкції, що нагадують крила, дзьоби, ребра, роги. Між скульптурою і архітектурою взагалі існує певний зв'язок. Архітектуру навіть нерідко називають масштабною або жилою скульптурою. Проте Калатрава саме на скульптурах вперше пробує свої просторові і пластичні ідеї: це такі архітектурні проекти Калатрави, як Олімпійський стадіон в Афінах, Центр мистецтва і науки у Валенсії і аеропорт в Ліоні.

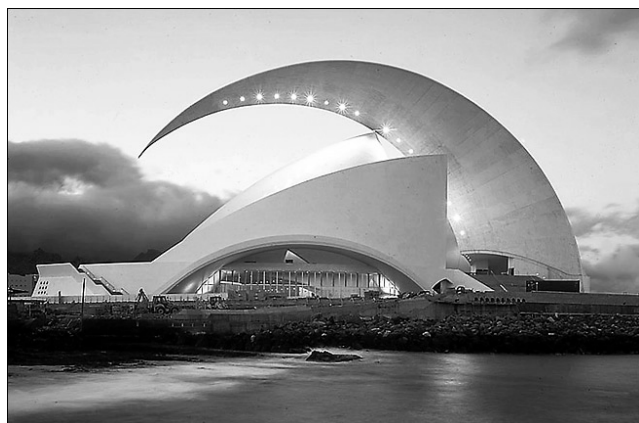

Рис. 29 – Архітектура С.Калатрава

Список літератури:

1. L'Architecture d'aujourd'hui, 1976, № 184, p.X LV.
2. Architectural Design, 1982, № ½, p. 20 – 21.
3. Nocturna Published: September 28, 2006

ЛАРС СПУЙБРЬОК

Архітектура Л.Спуйбрьока з'єднує високі технології з біонікою. Гіперболічні поверхні органічно входять в природний ландшафт, створюючи штучні прозорі пагорби – будівлі.

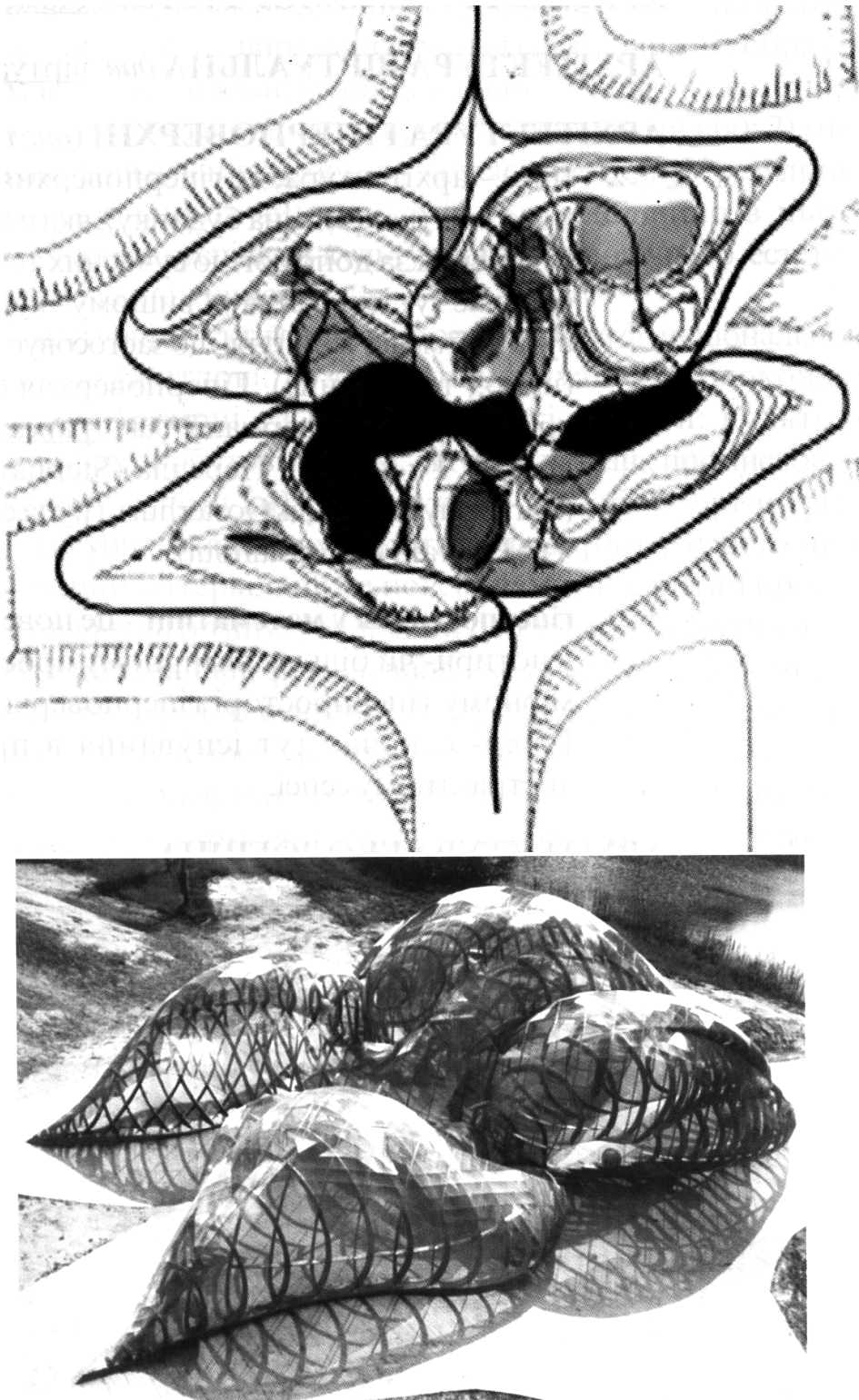

Рис. 30 – Архітектура гіперповерхні. Son-O-House, Нідерланди, 2000 – 2003 рр., архіт. Ларс Спуйбрьок. План і загальний вигляд.

СИМВОЛІЗМ (СИМВОЛІЧНА АРХІТЕКТУРА) – напрям в архітектурі, найхарактернішою ознакою якого є присутність додаткових символів та знаків, які викликають певні, наперед програмовані асоціативні ряди, емоції, враження від архітектури. У XX ст. С. часто присутній як додаткова функція архітектури.

Рис. 31.
Символізм.
А – архітектурні
шкіци арх. Еріха
Мендельсона
(Erich Mendelson).
Символіка форми,
лінії є важливою
складовою
експресіонізму
в архітектурі;
Б – Єврейський
музей, Берлін-
Кройцберг,
Німеччина, арх.
Д. Лібескінд,
1988–1998 рр.
План і фрагмент
(віконні прорізи,
загальний вигляд)

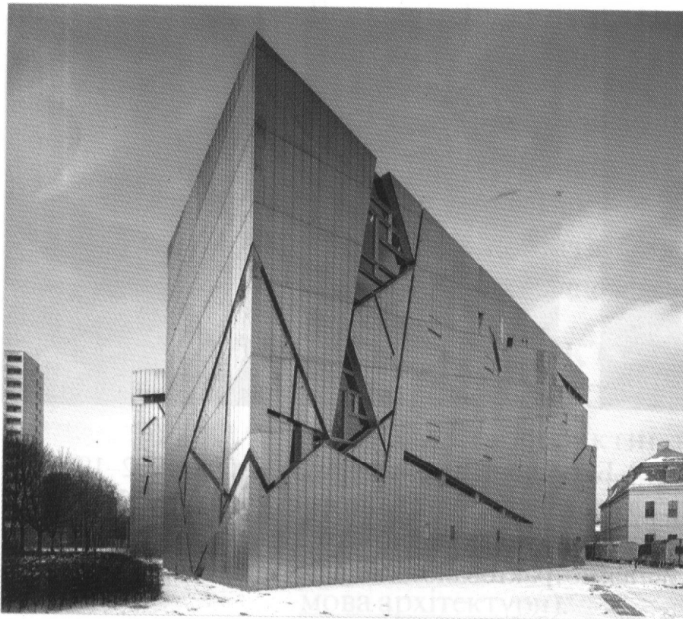
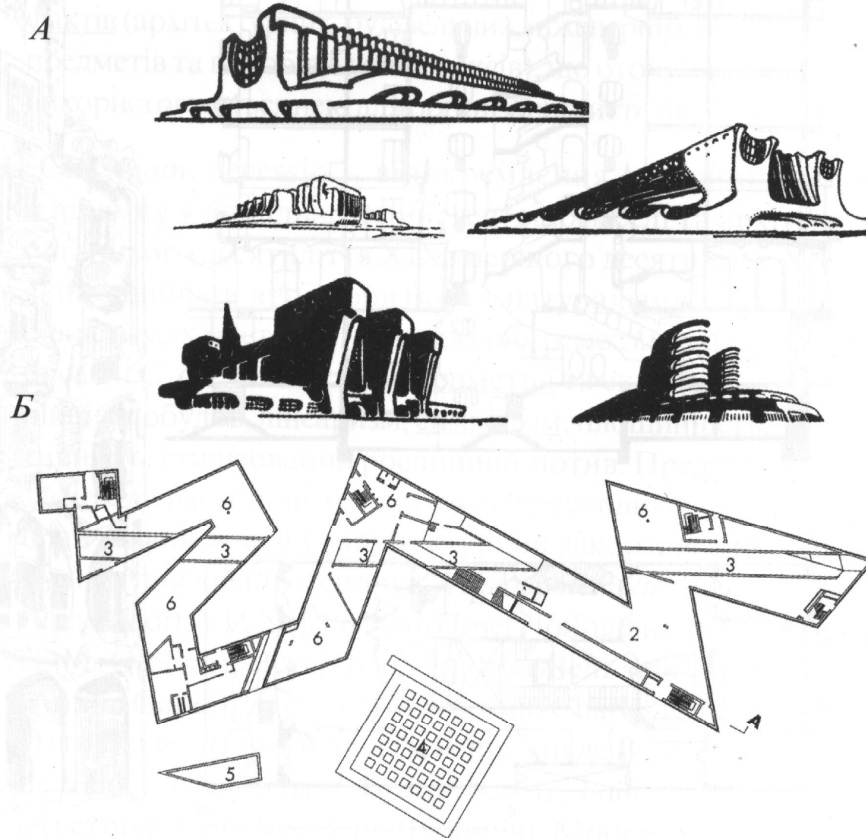
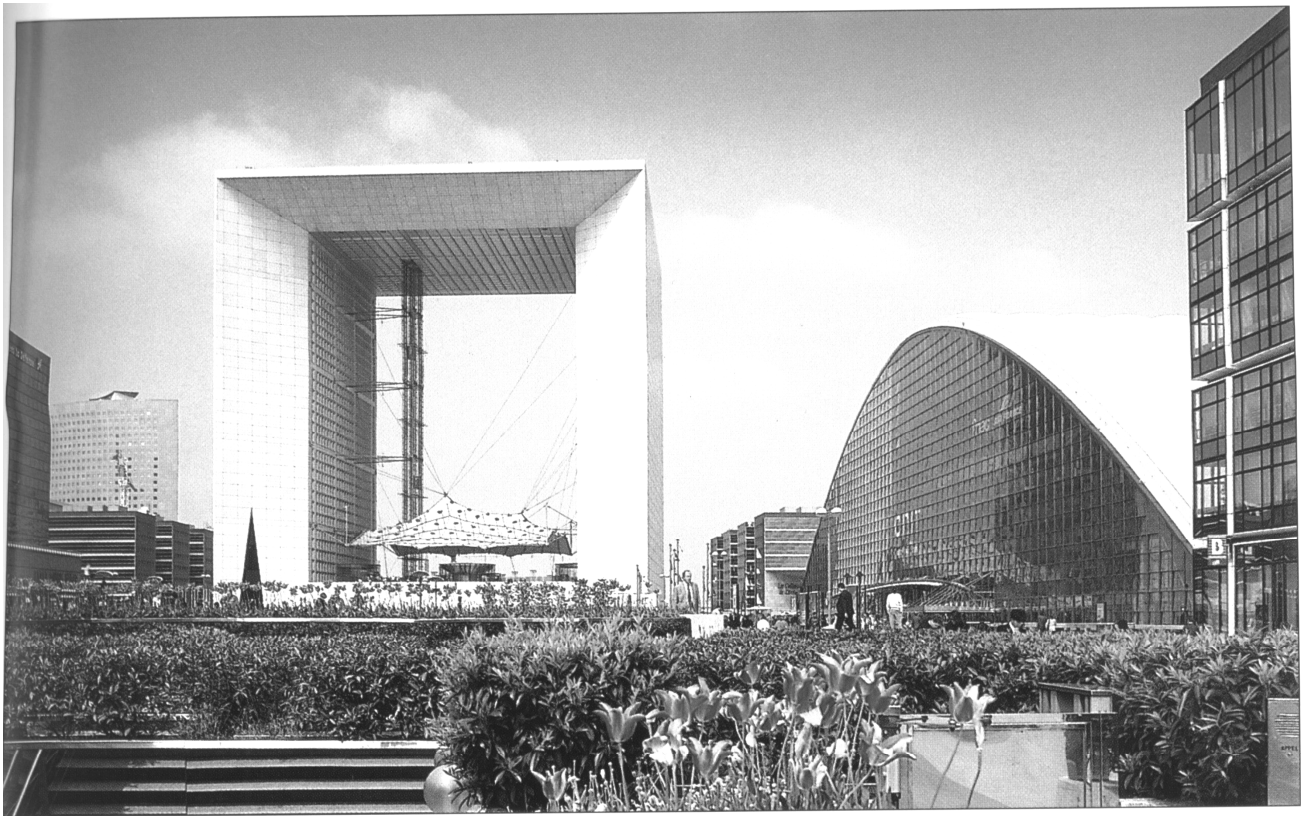
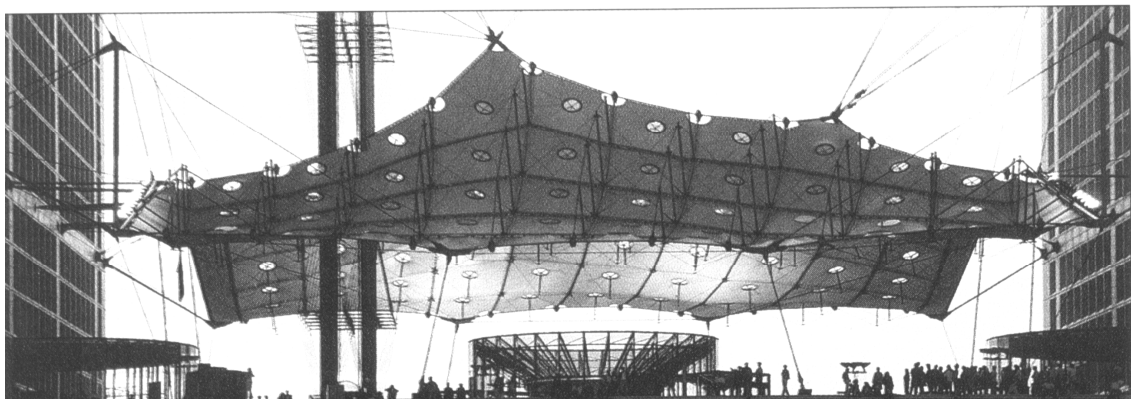

Рис. 31 - Символізм. Символічна архітектура: А - Е.Мендельсон, Б - Д.Лібескінд,

Большая арка (арх. Йоханн-Отто фон Шпрекельсен. Справа: Национальный центр техники и промышленности (арх. Камло, де Майи и Церфусс).

Рис. 32 - Велика арка (архіт. Йоханн Отто фон Шпрекельсен. Національний центр техніки і промисловості (архіт. Каміло, де Майї і Церфуск).

Між пилонами Великої арки – «Парус» інженера Пітера Райса.

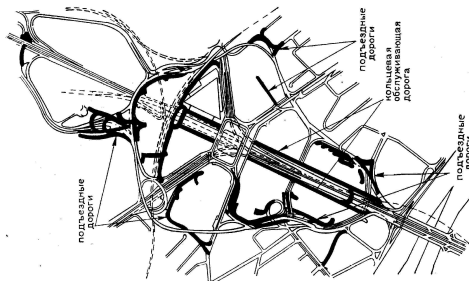

Рис. 6.35. Деловой и общественно-торговый центр Дефанс в Париже. Схема местных обслуживающих дорог

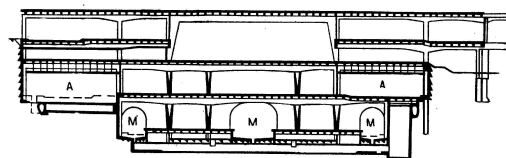

Рис. 6.36. Деловой и общественно-торговый центр Дефанс в Париже. Поперечный разрез по станции метрополитена, по скоростной автомагистрали и пересадочным залам М — метрополитен; А — ветви скоростной автомагистрали Париж — Орлеан

2. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МІСТОБУДУВАННЯ І ЛАНДШАФТНОЇ АРХІТЕКТУРИ

Для містобудування 70-х – 80-х років ХХ ст. характерний «укрупнення системи структурних одиниць міста» - житлових районів, мікрорайонів, комплексів забудови і споруд. При цьому укрупнюється і диференціюється за призначенням система комунікацій. По своєму зображенню в плані вона приймає сітчастий характер. Укрупнено розглядається і система озеленення міста, напряму пов'язана з природним середовищем. Вплив природного просторового середовища на планувальну структуру і композицію міста не піддається нормуванню і в кожному місті індивідуальне, залежне від суб'єктивних чинників більше, ніж від об'єктивних умов середовища.

І проте в укрупненому масштабі міських структур сама людина залишилася фізіологічно колишньою, незахищеним від природного і промислового середовища, не успішним за надшвидкісними ритмами життя сучасного суспільства. Людині потрібна для психічного комфорту близькість до природи, потрібне чисте повітря, яке створюється завдяки очищенню його від забруднень рослинами, потрібні дальні і ближні орієнтири природного середовища – же орієнтується людина не по будівлях, а на місцевості. Тому потреба в зв'язках архітектурного середовища з природним середовищем на різних структурних рівнях сучасного міста в порівнянні з минулим ще більш зросла. Але роль природного середовища змінилася – вона придбала інше, глобальне значення для формування просторової структури міста в цілому.

Метод, що встановлює кількісні співвідношення всіх територій просторової структури міста є методом «модуляції і ритмизації» об'ємно-пластичних і просторових форм архітектурно-ландшафтного середовища. Він включає рішення наступних задач:

- оцінки всіх природно-просторових факторів в цілому для встановлення якостей індивідуальної різноманітності території шляхом кількісних оцінок: напрями просторових осей, розміри відособлених просторів і висоти горбів і гір по відношенню до них, відстань до зон сприйняття об'єкту і др.;

- фіксація закономірностей природного середовища: наочно-просторової структури ландшафту, шляхом виявлення ритмів чергування природних акцентів (балок, горбів, дельти річки, місць злиття і поворотів річок), спрямованості розвитку (напряму) просторової структури;

- виявлення і фіксація на генпланах міст ландшафтно-містобудівної модульної: ритм комунікацій (система вулиць і доріг), ритм чергування житлових груп і центрів обслуговування населення, ритм поворотів міської магістралі і ритм акцентів – домінуючих на фоні решти забудови форм природного і архітектурного середовища.

В архітектурі і містобудуванні Модулі розділяються, наприклад, по А. Базильовічу, на мірні, структурні і понятійні. Модуль-міра – це задана одиниця розмірності для всіх об'єктів певного типу. Модуль-структура – це відносна одиниця об'єкту, яка служить для виразу відношення його частин один до одного і до цілого. Модуль в мірному і в структурному значенні виступає як інструмент відповідності, порядку і показника масштабу. В естетичному освоєнні природно-архітектурного середовища модуль виявляє композицію об'єкту, залежність другорядних елементів від головного.

В теорії систем поняття Модулю узагальнено – модуль розглядається як відособлена від зовнішнього середовища цілісна формою система, яка характеризується розмірністю, структурою і смисловим змістом, що включає ряд понять. Об'єктом містобудівного модуля є будь-який елемент з ієрархічної структури міста як системи: промислові і селитебні райони, мікрорайони, житлові групи, окремі будівлі і споруди, сади, паркі, сквери і сіті вулиць і пішохідних алей. Природне середовище входить в зміст містобудівного модуля і повинна також враховуватися при формуванні міської структури як і вимоги соціального середовища. Наявність розчленованої ландшафту дозволяє визначити модульну або розмірність території для архітектурного об'єкту для кожного конкретного місця. Структурно-просторові методи визначають ступінь переривчастої простору, характер і порядок поєднань природного і архі-

текстурного середовища і їх форм (лінійних, вузлових, зональних, центральних, периферійних, розгалужених, компактних).

Таким чином містобудівна модуляція є метод забезпечення відповідності елементів природного і міського середовища, вживаний для досягнення необхідної взаємодії функціональних і природно-просторових чинників формування міста.

При цьому під містобудівним модулем (одиницею просторово-територіальної відповідності) розуміється граничний стан природних і функціональних зв'язків, що забезпечують функціонування і історичну стійкість міської структури в цілому, композиційну і естетичну цілісність сприйняття людиною архітектурно-ландшафтного середовища і семиотическую цілісність середового спілкування (комфортність, пристосованість, історичну спадкоємність, новаторство і традиції).

В своїй сукупності модулі функціональної структури міста накладаються на модулі природного середовища і закріплюються акцентами уздовж вулиць, дорогий, алеї, а також як форми-домінанти усередині структурних територіальних одиниць (територіальне зонування з виділенням центрів міського, районного і мікрорайонного рівня), створюючи ритмічні зміни міської системи.

В аналіз взаємозв'язку населених місць входять:

Параметри функціонування (протяжність міст) – від 5 до 100 км;

Зразковий напрям найголовніших структурно-функціональних зв'язків для груп міст в регіоні, динаміка їх зростання і розвитку;

Загальне співвідношення просторів природного середовища і забудованої території;

Виявлення кількості головних структурно-композиційних осей і їх взаємне розташування

Масштабність природних і архітектурних елементів;

Абсолютні і відносні розміри основної модульної сітки.

Проектування провадиться в декілька етапів. Перший етап починається стадією дослідження ландшафтно-просторової структури природного середовища. На першому етапі виявляються укрупнені модулі природного середовища по наступних категоріях: територія у водосховищ, річок, озер, морити; територія рівнинна, обмежена лісом, горбом і т.п. об'єктом; територія на горбі, на плато, обмежена крутими спусками; територія балок, ярів, схилів гір, непридатна для забудови і займана зеленими насадженнями. Завершує перший етап стадія техніко-економічних обґрунтовувань наявності природних ресурсів, наявності перетинів і вузлів шляхів зовнішнього транспорту, що зв'язують територію з іншими населеними пунктами і вибір виробничої бази міста.

На другому етапі визначаються два, три і більш напрями територіально-просторового розвитку міста в системі регіонального розселення. Ці напрями закладаються у внутрішню просторову структуру міста як міські магістралі безперервного руху; вони ув'язуються з вододілом, тальвегами, лініями вершини і підніжжя схилів плато, горбів, гір, межею русла річки або берега моря і системою озеленення міста.

На третьому етапі виявляються якісні природно-ландшафтні і просторово-композиційні особливості даної місцевості, що служить основою розробки генерального плану відповідно до таких кількісних значень, як двух- трех- і більш осьова основа модульної структури системи вулиць і доріг, територіально - просторова геометрична форма функціональних зон і районів, місце розташування центрального композиційного ядра міста і його функціональна насиченість, візуальні зв'язки уздовж вулиць і алеї, формуючі композиційну структуру міста, ритміка акцентів уздовж вулиць і доріг і основний композиційний принцип зв'язку архітектури з природою, є основною ідеєю міста.

На четвертому етапі до знайдених композиційних акцентів і домінант, суміщених з функціональними вузлами прив'язуються функціональні зони і території: промислові, селищні, садово-паркові райони. Природні чинники, що впливають на формування просторової міської структури на цій стадії, включають інсоляцію, переважний напрям літніх і зимових вітрів, зформований горбами і балками рельєф в даному модулі міського середовища.

2.1. ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ХУДОЖНЬО - ВИРАЗНОЇ АРХІТЕКТУРНОЇ ФОРМИ

В архітектурі існує доволі мало критеріїв краси архітектурних форм, перевірених в різних стилях і напрямках. До одного з головних критеріїв краси належить поняття виразності архітектурної форми. Актуальність виявлення і рішення проблеми виразності пов'язана з проблемою поєднання старих стереотипів з новими явищами і прийомами в архітектурі.

Проблеми створення художньої виразності архітектурної форми чи формоутворення виникла в сучасній архітектурі з появою стандартизації, індустріалізації і типології архітектурних об'єктів на початку ХХ століття.

Суперечності, що обумовили існування даної проблеми, полягають в різноспрямованості вимог до створення архітектурних форм.

Художньо виразна форма повинна володіти **якостями новизни**, які визначаються ступенем можливості її «запам'ятати», і типологічними особливостями, що включають стереотипні якості й визначають ступінь упізнання, чи можливість «впізнати» архітектурну форму. Тобто, щоб бути «впізнаною» нова форма повинна дотримуватись традиції і стереотипів. «Ступінь впізнання» архітектурної форми обумовлена трьома факторами: соціальними і функціональними зв'язками – згідно формі процесів діяльності, конструктивно-тектонічною структурою – згідно з освоєними типами конструктивних систем, і композиційно – згідно з національними і культурологічними особливостями типології споруд в сучасну епоху. Ці три фактори створюють основу художніх оцінок, пов'язаних із особливостями сприйняття людиною світу, з традиційним світоглядом епохи на формування архітектурного середовища і з феноменологічним проявом, змістом і суттю архітектурних форм (стиль, напрям, течія в архітектурі).

Якості «новизни» архітектурної форми виникають на основі вирішення проблем сучасності, що виникають на основі змін як в соціально-побутовій сфері, так і в професійній діяльності архітектора.

Як стереотипні виразні форми так і нові форми в архітектурі формуються і закріплюються завдяки існуванню архітектурної мови, що може змінювати сюжет оповідання про життя і діяльність людини в суспільстві.

Архітектурна мова володіє незмінними правилами композиційного і естетичного оформлення соціально-функціональних процесів, що пов'язані з психофізіологічними особливостями сприйняття людиною світу. Архітектурна мова закріплює знакову – семантичну, нормативну – синтаксичну і феноменологічну - прагматичну аспекти формування виразної архітектурної форми.

При створенні виразності архітектурної форми незмінними для всіх стилів лишаються правила психологічних оцінок комфортності перебування людини в архітектурному просторі, що враховують психологію сприйняття людини оточуючого середовища без залежності від тектонічно-скульптурного оформлення стін і елементів конструкцій. Ці правила базуються на наступних принципах:

- відповідність частини цілому і цілого – зовнішньому оточенню;
- принцип поєднання **різноманітності** – природної живописності різних структурних елементів форми і **регулярності** - ритмічного чергування її елементів;
- принцип простого і ясного поєднання об'ємно-пластичних **форм і функцій** у просторовій структурі;
- принцип гуманізації архітектурного середовища, що виражається в обліку **масштабності** психофізіології сприйняття людиною форми і архітектурного середовища;
- принцип співвіднесення **задуму до конструктивного тектонічного вирішення** форми: витонченість чи простота форми, лаконічність чи складність тектонічного рішення повинні базуватись на ясності образу, відповідно задуму зодчого (трагедійно контрастне чи гармонійно пропорційне людині формування і сприйняття архітектурного середовища, приземлено буденне чи піднесено тріумфальне композиційне рішення, динамічний розвиток чи

статичне споглядання форми, легке чи масивне тектонічне вирішення архітектурної форми).

Список літератури:

1. Гуревич П.С. Современный гуманитарный словарь-справочник. – М.: Олимп; ООО «Фирма «Издательство АСТ», 1999. – 528 с.
2. Иконников А.В. Архитектурный язык. – М. Стройиздат, 1982. – 221 с.
3. Яргина З.Н. Градостроительный анализ. – М.: Стройиздат, 1984. – 245 с., .

2.2. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕКОНСТРУКЦІЇ І МОДЕРНІЗАЦІЇ

Проблеми реконструкції міста. Історія містобудування показує, що при сприятливих умовах міські утворення мають тенденцію до розвитку і зростання. Проте надмірне збільшення чисельності населення міста приводить до виникнення різних проблем, пов'язаних з ускладненням функціонування міст-гігантів. Умови життя в таких містах-гігантах стають вельми скрутними, що вимушує проводити їх модернізацію.

В цьому зв'язку містобудівна думка працює в різних напрямках. Одне з них — обмеження подальшого зростання великих міст, зменшення чисельності їх населення шляхом ущільнення і створення для надмірного населення міст-супутників.

Інший напрям характеризується прагненням подолати негативні наслідки надмірної концентрації населення в містах шляхом підвищення поверховості будівель і густини населення на одиницю території більш чіткого трасування швидкісних магістралей з транспортними розв'язками в різних рівнях, вишукування засобів пересування на базі електроенергії, вдосконалення технології виробництва в комплексі із засобами санітарного захисту, що дозволяє скорочувати зони розривів між житлом і промисловістю.

Третій напрям зводиться до того, щоб розглядати місто в системі групового розселення, що дозволить відносно рівномірно розмістити населення на великих територіях в рамках єдиної народногосподарської системи міст.

Деякі столичні міста мають ряд особливостей, які виділяють їх в окрему групу. Одна з особливостей складається в тому, що в столичному місті зосереджені різноманітні види діяльності, як пов'язані з розвитком самого міста, так і має значення для всієї країни. Концентрація в столичному місті органів загальнодержавного управління і культурно-суспільного призначення викликає до життя сильно розвинуті суспільні центри, що додають місту індивідуальний вигляд.

Метод санування вельми поширений в містах з середньовічним ядром, забудованим капітальними будівлями. При сануванні кварталу звичайно проводиться розчищення усередині квартального простору для поліпшення санітарно-технічних і гігієнічних умов, що, проте, починає признаватися не цілком обґрунтованим, оскільки часто приводить до руйнування міського ландшафту, що склався.

Не менше часто виникає задача пристосування будівлі до нової функції, що вимагає в тому або іншому ступені реконструкції інтер'єру. При цьому, крім збереження міського оточення, що склалося, переслідується певна економічна вигода, оскільки вартість переобладнання будівель часто значно нижче за споруду нових.

Нові тенденції до планування і забудови історичних міст обумовлені задачами збереження пам'яток архітектури і визначенням їх місця в забудові сучасного міста.

Відмітною особливістю пам'яток архітектури, в порівнянні з іншими пам'ятниками історії і культури, є їх активна роль в просторовій композиції міста, у формуванні просторової структури його вулиць і площ. Це обумовлює необхідність строгої регламентації їх охорони, оскільки, будучи частиною ансамблів сучасних міст, вони при реконструкції нерідко піддаються змінам, а іноді і руйнуванням.

При реконструкції повинна виявлятися зона видимості пам'яток і характер їх зорового сприйняття. Разом з тим повинні бути ясно оформлені питання нормативів і методик

захисту, дослідження і реконструкції історичних міст, визначена класифікація цінності їх планування і забудови, повинна визначатися охоронна зона, зона регулювання забудови.

Серед багатьох проблем для нас головним є те, що при реконструкції повинно надаватися достатню увагу питанням композиційних зв'язків сучасних архітектурних комплексів з пам'ятниками архітектури. Це приводить до рішення решти проблем: обмеженню можливості огляду, порушенню архітектурного просторово-часового ритму і масштабу історичної частини міста, що склався.

В існуючих нормах і правилах по плануванню і забудові населених місць сформульовані переважно загальні вимоги до охорони пам'ятників архітектури при забудові історичних центрів міст. При створенні охоронних зон і реконструкції необхідний розгляд більш широких вимог і проблем планування і забудови міст, що мають свій в розпорядженні історико-архітектурну спадщину.

Разом з тим з'явилася проблема охорони не тільки окремих історико-архітектурних пам'ятників, що значною мірою здійснюється, але і збереження культурно і історично цінної просторово-часової структури історичних районів міста, заповідних комплексів і ландшафтів. В Україні ухвалено рішення про організацію історико-архітектурних заповідників в містах Севастополь (Херсонес), Львів, Луцьк, Белгород-Дністровській, Новгород-Северськом, Кам'янець-подільському. Проте створення таких заповідників повинне бути поширено і на найбільші промислові міста, що розвиваються, такі як Харків, Одеса, Київ – же саме там відбуваються зараз порушення композиційної структури, що історично склалася, і не враховуються вимоги збереження візуального огляду пам'ятників архітектури.

Необхідність виробити принципово новий системний підхід до охорони пам'ятників архітектури, містобудівних ансамблів площ і вулиць, а також культурно і історично цінної житлової забудови привела до розробки методичних рекомендацій по складанню проектів генеральних планів розвитку міст, що історично склалися, з історико-архітектурними заповідниками і комплексами пам'ятників архітектури. Окрім генплану повинне розроблятися детальне планування кожного історичного району і ділянок сучасної забудови з урахуванням просторово-часових і масштабних співвідношень із старим архітектурним середовищем і збереженням композиційних зв'язків і візуальних розкриттів на архітектурні пам'ятники.

Реконструкція історичних районів міст повинна проводитися з урахуванням сучасних вимог і спадкоємності форм в поєднанні нової і старої забудови, що збереже індивідуальність і історичний хронотоп середовища. Задачі творчого використання архітектурної спадщини вирішує застосування методичних рекомендацій при проектуванні генплану міста: зонування, організація оточуючих культурно-історичний центр транспортних потоків, розвиток туризму, специфіка балансу території, облік техніко-економічних особливостей і масштабів реконструкції.

Особливу увагу повинно надаватися питанням спадкоємності і архітектурно-композиційного взаємозв'язку, визначенню зон видимості пам'ятників архітектури, характеру їх сприйняття з різних дистанцій, обліку ландшафту, що формує художньо-образне сприйняття міста як цілісної системи.

Рекомендації по архітектурно-просторовій організації місць з історико-архітектурними заповідниками, зонуванню їх території по характеру цінностей і формування заповідників повинні включати вимоги до транспортних схем (маршрути руху пішоходів і транспорту), до організації туристських центрів і екскурсійних маршрутів в зонах заповідника і в оточуючих місто заповідних районах. Необхідно, також, включити техніко-економічні обґрунтування в обсяг реконструкції і забудови історико-архітектурних заповідних районів, які мають свої особливості: збір даних про сучасний стан пам'ятників і можливості їх візуального огляду, рівень розвитку туризму і рекламу туризму, специфіка балансу території, пропускну здатність пам'ятників-музеїв, необхідної місткості туристських установ, економічної ефективності витрат на реконструкцію з урахуванням доходів від експлуатації музеїв і установ обслуговування туристів, і ін.

По методу ландшафтної оцінки території розробляються пропозиції по функціональ-

ному зонуванню зелених насаджень, ландшафтної реконструкції території.

Дані обстеження пам'ятників історії і архітектури включають наступні пункти:

- охоронний номер;
- найменування пам'ятників, їх адреса;
- площа ділянки, га;
- сучасне використання;
- технічний стан (знос, аварійність);
- укрупнений перелік основних робіт по реконструкції або реставрації і впорядкуванню навколишньої території;
- експлуатаційні витрати;
- експлуатаційні доходи;
- наявність технічної документації і кошторисна вартість робіт.

Окрім житлової фундації необхідно врахувати і охарактеризувати розташовані в зоні окремо адміністративні, господарські, складські, промислові, торгові і інші суспільні будівлі, що стоять, а також об'єкти культурно-побутового обслуговування повсякденного, періодичного і епізодичного користування.

Істотно важливо враховувати відвідувану міста туристами (дані за останні 5 років) і стан забудови заповідної зони, у тому числі, суспільних будівель обслуговування і житлових будинків.

У зв'язку з тим, що заповідні зони звичайно розміщуються в межах селищної території, складається зразковий перелік балансу території з урахуванням площ окремих функціональних зон:

Реновація як явище

Зміна пріоритетів в економіці держави, зміна містобудівної ситуації із плином часу, необхідність вирішення задач екології, зміщення акцентів в традиційній для цілого ряду міст України промисловій спеціалізації зробили надзвичайно важливим всебічне та глибоке дослідження питань реновації.

Насправді, промислові підприємства України несуть в собі ознаки різних періодів соціокультурного розвитку суспільства, а відображення їх у характері промислових підприємств і архітектурі дають всі підстави для їх класифікації на наступні етапи:

I. Промислові об'єкти періоду імперіалізму (до 1914 р.)

II. Промислові об'єкти періоду першої світової війни і встановлення Радянської влади (до 1926 р.)

Промислові об'єкти до 1941 р.

Промислові об'єкти періоду післявоєнної відбудови (50-ті рр.)

V. Період типового будівництва на базі укрупнених уніфікованих елементів індустріального виробництва.

Протягом декількох останніх десятиліть простежується зміна у відношенні до перетворення існуючого міського середовища, в тому числі виробничих і селищно-виробничих територій. Якщо раніше багато уваги приділялося питанням охорони історико-архітектурної спадщини, то завданнями нового часу виступає адаптація пам'яток архітектури і суто утилітарних за своїми якостями промислових будівель до умов сучасного використання, включення їх в структуру міста як повноцінно функціонуючих елементів. Саме тому реновація пам'яток промислової архітектури, так само як і інших промислових об'єктів, що втратили свою функцію, стає одним із засобів відродження міста.

Серед об'єктів, що підлягають реновації, можна визначити такі:

промислові території;

промислові будівлі;

інженерні споруди.

з великої кількості потенційних об'єктів розробки виділяються такі групи:

історичні, що несуть в собі ознаки стилю, технічного та культурного рівня суспільства (наприклад, будівля старого Арсеналу в Києві);

нейтральні за естетичними характеристиками (будівельні об'єми), що втратили свою первісну функцію завдяки економічним перетворенням (промислова зона на Теличці в Києві).

По-друге, такі перетворення в архітектурі і містобудуванні майже не відображаються в існуючій термінології. Відсутність чіткої системи в цій галузі приводить до різного розуміння понять та недоречного уживання термінів.

В галузі перетворення містобудівного середовища використовують наступні терміни: реконструкція, регенерація, ревалоризація, реабілітація, реновація та ін. Найбільш вживаними термінами щодо заходів перетворення промислових об'єктів є "реконструкція", "реновація" та "реабілітація".

Основною формою реконструкції визначається комплексна реконструкція, що передбачає удосконалення чи зміну функціонального використання, удосконалення інженерного обладнання території, організації транспортного та пішохідного руху, переобладнання чи капітальний ремонт збереженої будівлі, реставрацію всіх пам'яток архітектури, історії та культури в межах ділянки реконструкції, нове будівництво, знесення ветхих будівель та ін. [6].

Відомі також інші визначення цього терміну:

Реконструкція — докорінне перетворення архітектурної форми окремих будівель і споруд, комплексів, міст та інших населених місць, приведення їх у відповідність із сучасними вимогами функціональності, архітектурно-просторової організації, інженерно-технічного забезпечення, комфортності, тощо. Комплексна реконструкція — розробка і реалізація комплексу взаємопов'язаних заходів по відновленню і збереженню цілісного історичного середовища із створенням комфортних умов для постійного проживання і тимчасового перебування населення" [2].

Згідно Тимофієнко [7], реконструкція — 1) перебудова споруди з метою удосконалення функціональних вирішень відповідно до сучасних вимог; 2) відновлення вигляду будівлі згідно описам і залишкам, що збереглися.

Якщо розглядати заходи по перетворенню історичних промислових об'єктів, тобто пам'яток архітектури та промислової культури, то термін "реконструкція", що в більшості випадків визначається як комплекс заходів по перетворенню саме історичного середовища, є доречним. Але в цьому випадку він не охоплює такі промислові об'єкти, які потребують нового функціонального наповнення, але не являють собою історичну та архітектурну цінність.

Поняття "реконструкція промислових підприємств" також не відповідає змісту цього заходу, тому що означає "систему строительных мероприятий по налаживанию рационального функционирования, способствующую улучшению качества выпускаемой продукции, наращиванию производственных мощностей и интенсивному использованию территории промышленные предприятия" [6]. Таке визначення та зміст, в якому "реконструкція промислових підприємств" вживається в наукових роботах та літературі, не передбачає втрату виробничої функції в процесі перетворення промислових об'єктів, тому в даному випадку використання терміну "реконструкція" є некоректним.

Останнім часом в працях вітчизняних та закордонних науковців та архітекторів все частіше вживаються терміни "реновація" та "реабілітація" відносно промислових об'єктів. О.Мамлеев, професор кафедри архітектури промислових будівель МАРХІ [3], пише про реновацію промислових будівель: "О разностороннем характере этого явления свидетельствуют многочисленные термины, прочно вошедшие в обиход архитекторов. В их числе ревитализация (возрождение городского пространства, в котором существует объект), адаптация (использование здания с изменением его функционального назначения), консервация и индустриальная археология, включающие исторические и археологические аспекты, и др. Все это многообразие терминов можно объединить условным понятием "реновация"...

Реновацію промислових об'єктів він визначає як вторинне використання промислових будівель в якості архітектурної оболонки для нових функцій разом із історично достовірним збереженням окремих будівель (частин будівель) та споруд. Розрізняються реновація окремих промислових будівель, реновація комплексу виробництв та реновація промислових ра-

йонів.

Інакше визначає нову тенденцію в перетворенні промислових підприємств А.В. Попов [5] — функціональна адаптація, функціональна переорієнтація промислових об'єктів, пристосування їх до нових потреб суспільства. Пристосування промислової забудови до нових функцій розглядається в цілому ряді робіт, а також в описанні здійснених проєктів, де визначається як "реновація", "адаптація", "реабілітація", "реконструкція", "відновлення", "відродження" в українській та російській мовах.

Слід зазначити, що терміни "адаптація", "реновація" та "реабілітація" існують в реставраційній термінології, але у вузькому значенні, що стосується історико-архітектурної цінності будівель:

- Адаптація — пристосування містобудівного об'єкту до потреб сучасного використання. Об'єктом адаптації може бути як окрема споруда — пам'ятка архітектури або історії, так і цілісні елементи історичного середовища — монастирські і церковні садиби, тощо. Адаптація споруди-пам'ятки може відбуватися як з обмеженим втручанням, так і з докорінним перетворенням внутрішньої структури.

Може охоплювати всю споруду або її частину. Проводиться у випадках освоєння пам'ятки, що не використовувалась, зміни характеру використання, або з метою поліпшення умов використання [4].

Реновація — підтримання або повернення зовнішнього естетичного вигляду пам'ятки без втручання в технічний стан споруди, що збереглася [4].

Реабілітація — відбудова архітектурної пам'ятки у первісному стані [7]; різновид реставрації з можливістю заміни окремих деталей інтер'єрів або конструкцій [4].

З англійської мови термін "реновація" перекладається як відновлення, оновлення, модернізація, переробка, починка, реконструкція [1]; а "реабілітація" як ремонт, реконструкція, відновлення.

Таким чином, термін "реконструкція" не відповідає сутності процесу відновлення промислових підприємств в якості громадських об'єктів, а термін "реновація" є одним із найбільш вживаних та поширених при описанні цього процесу та відповідає за своїм первинним змістом.

Надалі пропонується під словом "реновація" розуміти комплекс архітектурних заходів, спрямованих на збереження історичної та архітектурної цінності промислових об'єктів — пам'яток промислової архітектури, зміну функціонального призначення не діючих промислових об'єктів для адаптації їх в сучасному містобудівному середовищі, благоустрій колишніх промислових територій, при необхідності перебудову існуючих та зведення необхідних нових об'єктів для задоволення нових функцій (невиробничого характеру).

Доречно буде пригадати, що "пам'ятки промислової архітектури" — досить нове словосполучення в архітектурній термінології, адже досить довгий час архітектура промислових будівель вважалася чимось неповноцінним і навіть таким, від чого треба відокремлюватися у міському середовищі. Пам'ятки промислової архітектури — це такі промислові об'єкти, що характеризуються єдністю технологічного процесу, застосуванням передових для свого часу конструкцій і наявністю високих естетичних властивостей будівель і комплексів. Пам'ятками промислової архітектури є заводські комплекси, групи будівель, окремі будівлі і споруди, що служили для виробничої діяльності людини, створені в різні історичні періоди, і що відобразили в плануванні, структурі, композиційному ладі і художньому образі характер трудових процесів і естетичні погляди тієї епохи, до якої вони належать (заводи, фабрики, рудники, солеварні, майстерні, млини, енергетичні, гідротехнічні споруди, штучні водні резервуари, віадуки, акведуки, мости, склади і т.п.).

Реновація історичних промислових об'єктів є різноплановим процесом, що включає в себе: аналіз об'єктів, що підлягають реновації; оцінку існуючої ситуації за основними параметрами життєдіяльності цієї території; визначення позитивних та негативних передумов розвитку; визначення екологічної придатності; виявлення історико-культурних особливостей; встановлення просторової специфіки території, впливу параметрів на композицію території,

візуальних зв'язків; аналіз з точки зору транспортної та пішохідної доступності, розташування в структурі системи розселення, в структурі міста [3].

Пропонується розглядати реновацію як, по-перше, явище життя, що, з одного боку, є успадкованим від минулих часів, а з іншого — спрямованим на відповідність новим сучасним вимогам динамічного перетворення. По-друге, термін "реновація" є більш глибоким і змістовним в цьому контексті, ніж "реконструкція" та "реабілітація" та найбільш повно відображає перетворення промислових об'єктів на громадські і житлові, оскільки в рамках реновації можливе здійснення реконструкції із збереженням основного об'єму будівлі.

Проблеми реконструкції та реновації промислових територій міст і селищ, що переходять до іншого виду виробництва і іншого власника, потребують створення нової архітектурної концепції. Питання функції набули новий зміст у створенні комфортних, естетично осмислених умов виробництва. Виробниче середовище має бути перш за все комфортним. Комфорт — це врівноважений стан людини в оточуючому її середовищі, яке виникає завдяки узгодженню функції, естетики і цілей людини, або узгодженню технології, економічних витрат і соціокультурного змісту архітектурного середовища. По-друге, при формуванні виробничого середовища повинно враховувати просторово-композиційні якості рельєфу, оточуюче міське середовище, транспортні і людські потоки, екологічні та санітарно-гігієнічні вимоги й захисні смуги, співвідношення з природним оточенням і озеленіння територій. Естетика виробничих споруд як компонента міста повинна покращити емоційну атмосферу, підкреслити неповторність ландшафту, вирішити питання домінуючого або нейтрального входження фірмового стилю в існуючу забудову міста. Головне завдання полягає у створенні архітектурного образу фірми саме в цьому місці, саме з певним виробничим характером й інформаційним навантаженням. В третє, велика увага приділяється площі перед підприємством — заводському майдану. Площа — це буферна зона транспортних стоянок, передпокою фірми і території вільного відвідування і знайомства. Саме площа перед заводом працює на презентацію і допомагає у створенні образу фірми і продукції.

Таким чином, сьогодні не тільки фінансовий і виробничий статус фірми зумовлює її репутацію: архітектура виробничих будівель, умови праці — складові, які надають вагомості підприємству і впливають на формування його репутації.

Список літератури:

1. Англо-русский словарь по строительству и архитектуре / С. Серебряков. — М., Москоу Интернешнл Паблишерз, 1994. — 664 с.
2. Архітектура. Короткий словник-довідник. / А.П. Мардер та ін. — К., Будівельник, 1995. — 333с.
3. Мамлеев О. Реновация исторических производственных зданий и их адаптация в городской среде // АСД 01 (23) 2001. — С. 21-27.
4. Олійник О.П. Підготування рекомендацій по збереженню усталених ознак і характеристик історичного середовища в процесі реконструкції міст / Звіт. — К., НДІТІАМ, 1993.
5. Попов А.В., Зарывных Г.Г. Архитектурное формирование промышленных объектов, адаптируемых к новой функции // Известия вузов. Строительство. — 1997. — № 6. — С. 132-138.
6. Российская архитектурно-строительная энциклопедия. Т.4, часть 1. Архитектура, градостроительство, здания и сооружения / Басин Е.В., Рочегов А.Г. — М.: Альфа, 1996. — 336 с.
7. Тимофієнко Б.І. Архітектура і монументальне мистецтво. Терміни та поняття / Академія мистецтв України. — К.: Видавництво Інституту проблем сучасного мистецтва, 2002. — 472 с.

2.3. ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ПРОБЛЕМИ АРХІТЕКТУРНОГО БЛАГОУСТРОЮ МІСТА

Проблема створення цілісності архітектурного середовища включає ряд питань:

- Наукове обґрунтування композиційних засобів і прийомів формування цілісності в архітектурі;
- Поєднання сучасного і історично склалася архітектурного середовища; або визначення ролі і вибір типу «входу в архітектурний «контекст» середовища нових будівель і споруд.
- Об'єднання функціональних, утиліта-практичних і композиційних, емоційно-естетичних чинників, властивих архітектурі;
- Поєднання архітектурного і природного оточення.
- Формування цілісності на всіх рівнях організації архітектурного середовища і цілісності між різномасштабними рівнями.
- Створення відповідності частини і цілого. Місце і значення деталі в архітектурі.
- Суперечність між формальним експресіонізмом і символізмом і асоціацією в архітектурі.
- Створення «тектонічної мови» архітектурних конструкцій і деталей архітектурного об'єкту, який, окрім художнього віддзеркалення роботи конструкцій, виражає ідейний зміст і творчий задум архітектора.

Проблема вибору між статичною «цілісністю» чи динамічною «незавершеністю» архітектурного ансамблю виникає в сучасній архітектурі як продовження теми реконструкції і зростання історично складеного середовища. Але в сучасних напрямках архітектура незавершеності набуває самостійного звучання в «мозаїчності», «хаосі», «деконструкції» форм. Сила функціональної доктрини ХХ ст. була в її обмеженості певним набором принципів і форм; ця обмеженість достатньо швидко і ефективно вплинула на розвиток міст, але прагнення до впорядкування, простих форм, звільнення від історичних стилів не створювало яскравого образу, що запам'ятовується, позбавляло місто його індивідуальності, що і стало причиною відмови від «інтернаціональної» архітектури.

У 1960-і роки сприйняття міста стало іншим – одноманітність, монотонність, «інтернаціональність» і «не традиційність» стали вважатися вадами вигляду сучасного міста. Зовнішніми ознаками нового підходу стали невизначеність, історизм, тенденція на ускладнення форм. Проте спочатку були зроблені спроби подолати обмеженість доктрини функціоналізму за рахунок її розвитку і збагачення новими теоретичними концепціями і елементами неврегульованості. Так, 1960-е роки було створено безліч варіантів проектів «міста майбутнього» як мегаформи, в якому на основі структурної сітки або залізобетонного каркаса довільно розміщувався «міський набір елементів» - архітектурних об'єктів. На ці проекти великий вплив на архітектурне мислення надавала технологія будівельного виробництва будівель з типових елементів.

Проте позитивним з'явилося те, що в цих проектах бала поставлена проблема завершеності архітектурного твору. Конфлікт між принциповою абстрактністю типових елементів і об'ємів, з одного боку, і необхідністю створювати індивідуальне ціле, з іншою, сильно підірвав віру в універсальність традиційних форм композиції, що визначило спрямованість пошуків нових засобів композиції і нове відношення до поняття «незавершеності».

«Незавершеність типових «брусків» масової забудови породила в свідомості людей норму «незавершеної» будівлі²», - рахує В.А. Нікітін. Таке відношення сприяло складанню концепції стирання граней між будівлею і містом в «мегаструктурах» «міст майбутнього. Ідеї динамічної мобільної архітектури також багато в чому поруйнували традиційний образ замкнutoї споруди. «Тенденція розглядати розвиток міста як нарощування до безкінечності подібних одиниць, зв'язаних в ціле через єдину логіку зв'язку, що виражається чи то у вигляді

² В.А. Никитин. Эволюция представлений о завершенности и обособленности архитектурного произведения. М.: Стройиздат, 1987.

ді мегаформи, як у метаболістів, чи то єдиного складового простору, як у Ле Корбюзьє, чи то в доведенні до абсурду універсальної сітки в проектах «Суперстудіо», стикається і сплітається з принципом міста-колажу, де окремі незалежні одиниці входять в діалог між собою і зв'язуються в ціле за рахунок своєї індивідуальності, і переважно – індивідуальності тимчасової, генетичної».

Нові принципи завершеності шукали в світі техніки, а також в концепції збігу функціонального і композиційного цілого. Ще один напрям в створенні композиційної цілісності архітектурних споруд 1960-х років – «архітектурна біоніка», пов'язано з пошуками аналогій в рослинному і тваринному світі. Таким чином, на рівні розуміння міста як цілого в 60-70-е роки загострилася увага до проблеми його завершеності і внутрішньої єдності. На фоні тієї, що сформувалася до 1970-му року відношення до міського контексту і побудови міста як композиційного цілого змінилося розуміння закінченості і будови архітектурного твору. Критерій завершеності придбаває значення тільки в художній і теоретичній області архітектури, і залежить від соціокультурної ситуації. «Архітектура протистоїть проти апатії та байдужості людини до суспільних форм вияву і освоєння просторово-часового континууму»³.

Досвід містобудівного мистецтва показує, що ефективним освоєнням великих просторів є включення в з шляхів рухи, що розкриваються, панорам, в які включені сильні емоційні чинники: форми, що запам'ятовуються, крупного масштабу (круті гори Гімалаї – Чандігарх), архітектурні споруди, що усилюють наростання або убування пластичності, горизонтальності або вертикальної ладу.

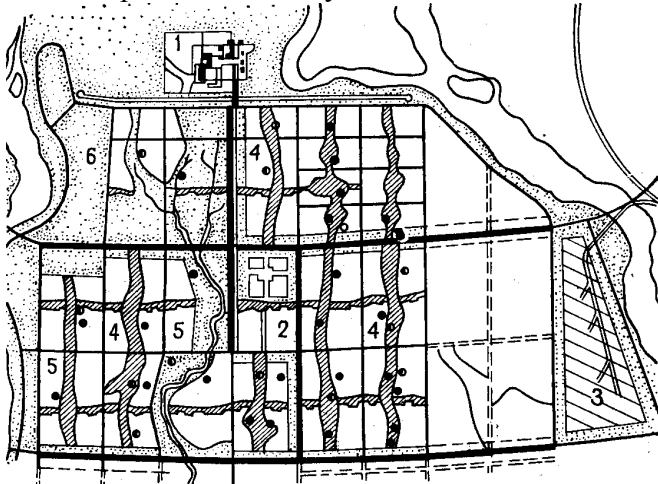

Рис. 33 – Схема планування міста Чандігарх – столиці штатів Пенжаб і Харіана (Індія): 1 – центр столиці штатів – Капітолій; 2 – загальноміський соціально - торговий центр; 3 - промислові підприємства; 4 – житлові райони; 5 – озеленення уздовж житлових вулиць; 6 - університет.

Читабельність ландшафту, використання русел річок як візуальних каналів, зв'язує сюжетом води розчленовану структуру міста. Використовування двох якостей ландшафту – пластичного і візуального, - забезпечує цілісність великомасштабної композиції. Наявність масштабних рівнів і все велика деталізація відмінностей у міру наближення до об'єкту поетапно включають візуальну, тектонічну і типологічну характеристику об'єктів ландшафтно-архітектурного середовища. Зони, області, райони, ландшафти, внутрішні міські простори, простори площ і житлових дворів все це різномасштабні ланки однієї системи. До основних компонентів ландшафту відносяться: рельєф місцевості з виявленням ліній вододілу і тальвегів, ярів і балок, акваторії, зелені насадження.

Об'ємно-пластичні форми ансамблю повинні відповідати тектоніці оточуючого ландшафту (або різкий контраст від гри вертикальних і горизонтальних форм, або динаміка ритмічно наростаючого руху форм).

Місця стику основних видів діяльності – комунікаційні вузли (в просторовому середо-

³ Канарский А.С. Диалектика эстетического процесса. Генезис чувственной культуры – Киев, 1982, с. 149.

вищі міста - «вузли концентрації діяльності»), для їх емоційного виявлення і фіксації в пам'яті людини повинні поєднуватися з унікальними зонами ландшафту, створюючи при цьому індивідуальний образ місця.

Вулиці придбавають велику роль в композиційному сприйнятті по ходу руху, зв'язуючи архітектурні акценти в послідовний ланцюг вражень. Трасування вулиць з раціональним використанням ландшафту об'єднує пластичні якості рельєфу, візуальні якості ландшафту і функціональні вимоги до шляхів руху від одного об'єкту до іншого. Кульмінація сприйняття при русі по основних вулицях фокусується на міському центрі, а уздовж житлових вулиць кульмінацією є об'ємно-просторові вузли місцевих центрів житлових районів.

Загальноміські центри, які оглядаються з усіх сторін і з різних відстаней, фокусують увагу і являються ланкою у формуванні просторової композиції міста, вузлом, функціонально і естетично насиченим, суміщеним з ландшафтною домінантою і домінуючим в навколишньому середовищі. Основа побудови просторової композиції загальноміського центру – взаємозв'язок логічних, об'єктивних і емоційних, суб'єктивних чинників.

Архітектурне середовище розглядається як система, що складається з 4-х компонентів: архітектурно-ландшафтна просторова основа, суспільна діяльність, включаючи сприйняття людиною середовища (генетичне і актуальне, психологічне), і оцінка образна, естетична цього середовища. При цьому ураховується: візуально-просторова структура, пластичні якості ландшафту, стереотип, що генетично склався, просторового середовища центрального ядра міста, соціальна і функціональна обумовленість масштабу.

2.4. ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ В СУЧАСНІЙ ЗАБУДОВІ МІСТ

Місто, що історично склалося, після генеральної реконструкції повинне зберігати свою роль торгового, промислового або адміністративного центру, або міста-курорту. Реконструкція міста повинна розв'язати транспортні проблеми, поліпшити якість житла в центрі і зберегти функції, що склалися, в старому міському ядрі, щоб воно не позбавилося функціональної привабливості для жителів. Конфлікт між прагненням максимально зберегти просторово-естетичні якості старого міського ядра і бажанням збільшити функціональне значення центру а також поліпшити транспортну доступність – зв'язок між новими районами міста і старим центром приводить до зносу мало привабливої забудови і будівництву нових сучасних об'єктів. Паралельно розв'язується проблема візуального зв'язку старого і нових міських центрів і розподіл між ними соціально-делових і обслуговуючих функцій.

До проектні дослідження не обмежуються традиційними в таких випадках формально-естетичним і функціональним аналізом. Береться в увагу «міський ландшафт», що володіє разом з формально естетичним і утилітою значенням ще і смисловим значенням – він є носієм історичної пам'яті створення і розвитку міста, служить для пізнання, орієнтації, «ідентифікації і традицій». «Смисловий» аналіз доповнює формально естетичний, композиційний і утиліта, функціональна аналіз архітектурного середовища міста.

Для формально естетичної оцінки достатньо графічних матеріалів – карт, планів, зарисовок, фотографій і т.д., тоді як при смислового змістовному аналізі доводиться вдаватися до історії міста і до соціологічних досліджень. Соціологічний опит складений за простою програмою питань і відповідей: 1 - Відповіді на питання: «Що саме головне?» і «Як до нього пройти?» - дозволяє визначити зону розповсюдження або «впливу» об'єкту і встановити принципи побудови міської просторової структури. 2 - Відповідь на питання: «Що орієнтує (направляє) або дезорієнтує?» - показує зони збереження або недоліки системи орієнтації в міському середовищі. 3 - Відповідь на питання: «Що цінно?» - дозволяє оцінити межі зон збереження і зон зорового сприйняття. 4 - Відповідь на питання: «Що заважає?» - виявляє зони, де потрібен знос і можливе нове будівництво. 5 - Відповідь на питання: «В якому парку ви вважаєте за краще відпочивати?» - дозволяє виявити цінні природні фрагменти або недоліки озеленення міста.

Вся будівельна тканина міста залежно від її «знакової» ролі може бути віднесений до трьох категорій сприйняття і орієнтації. До орієнтирів першого порядку були віднесені об'єкти, видимі здалеку, граючі роль посередника між внутрішніми і зовнішніми міськими районами. Це – дзвіниці кафедральних соборів, башти, шпилі і лінія дахів забудови. До орієнтирів другого порядку були віднесені об'єкти, які виділяються на зовнішньому фоні, надаючи «часткове дії» на глядача. Ці об'єкти відрізняються від фонові забудови своєю формою, розчленовуванням, кольором або призначенням (фонтан, скульптура, собор, театр і т.п.). До орієнтирів третього порядку віднесені об'єкти, що грають роль знаків на рівні безпосереднього оточення людини – це елементи дрібної пластики, вітрини, вивіски і т.п.

Список літератури:

В.А. Никитин. Эволюция представлений о завершености и обособленности архитектурного произведения. М.: Стройиздат, 1987.

Канарский А.С. Диалектика эстетического процесса. Генезис чувственной культуры – Киев, 1982, с. 149.

2.5. ПРОБЛЕМИ ПРОСТОРОВО-ЧАСОВОЇ РИТМІЗАЦІЇ ПЛАНУВАНЬ ІСТОРИЧНИХ МІСТ

«Двигательной силой развития планировочной структуры выступает ритм».
Н.М.Шебек

Існуюча ситуація в містобудівній практиці демонструє дефіцит теоретичної обґрунтованості для проектування нових та реконструкції історичних міст. Сучасні підходи до розробки планувань враховують економічні, функціональні й нормативні вимоги. Розвиток сучасного міста повинен мати спрямованість на чітку і логічну внутрішню композицію.

Ритм, симетрія і пропорціонування є категоріями, властивими всім об'єктам, що будуться за композиційними законами. У міста (і на його плані, як графічному відображенні) можна спостерігати наявність усіх цих ознак. Але кожна з них має особливі риси, ступінь виразності і шлях розвитку. У різні періоди існування міста деякі характеристики планування стають більш виразними чи, навпаки, - зникають під черговим історичним шаром, щоб потім з'явитися після наступної реконструкції. Для того, щоб правильно сприймати сьогоденний стан планувальної структури міста, потрібен ретроспективний погляд на його генеральний план.

У роботах таких авторів, як М.Г. Бархін, М.Я. Гінзбург, І. Груза, О.Е. Гутнов, Г.Г. Азгальдов, М.Д. Кострікін, І.Ш. Шевельов, І.П. Шмельов, М.А. Марутаєв, Н.М. Шебек, аналізувалися пропорціонування, симетрія і ритм із різних знань: часові коливальні процеси як містоформуючі фактори і засоби вимірювання якості архітектурної композиції. Коло питань, окреслене в роботах цих авторів, залишає поза увагою проблему використання ритму в містобудівній композиції.

Раціональна ритмізація планування потребує чіткого уявлення шляху розгортання ритмічної просторової структури міста. Спостереження етапів планоутворення допомагає прослідкувати загальні тенденції. Поступова регуляція і ритміка повторювання мають у містобудуванні відносно сталий характер. Можливість типізації й кількісного вимірювання ритму можуть надати інструмент для формування внутрішньої чіткої, спадкової композиції міста, що може логічно розвиватися у майбутньому.

Шлях від метра до ритму в містобудуванні вбирає в себе всі етапи планоутворення. Різниця між цими поняттями полягає в тому, що ритм характеризується наявністю акценту і пропусків у системі форм та інтервалів, що повторюються, їх збільшенням чи зменшенням у певних пропорціях. Метр у широкому розумінні - це засіб будь-якої системи повторів, упорядкованість, яка має перш за все ознаки інваріантної, незмінної, тотожної самій собі мірі.

Метою ритму є: по-перше, збільшення художньої виразності; по-друге, руйнування монотонності та одноманітності; у третій, розподіл й інтеграція вражень.

У книзі М.Я. Гінзбурга "Ритм в архітектурі" [1] викладені основні питання класифікації та використання ритму в об'ємному проектуванні при створенні міських ансамблів. За М.Я.Гінзбургом, разом з історією архітектурних форм можливе існування паралельної історії композиційних методів, яка б аналізувала в першу чергу рушійну силу цих методів: ритм. Історичними домінантними принципами розвитку стильових напрямів є монументальність, гармонійність (мальовничість [1]).

Формулювання принципів ритмізації на рівні містобудівного ансамблю має інший вимір, ніж на плані міста. У планах історичних міст, при якісному розвитку планувальної структури, відбувається накопичення різних просторово-площинних і стильових систем. Із часом вони "зрощуються" і починають територіально збільшуватися, щоб знову почата якісні перетворення.

Початковою стадією розвитку ритму в місті є метричне планування. Більшість планів стародавніх міст склалися за одним із двох сценаріїв. Перший - це міста, які з'явилися стихійно. Частіше за все вони займали острівне положення. Другий - міста, збудовані за планом: м. Кахун у стародавньому Єгипті, китайське "Внутрішнє місто" в Пекіні и ін. На малюнок плану суттєво впливали фортифікаційні споруди.

Ці сценарії поклали початок раціональному і формально-декоративному напрямкам у розвитку композиції плану міста. Обидва типи міст мали модульну одномірну структуру. Модулем виступала деяка конкретна одиниця (визначена для даного випадку) заданої лінійної величини чи розміру площі. Ритмічна картина розгорталася за напрямками основних композиційних осей, кількість яких не перебільшувала двох.

Для архаїчних античних міст характерним було нерегулярне, (інколи хаотичне) розпланування, яке було наслідком природного розвитку міста, без заздалегідь складеного генерального плану. Але в цей період починають з'являтися деякі елементи регулярного розпланування. Перехід до регулярності плану, оснований на з'єднанні взаємно перпендикулярних осей, відбувся в Греції класичного періоду Перікла (Гіподамова сітка) - при поновленні міст, зруйнованих під час війн. Першими містами, що отримали жорсткі генеральні плани, були Піррей, Мілет, Родос. Ці жорсткі плани були віддзеркалюванням космічного порядку, який на землі втілювався в соціальний устрій. У проекті реального міста Гіподама були застосовані піфагорійські уявлення про пропорції та три частини міста - священної, громадської, приватної, центр міста був місцем спілкування всіх громадян. Мілет демонструє застосування двох розпланувальних осей. Місто отримало дві головні вулиці, що йшли з півдня на північ та із заходу на схід. Вперше на плані було використано накладання планувальних систем різного масштабу - головні перпендикулярні вулиці відрізняються значною шириною.

Ритмічні особливості прямокутної форми далі розвивалися у типовому плані римського міста - військового табору. Гармонійність прямокутної форми плану обумовлена певними закономірностями її формування: відчуттям логічного повторювання. За історією композиційних методів у цей період панує Ідея гармонійності. Питання ритму розробляється відповідно до загальних філософських поглядів того часу. Світ уявляли побудованим за чіткими законами з обов'язковим центром. Проекти "ідеальних" міст Відродження теж можна віднести до періоду гармонічності. Але вони відрізняються тим, що в них вже чітко простежується накладання декількох регулярних малюнків плану. Поява радіального кола у плануванні є першим кроком, який демонструє інтеграцію ритмів різних видів із подальшим виникненням міських центрів у місцях перетину [5].

Ритмічну проблему періоду мальовничості ілюструє картина середньовічного міста з різкою зміною ущільнених і розріджених частин планувальної композиції. Вузькі вулиці перетворюються на просторі площі, розчинені в природі окраїн квартали ущільнюються з наближенням до центру. Композиція плану розвивається за геометрією природних осей, створених водорозділами, руслами рік, ярами, крайками круч. Малюнок ритму цього періоду відповідає схемі концентричних кругів і радіальних променів.

Розвиток стародавнього плану Флоренції від античного ядра проілюстрував Н.Д. Кострікін [2]. "Поширюючи межі, місто зростало на дорогах, що вели до табору, таким чином, отримуючи готову систему вулиць. Їх трасування, що вийшло з під контроль регулярного плану, складалося повністю відповідно до рельєфу. У композиції все більш помітну роль починає відігравати річка. ...Перед містом постає складне композиційне завдання - змінити орієнтацію вулично-дорожньої мережі" у зовнішньому колі міста майже на 30°. Та не просто змінити, але й узгодити її з попередньою, створюючи таким чином єдину (тепер вже двочастинну) композицію плану. ...Результатом цієї "конфліктної" ситуації між орієнтацією римського плану та орієнтацією річки з'явився план Флоренції XIII ст. Центральна вісь цього плану - розвиток Декумануса - по діагоналі перетинає все місто і стає органічним елементом нової композиції. Ця вулиця - головне кільце, що пов'язує дві розгорнуті під кутом одна до одної прямокутні сітки: одна - в координатах античного табору, інша - спрямована до річки Арно.

Проте нова композиційна тема ще не домінує: вона є лише оточенням античного ядра, лише підготовкою до кінцевої переорієнтації структури, коли у XV ст. тема вийшла за межі XIII ст., отримала територіальний простір і перевагу в планувальній структурі міста.

На плані XIII - XV ст. на головних вулицях Флоренції, що фіксують головні напрямки її внутрішніх і зовнішніх зв'язків, можна спостерігати витоки теми, що чекає на розширення меж міста. Генетично вона пов'язана з проїзними воротами римського табору, але на маленькій території міста XIII - XV сторіч її композиційний малюнок ледве помітний - він поглинутий прямокутною структурою" [2].

У містобудівних композиціях у подальший період можна спостерігати поєднання композиційних засобів, які раніше існували у так би мовити "чистому" вигляді. Зберігалися обидва підходи до проектування планів: раціональний і формальний. Але і той і інший підпорядковувалися однаковим законам ритмічності. Накладання різних геометричних структур на місцевості у формальних розплануваннях було одномоментальним рішенням містобудівника. Ці заходи було обумовлено насамперед слідуванням законам композиції. У раціональних розплануваннях накладання різних малюнків проходило більш спонтанним шляхом. Цей процес був розтягнутий у часі й на перший план у авторів виходили міркування додержання тогочасних вимог до якості життєвого простору. На планах міст, що розвивалися за тим чи іншим сценарієм, нові центри виникали на перехрестях головних напрямків різних просторових або часових геометричних шарів.

Симбіоз між раціональним і формальним шляхами розвитку спостерігається на плані Парижу. На цьому розплануванні відсутні чіткі межі історичного росту, але помітні "геометризовані" втручання на різних історичних етапах. За М.Д. Кострікіним, "план, в якому ознаки природного формоутворення не менш очевидні, ніж у плані Флоренції, зберігає чіткі сліди професійної діяльності планувальників XVII ст.. (А.Ленотр, Ж.Монсар), XVIII ст.. (А.Блондель, Ф.Бюфран, А.Леду) і XIX ст.. (ряд художників, Осман)" [2, с.36].

Еволюція розпланування полягає у зміні типу планувальної організації території від центру до периферії. Існує чотири композиційно завершені фрагменти сучасного плану, кожен з яких є ядром наступного, більшого за розміром утворення.

Розвиток композиції у цих структурах підпорядковується ритмічним закономірностям. За М.Д. Кострікіним, у першій структурі є прямокутна неупорядкована система, у другій - на прямокутну накладається перехресно - кільцева, на третій з'являється чотирикутник, який поєднує основні зовнішні зв'язки міста, на останній четвертій структурі нового зовнішнього поясу знову помітні радіальні промені. Треба зауважити, що цим автором були вивчені у подробицях етапи еволюції плану взагалі, але ритм розташування вузлів міста враховувався на інтуїтивному рівні [3].

Подальше розвинення проблеми ритмічності розвивалося на шляху поліцентризму. Нові центри виникали на місцях перетину найбільш важливих транспортних артерій. Частіше ці вузли співпадали з місцями історичних нашарувань у композиції плану. Із розвитком промисловості ! транспорту в розплануванні з'являється все більше систем - пішохідні, ландшафтні

й жилі, усі вони потребують просторового відокремлення.

Досвід містобудівної думки Європи було використано при проектуванні і забудові американських міст. Композиційні малюнки Фтадельорм, Вашингтона, Сан-Франциско ритмічно вивірені. У кожному з них є поєднання декількох модульних, тобто метричних структур. Повз них прокладені магістралі вищого рангу, які, у свою чергу, складаються у регулярну композицію. Зв'язки цього рівня поєднують зовнішні виходи з міста. У внутрішній тканині на перетині головних артерій виникають площі, парки і будь-які вузли, які є функціонально необхідними для цієї місцевості на функціональному рівні. Згідно типу структурного розташування ядра - центру системи, визначається тип композиції, що включає «точку відліку» - домінуючу форму в ансамблі. Загальноміський центр завжди є основним ядром, навкруги якого організовується життя і структура міста. Загальноміський центр розташовується по можливості в геометричному центрі по відношенню до всієї забудовуваної території міста, поблизу від перетину основних магістральних вулиць, що сполучають центр з іншими найважливішими пунктами тяжіння населення. При цьому вузол перетину основних транспортних потоків повинен розміщуватися зовні головної площі центру міста щоб уникнути порушення нормального життя центру міста транспортом, що проходить площу транзитом.

Більшість подальших пошуків у галузі містобудування були обумовлені соціальними змінами, промисловими революціями і збільшенням населення. Ідеальні міста Леду, Фур'є, Кабе і інших архітекторів - утопістів, які на свій лад вирішували проблеми мешкання людей, з точки зору композиційних рішень були досить формалізовані. Питання ритму вирішувалося шляхом дотримання модульної сітки, частіше радіального малюнку. У проектах "міст-садів" Е.Говарда не було нічого принципово нового у порівнянні з ідеями утопістів. Що стосується просторової структури розташування міста-саду, то вона нагадувала планетарну систему, центром якої було крупне місто з кількома містами-садами, ритмічно розташованими на плані місцевості.

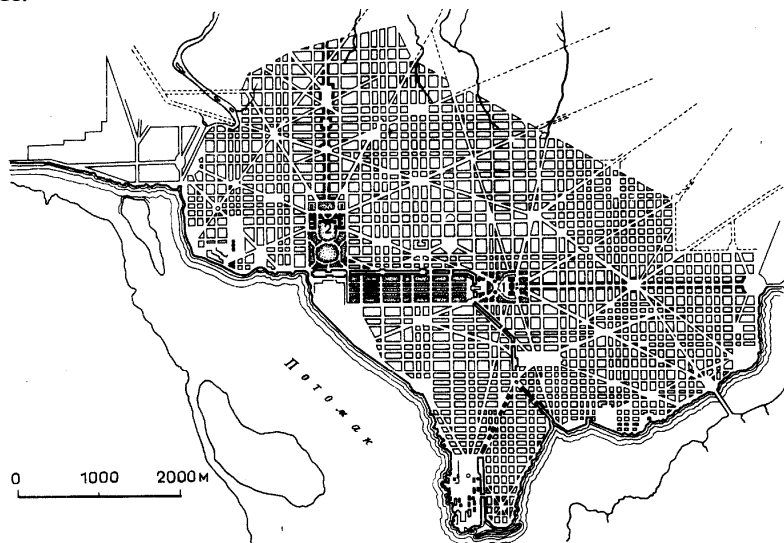

Рис. 34 – Вашингтон. Проект Л'Анфана, 1793 г.: 1 – Капітолій; 2 – Білий будинок. Центр міста виділений зеленими насадженнями і системою ритмічно організованих уподовж головних магістральних осей просторів, що виходять до головної природної домінанти – дельти річки Потомак.

Завершенням декоративних пошуків у цей період можна вважати проект Канберри. Разом із чіткою композицією місто дотримується всіх раціональних вимог. Одночасно існують в композиції плану декілька радіальних ліній метро - ритмічних сполучень - вони складають перший просторовий шар. Наступною є прямокутна система, яка також є більш метричною. З'єднуючим шаром є нерегулярна система зв'язків між центрами. Побудова траси цього рівня має ритмічний малюнок, підпорядкований пропорційним співвідношенням. Чітко виражений поліцентризм композиції обумовлений накладанням і взаємопроникненням усіх ритмічних

нашарувань. Проекти, запропоновані в 20-ні роки XX ст., використовували чітко виражену ритмічність, прогресуючий ритм у проекті розвитку Москви (архіт. Ладовський), рівномірний ритм у проектах лінійних міст - Магнітогорська, (архіт. Леонідов), Автострою (архіт. Крутиков) й ін.

Сучасне місто є дуже складною просторово-часовою структурою. Із позиції використання ритму це потребує просторово-часового розшарування для чіткого усвідомлення ритму кожної з підсистем окремо і загального складного ритму.

Розглядання містобудівних утворень у різні періоди їх існування й еволюції містобудівної думки дає змогу констатувати, що ритмічні явища в композиціях міських планів є об'єктивними факторами з тривалим терміном існування. Вони дійсно проявляються у формі, структурі й на різних етапах розвитку історичного міста, а їх вплив необхідно враховувати в поетапному розвитку композиції міського плану.

Особливості розпланування кожного історичного етапу частково зберігаються і формують багатшарову структуру шляхом накладання одного на інший різних ритмічних малюнків. Природно припустити існування певної закономірності при зміні етапів виникнення таких інтегральних ритмічних малюнків.

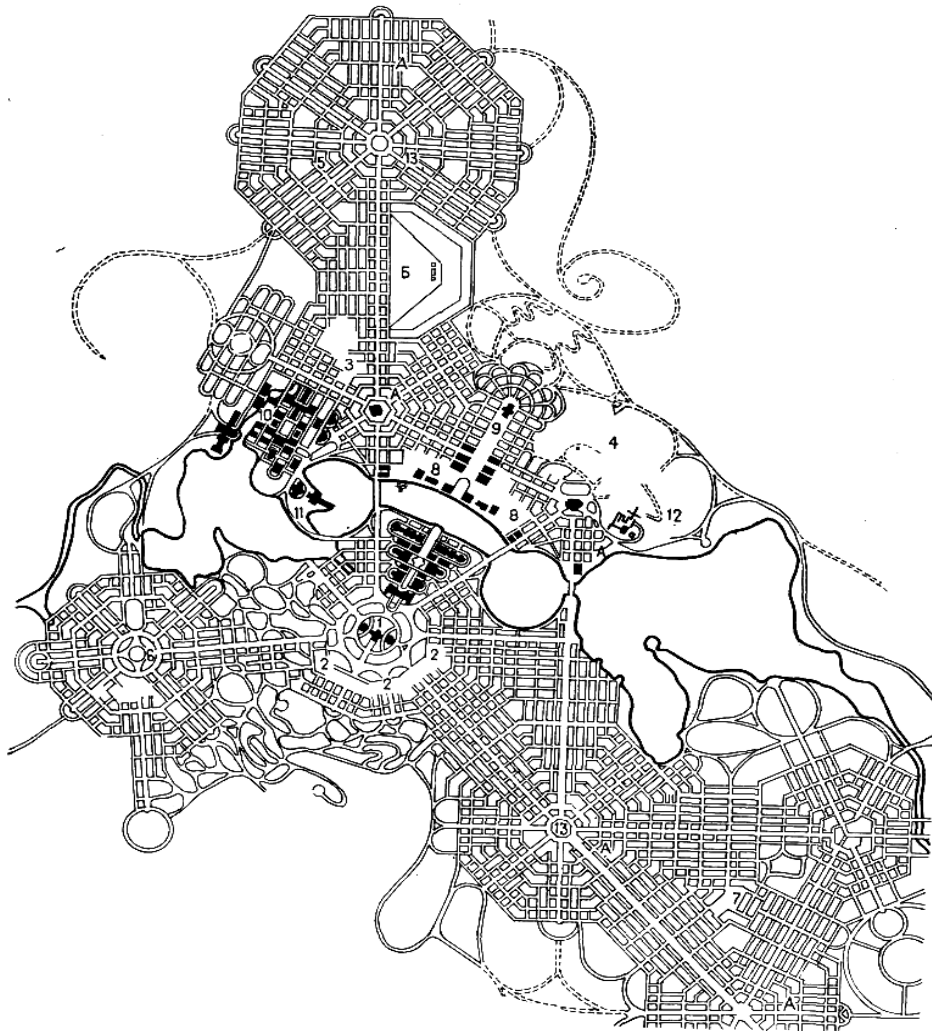

Рис. 35 - Канберра — столиця Австралії. Проект планування

1 — Капітолій; 2—2 — урядовий центр; 3—муніципальний центр; 4 — торговий центр; 5 — житловий район; 6 — промисловий район; 7 — наполовину сільськогосподарський землеробський район; 8 — громадський парк; 9 — парковий проспект і казино; 10 — університет; 11 — лікарня; 12 — головний вокзал: М — залізничні станції; А— А — напрям залізничного діаметра з сортувальною станцією в кінці Б.

При накладанні ритмів конфігурація різних історичних планувальних шарів частково зберігається, закономірно перетворюючись у нові ритмічні форми, що зв'язують ці шари а цілісну структуру. При цьому накладанні і поступовому ускладненні ритмічної картини зберігаються її ритмічні закономірності, ям були притаманні всім системам, розміщення центрів тяжіння населення збігається з лініями та вузлами, які співпали на малюнках попередніх планів. Принцип Кюрі - Вернадського, що стосується взаємодії різних симетричних систем, а саме про вплив симетрії середовища на симетрію форми, де "симетрія простої форми, в результаті її перетворення, ускладнюється, але зберігає елементи первісної простої форми" [4], може бути поширений на аналіз ритму, тому що симетрія є окремим випадком дії ритмічних закономірностей. Сформулювати принцип можна таким чином: накладання різних ритмів породжує новий ритм зі збереженням елементів, притаманних обом попереднім ритмам [5].

У такому складному утворенні, яким є місто, ритм виступає як засіб об'єднання складної групи форм. Він є тим фактором, який допомагає місту як системі в своєму розвитку наближуватися до ідеального стану. Встановлено, що процеси росту міст протікають нерівномірно: періоди активного росту змінюються періодами стабілізації, причому перехід до чергової фази кількісного росту пов'язаний із певними змінами якісного гатунку [6; 7, с. 16].

У результаті ретроспективного аналізу історичних шарів на малюнку плану можна спостерігати формування нової типології ритмів, що утворюються з часом.

Загальною тенденцією розвитку композиції розпланування розглянутих міст є поступове ускладнення з одночасною регуляризациєю їх просторової структури за рахунок чіткого ритму між композиційними акцентами вздовж вуличної мережі.

Список літератури:

1. Гинзбург М.Я. Ритм в архитектуре. - М.: Среди коллекционеров, 1923. -120с.
2. Кострикин Н.Д. Искусство городского плана. -Архитектура СССР, 1984, N 3. - С. 32 - 37.
3. Кострикин Н.Д. План города как основа формирования его художественного образа: Автореф. дисс.... канд. архит. - М., 1977. -22 с.
4. Плаксиев Ю.А. Некоторые принципы использования природного морфогенеза в архитектуре: Автореф. дисс.... канд. архит. - М., 1979. - 19 с.
5. Нестеренко О.С. Ритм в композиции мѣського плану. - Сучасні проблеми архітектури та містобудування, 1999, №4. - С. 77-80.
6. Гутнов А.Э. Эволюция градостроительства. - М.: Стройиздат,1984.
7. Шебек Н.М. Принципы пропорціювання композиції мѣського плану. Автореферат дис. канд. архіт. /КДТУБА-К. 1994,-24с.
8. Тенденції та етапи ритмізації планувань історичних міст/ Сучасні проблеми архітектури та містобудування, № 10, 2002. - 711 с.

2.6. ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІДЕОЛОГІЧНОЇ СУТНОСТІ МІСТОБУДІВНОЇ СПАДЩИНИ

Містобудування, формуючи місця заселення і господарської діяльності, супроводжує всю історію людства, починаючи з часу встановлення розподілу праці внаслідок нагромадження додаткового продукту, історично створюючи штучне середовище, містобудування є найяскравіше вираженою частиною матеріальної культури за своїми масштабами, тривалістю існування й силою психологічного впливу, в якій через об'єкти архітектури і містобудування як твори мистецтва переломлюється рівень духовної культури кожної епохи. Тому, враховуючи подвійність вияву явища культури в містобудуванні, оскільки воно фокусує в собі всі суспільні зміни стосовно як виробництва, так і духовного життя людей, слід говорити про Історичний спадок у мій галузі, як про містобудівну культуру, а не містобудування взагалі і тим більше, не містобудівне мистецтво (вивчення зразків). А для поглибленого ана-

лізу цього спадку і виявлення історичних закономірностей, властивих йому, потрібно розглядати містобудівну культуру у всіх її проявах.

Містобудівна культура формується під впливом численних факторів, з яких головним є суспільно-економічні відносини, що визначають рівень суспільного розквіту. Важливе значення на ранішніх етапах при низькому ступені розвитку науки і техніки мали і природно-кліматичні умови, які одвічно визначали місце розселення, професійного розвитку і виду господарсько-економічної діяльності людей. Вони були своєрідним поштовхом до об'єднання у великі господарські колективи в районах, їхнім впливом обґрунтовані групування людей в малі роди при вирубному землеробстві і т. ін. Природно-кліматичні умови також дають основу для розвинення будівництва на базі місцевих матеріалів.

Щоби повноцінно визначити зумовленість формотворення в історії містобудування, необхідно звернутися, по-перше, до філософських категорій базису (як сукупності виробничих ВІДНОСИН, що складаються відповідно до певного рівня розвитку продуктивних сил, і надбудови, які віддзеркалюють співвідношення суспільно-економічних параметрів буття і духовного життя людей, а по-друге, до категорій змісту і форми, що надає можливості проілюструвати проявлення історичної сутності в певних формах і образах.

Отож, суспільно-економічні відносини (базис) формують певну структуру соціуму. Сукупність суспільної активності, пов'язаної з духовним життям людей, народженої певними суспільно-економічними відносинами, складають політичні діяння, історичні події, правові норми і норми моралі, вироблені релігійно-світоглядні і естетичні канони, рівень розвитку науки і техніки і інші закони, що утворюють надбудову і відбивають інтереси певних соціальних шарів населення (як правило, тих, хто безпосередньо визначає суть суспільно-економічних контактів). Все це зазвичай відносять до ідеології як систему різноманітних поглядів епохи. Ці погляди також істотно, на кожному з етапів суспільної історії, впливають на містобудівну культуру. Для розгляду впливу ідеології на містобудівну культуру необхідно зв'язати загальноприйняте поняття ідеології до суспільно-світоглядного явища, яке під впливом соціально-економічних відносин проявляється в містобудуванні у вигляді певних прийомів формотворення міської структури, системи побудови міського каркасу¹, у специфічних композиційних прийомах міського ансамблю, які використовують для прославлення головних духовних цінностей відповідної епохи. Але в чому міститься "механізм" відбиття цих численних факторів у містобудуванні, серед яких пріоритетним є суспільно-економічний лад, як і чому в певну епоху з'являється та чи інша форма міського плану або містобудівного ансамблю, чому в різні часи виникають загальні принципи містобудівної композиції і яку роль у містобудуванні відіграє ідеологія? На ці питання достатньо глибоко допомагає відповіді аналіз містобудівних об'єктів на основі виявлення в них змісту і форми з погляду на їх філософську суть, як категорій, які відбивають взаємозв'язок двох боків соціальної реальності певним чином побудованої сукупності елементів, що складає явище (тобто зміст), і способу існування і висловлювання цього змісту, їх різних модифікацій (тобто форми).

Стосовно до містобудівного спадку основний зміст проявляється в розмаїтті суспільних зв'язків, які виникають під впливом суспільно-економічних відносин, що утворюють певну соціальну піраміду, і таким чином характеризують основні риси епохи. Їхня сталість забезпечується безпосередньо складеною в державі політичною системою і соціальною структурою населення, зокрема, міського. Міста концентруючи виробничі відносини і суспільно-культурне життя, забезпечують спілкування різних шарів, їхні взаємозв'язки, умови виконання складених суспільно-економічних контактів, тому відносна закріпленість їх якісних параметрів, їхня стійкість у формі політичної організації, соціальної ієрархії як продукт саморозвитку змісту є внутрішньою формою цих відносин. Тобто тут зміст і суспільно-економічні відносини, через внутрішню форму (структуру соціуму) реалізуються в зовнішній формі (плануванні міст). Ця форма, як продукт подвійної детермінації, проявляється, по-перше, у загальних тенденціях і закономірностях у містобудуванні, що виникають у процесі само утворення змісту, по-друге, у регіональних особливостях містобудування внаслідок взаємодії реформованого змісту з умовами (Певна соціальна структура).

Таким чином, «еволюція в архітектурі і містобудуванні - це відбиття духовних цінностей епохи (частіше за все обумовлених естетичним ідеалом соціальних шарів, які знаходяться при владі) у вигляді архітектурних форм офіційної архітектури і містобудівних утворень, сформованих під впливом існуючих суспільно-економічних відносин».

Тут важливим є також питання про співвідношення художніх поглядів народу і правлячих класів і віддзеркалення цього співвідношення в містобудуванні. Народна архітектура формується під тісним впливом природно-кліматичних умов, відбиває складені національно-побутові звичаї і традиції, соціально-демографічну структуру населення й інші регіональні риси архітектури, які найяскравіше виявляються в структурі та образі народного житла і його містобудівних утвореннях. Консервативність поглядів, незмінність побутових умов, недовговічність місцевих природних матеріалів, взаємозв'язок формотворчості в житлі з різноманітними видами ремесла надають особливого колориту народній архітектурі й створюють її національні ознаки. Об'єкти офіційної архітектури є замовленням соціальних шарів, що розмістилися на верхівці владної піраміди, тому, з одного боку, у них використовуються архітектурні прийоми, часто-густо запозичені, в яких уже апробовані необхідні відповідні враження (враження сили, порядку з боку влади, потреби в організованості і підлеглих чи інші), з іншого боку, - зуживаються довговічні матеріали, які ці матеріально оформлені символи влади у формі головних міських архітектурних об'єктів увічнюють як носіїв ідеології епохи і як взірці наслідування при відповідних умовах у майбутньому. У цьому виявляється космополітизм офіційної архітектури, але природний і неминучий взаємний вплив. Е.Грушка підкреслює, що в період об'єднання верхів і низів у загальнім господарським підйомі відбувається зближення основних рис офіційної та народної архітектури, у період революційного протистояння - відрив.. Отже місто є місцем реалізації суспільно-економічних і соціальних зв'язків у вигляді функціональних потреб у певних естетико-композиційних принципах формування міського простору.

Композиційні принципи. Історія дає нам три періоди впорядкованих містобудівних утворень. Побіжний огляд історичних періодів, який дозволяв прослідкувати генезис формотворення містобудівних об'єктів різного рівня, свідчить про виникнення строго впорядкованих як структури міст у цілому, так і їх заміну на протилежні композиційні прийоми.

Для виявлення ознак найбільш експресивного відбиття ідеологічних настанов в історії містобудування потрібно докладно розглянути такі частини формувань міст як їх структуру, особливості планування і вплив на міський силует, міський каркас як спосіб візуально-інформаційної подачі ідеологічного змісту, міські центри, їхню сутність і прийоми планування, міські ансамблі, принципи їх композиції.

Факт виникнення впорядкованих містобудівних схем, як підказує історія містобудування, пов'язаний насамперед з існуванням міцних централізованих держав з ознаками рабовласницьких деспотій. Це є першим етапом.

1 етап. Давньосхідні рабовласницькі деспотичні держави ґрунтуються на централізації влади, жорсткої соціальної ієрархії, якій відповідає територіально-адміністративна ієрархія і яка підтримується нею. Економічна база великих держав забезпечується рабською фізичною силою. Духовна централізація існує на основі суспільно-економічних відносин рабоволодіння та відповідної до нього надто концентрованої СВІТОГЛЯДНОЇ єдності тріади науки, мистецтва і релігії - як обожнювання сил природи. Сплав цих трьох аспектів укупі, підживлений владною структурою, найсильніше впливав на людську свідомість і проявляється в центральних та симетричних геометричних схемах різного характеру, у тому числі в архітектурних і містобудівних структурах. Це відбивається у всеосяжному, поширеному на Сході зі стародавніх часів дотепер принципі Мандали, котрому надають священний зміст як принципу єдності усього існуючого, принципу світобудови, конструкції Всесвіту.

Символічне значення Мандали міститься в центрі концентрації воєдино понять "життя"- «смерть», в кардинальних периферійних точках, що забезпечують динаміку за певним графіком до центра або в протилежний бік, у геометричній формі самої мандали та в шляхах руху. Ідеологічна сутність, відображуючи світогляд підкореності центральній верховній владі

та обожненим силам природи, відбивається у впорядкованості (як символі порядку - частому використанні квадрата і симетрії в композиції), в ієрархічності (системі зонування міст за класовими ознаками), у централізації (центральному місцеположенні в плані міста головних об'єктів палацово-храмових комплексів¹), а також в структурно усвідомленій спрощеності (каркас вирішений на основі прямолінійних або радіально централізованих схем).

Психологічний вплив у вигляді відчужень порядку і пригніченості в глядачеві співучаснику забезпечується поступовим просуванням у плані міста від кардинальних точок (тобто міських брам) по головних прямолінійних маршрутах до центру міста, храмового комплексу або простору храму (палацу) як оселі Всюдисущого. Ефект психологічної приголомшеності збільшується за рахунок повільності переміщення і монотонності, одноманітності сприйняття. У містобудівному ансамблі сила впливу помножується при використанні одноманітних деталей внаслідок злиття духовної і світської влади вздовж шляху руху процесії (в алеях сфінксів в Єгипті), прийомів зміни ритмів просторів (чергування по головній осі сприйняття залів і дворів). Композиційні принципи однакові для різних регіонів – культури Майя, стародавньої Індії та Китаю, Єгипту, Дворіччя, ансамблів Арабського халіфату й інших.

Принцип порядку, який відбивав усе господарсько-культурне буття держав Сходу, набуває форми симетрії. Він пронизує всю структуру кожної споруди, кожного складного об'ємно-просторового утворення, починаючи від підступів і закінчуючи будовою фасаду окремого об'єму; впорядкованість і симетричність закладені як у план міста в цілому, так і в окрему його частку, претендуючи на роль центру або одного з головних місць.

Апогей для ідеологічного впливу з метою застосування сили й порядку, досягнутий в композиціях Сходу, був підхоплений Римською імперією з тією ж метою, не тільки з незрозумілістю релігійно-світоглядного змісту і символічного сенсу цих прийомів, але й з певним незнанням і небажанням їх пізнати через невідповідність релігійної основи. І це незважаючи на вивчення і запозичення містобудівних принципів римлянами у рабовласницькій за суспільно-економічними відносинами, але демократичній за політичним устроєм Греції.

Грецька архітектура і містобудування, як і всеосяжна універсальна науково-творча думка, черпають сили під час свого зародження з близькосхідних земель та острівних культур Середземномор'я. Вбираючи основні закони побудови об'ємно-просторових споруд Сходу, греки, зберігаючи одночасно і ізолюваність архітектурного об'єму від зовнішнього середовища, у період розквіту грецької класичної культури затверджують інші принципи формування простору. Симетрія структури будинку закінчується лише на його фасаді і не розповсюджується за його межі на просторову організацію оточення. Більш того, греки усіляко підкреслюють складність і мальовничість сприйняття окремих уособлених об'ємів, рівномірно заповнюючи ними простір і утворюючи ілюзію перцепції під кутом.

Такий прийом організації простору найбільше відповідає споглядальному, основаному на усвідомленні злиття людини з природною красою і силою напрямку світогляду і державному устрою на засадах рівноправного положення полісів - членів Афінського морського союзу.

Римська імперія, почерпнувши з Греції не тільки принцип господарювання - приватне рабоволодіння, - але і основні стовпи культури: родину божеств як релігійну основу міфології, скульптуру, театр, архітектуру і інші мистецтва, перетворила все це відповідно до потреб централізованої держави. Незважаючи на запозичення з грецьких канонів принципів вибору місця для будівництва міст, далі цього римляни не ступнули, тому що реалії імперського буття потребували атрибуту прославлення і увічнення влади, а не принад вільного розвитку людини в єднанні з природою і злиття духовних і фізичних основ, як у Греції. Симетричний об'єм будинку з доведеною греками до довершеності ордерною системою стає частиною симетрично організованого простору, сформованого за принципом східних композицій, - основні комунікації просування головних глядачів, на яких розраховано психологічне сприйняття від споглядання оточуючої композиції, прямі, спрощені під прямим кутом, просторові зв'язки проминають через двори й зали, що чергуються, через відкриті й закриті простори.

Оскільки відмінності демократичної грецької і імперської римської композиції полягають в організації зовнішнього простору, але практично виразно не проглядаються в принципах будови фасадної структури, то можна стверджувати, що головний ідеологічний зміст містобудівних ансамблів розкривається в їх просторових побудовах і в організації комунікацій як головних каналів сприйняття оточуючого середовища.

Феодалний період характеризує прив'язка дрібних власників до ґрунту і багатофункціональне використання земельних ділянок (концентрація усіх видів життєдіяльності, крім релігійних відправлень, на ділянці - в садибі. Це створює - основу для здрібненості, хаотичності міської структури. Проте, регіональні умови - як загальні принципи організації господарства і народжена ними соціальна структура населення, рівень розвитку техніки, політика держави, історичні події й інші, такі, що мають безпосередній вплив на містобудування: місцеві матеріали, що використовуються в будівництві, врахування природно-кліматичних умов під час функціонально-композиційної побудови садиби, розташування вуличного каркасу, принципи вибору місця для будівництва міста та його обрис, національно-побутові, художні, соціально-демографічні і багато інших аспектів, - обумовлюють специфічні тенденції в містобудуванні різних регіонів.

Феодалний період на Сході, незважаючи на натуралізацію господарства, зберігає світоглядні традиції, соціальну структуру населення і територіально-адміністративну ієрархію, тому містобудівна культура разом з її ідеологічною сутністю органічно зростає на стародавніх схемах.

Складна податкова система на Русі (із філософської точки зору це - ознаки змісту) народжує розгалужену територіально-адміністративну і соціальну ієрархію (ознаки внутрішньої форми), де, крім того, центральна влада, спочатку у вигляді князівсько-дружинного стану, який забезпечує існування саме цієї податкової системи, потім виражається дуалізмом світсько-духовного правління і послаблюється народним вічем, боярською думою. Ця сутність внутрішньої форми в містобудуванні відповідно ілюструється зовнішніми матеріальними проявами у вигляді різнобаштової різномасштабної типології давньоруських міст, функціональних якостей кремля - головного міського ядра - і згодом головного міського ансамблю - як колективного помешкання, а також специфічних композиційних прийомів формування елементів міської структури, починаючи з окремої садиби і кінчаючи кремлівським подвір'ям на основі двору - функціонально-просторового ядра, навколо якого тільки внаслідок функціональної доцільності сформована мальовнича забудова, частіше за все сприймана під кутом із головних підходів.

Для середньовічної Європи характерна самостійність міста, відсутність ієрархічної залежності населених пунктів і територій, у населеному пункті гранично спрощена соціальна структура міського населення, яка в основному складається з городян приблизно однакового суспільного положення - ремісників і торговельників, життя яких регламентоване міською радою. Ці риси проявляються в мальовничих плануваннях міського простору з однакових земельних наділів із щитовою архітектурою, віддзеркалюючи соціальну рівність. У цьому, а також у специфіці вибору місця, територіального утворення і етапів розвитку і є основні причини виникнення мальовничого планування феодалних міст.

У духовній спадщині тріади науки, мистецтва і релігії в середньовіччя релігійний світогляд на базі ірраціонального мислення, відірваний від обожнювання природи, виступає на перший план, мистецтво служить в основному релігійній темі, наука уособлюється і набуває містичного характеру. Унаслідок цього акцент розповсюдженого ідеологічного впливу зміщується на християнську церкву. Тому і міський силует організований християнським храмом і підкорений його верховенству. Орієнтованість у міському просторі, сила візуального впливу у "лабіринто-образній" міській тканині підтримується значною висотою головного об'єкта, складністю побудови його форми, пишнотою опорядження і специфічним, як правило, контрастним кольоровим оформленням.

Скинувши середньовічну мальовничість, зародження буржуазних відносин у період Ренесансу знаменує другий етап появи впорядкованих містобудівних схем і архітектурних

форм на базі історичного досвіду Римської імперії. Буржуазний практицизм і раціоналізм у мисленні висуває на перший план розвиток науки і техніки, мистецтво, відокремлене в самостійну галузь, перетворюється на світське, релігія поступається своїми позиціями для наукового мислення. Найулюбленіший прямолінійний вуличний каркас ренесансних міст впливає на планування міської тканини. Міська площа стає частиною вуличного каркасу, його вузловими точками, обеліски та скульптури на майданах забезпечують орієнтацію в міському просторі. Цілісність і ієрархічність міського простору і забудови, відповідність просторово-планувальних вирішень у централізованих державах сприяє створенню містобудівних ансамблів на міських площах.

Проголосивши красу прямолінійних перспектив, повернувши принцип осової і центральної симетрії в головний міський простір-майдан, період Ренесанс-бароко-класицизм, який одержав у спадщину мальовничі середньовічні плани, намагається виправити криволінійні вулиці старовинних міст під час проведення їх реконструкції і створює регулярне планування на моделях і планах міст одночасного будівництва (фортецях, резиденціях, заводах). Формулювання естетичного ідеалу раціоналізму підкріплюється централізацією влади. "Оскільки ім'я його (Людовика XIV) всюди відомо, то архітектура та інші мистецтва повинні прославляти і увічнювати його", - гасло Французької академії мистецтв, висловлене її президентом Франсуа Блонделем.

Замкнений центральносиметричний простір міського майдану Французької монархії цілеспрямовано фокусує погляд на монументі, що піднімається в геометричному центрі площі і породжує наче байдужість до одноманітної її забудови, концентруючи увагу на головній фігурі - символі королівської влади.

Ідеологічна сутність абсолютизму ще більше проявляється в королівських резиденціях: уся планувальна структура Версалью підкорена пануючому її положенню. Рівновага, статичність конфігурації палацового комплексу, спрощеність об'ємів, наявність величезного двочасткового простору наче втягуючого двору – Мармурової площі - таку маємо інформацію про композиційну будову резиденції при розгляді з боку міста (або країни).

Поступове переродження монархій в імперії відзначене збільшенням масштабів об'ємно-просторових осових композицій, обсягом реконструктивних робіт, поверненням до першоджерела римських ідей - єгипетських традицій.

XIX століття за звичаєм продовжує будівництво міст на основі прямолінійної мережі вулиць з урахуванням історично складеної структури. Але XX століття на відміну від хаотичної різнобарвної периметральної забудови рубежу століть, дає взірці появи і укорінення осових симетричних композицій у містобудівному ансамблі, що можна віднести до третього етапу впорядкування містобудівних схем.

Закріплення ідеологічного пресингу в архітектурі і містобудуванні XX ст. обумовлено відливами демократичних тенденцій. Відродження псевдокласичних композицій характерно для міцних держав, де ідеологія авторитаризму забезпечена злиттям світської влади з однопартійною системою, економічно підкріплена соціалістичною системою виробництва, задовольняючою в державному масштабі потреби військово-промислового комплексу. Світоглядна тріада Сходу трансформована у нове явище, де замість відкинутої через непотрібність релігії царюють МІСТИЧНІ ідеали світлого майбутнього, що поступово наближуються.

XX ст. замість природи, увічнює людину на роль її господаря, породивши екологічні проблеми - Світогляд роз'єднаний і спрямований в ідеологічне русло прославляння.

Функціоналізм у XX ст., завдяки виробленню санітарно-гігієнічних і функціональних вимог, підготував раціональний підхід у проектуванні просторово-осової композиції, прямолінійність каркасу у Ле Корбюзьє, Л.Гільберсаймера, В.Гропіуса), але через функціоналізм, бездуховність і незалежність від ідеологічного змісту його архітектура космополітична. Тому, черпаючи у функціоналізмі раціоналістичні тенденції, псевдокласицизм, немовби національний стиль, а насправді - джерело певних ідеологічних засобів висловлювання в архітектурі, суміщає їх із традиційними для класицизму прийомами впорядкованості у вигляді периметральної забудови, осових симетричних композицій, простих геометричних форм в

організації просторів, ордерної системи, доповнюючи їх лірико-романтичним пафосом народних сподівань у радянській архітектурі сталінських часів або суворо витриманою і хмуρο забарвленою лапідарністю воєнізованої фашистської архітектури. Тенденція відновлення осьових композицій, великих масштабів, пишності і матеріалів, площинного розчленування, незважаючи на простість форм, характерних для міцних централізованих держав, відроджується на деякий час після хрущовської відлиги наприкінці 1970-х.

Таким чином, найбільш явно ідеологічний вплив в історії містобудування проявляється у централізованих державах: деспотіях, монархіях, імперіях, авторитарних державах, де царює ідеологічна модель порядку і прославлення. Перший етап у деспотіях дає зразки ідеї прославлення порядку у світогляді й, відповідно, у містобудуванні; другий - у період зародження буржуазних відносин - подає містобудівні взірці порядку і прославлення влади; третій - етап авторитаризму однопартійних систем - ідеологічно віддзеркалюється в містобудуванні у формі прославлення партії, влади і обіцяного світлого майбутнього на основі порядку, забезпеченого партією, владою і свідомістю народу. Такі виразні свідоцтва дає нам історія містобудування.

Список літератури:

1. Бачинська Л.Г. Ідеологічна сутність містобудівної спадщини
2. Гутнов А.Э. Эволюция градостроительства. - М.: Стройиздат, 1984.
3. Грушка Э. Развитие градостроительства. - Братислава: Изд-во Словацкой академии наук, 1963.
4. Саваренская Т.Ф. Западноевропейское градостроительное искусство ХУИ-ХІХ веков. М.: Стройиздат, 1986.

2.7. ПРОБЛЕМИ ВІДПОЧИНКУ

Відпочинок є об'єктивною потребою суспільства, нероздільною частиною життєвого циклу людини, найважливішим засобом збереження здоров'я і працездатності, тому з кожним роком в нашій країні все більше значення придбавають містобудівні проблеми організації відпочинку.

Соціальною передумовою для успішного вирішення містобудівних проблем, що виникають при формуванні місць масового відпочинку, є перехід на п'ятиденний робочий тиждень з двома вихідними днями і збільшення тривалості щорічних відпусток. Три п'ятих трудящих мають щорічну відпустку понад 18 днів, а 34%—24 дня і більше. До цього потрібно додати 104 вихідних дня. Таким чином, майже третина року працюючим надається відпочинок.

Вибір місця розташування зон відпочинку і туризму в нашій країні складається під впливом двох факторів; розміщення і розвитку продуктивних сил і власне розселення, з одної сторони, і наявність сприятливих природно-кліматичних, лікувальних, ландшафтних умов, історико-культурних пам'яток — з іншою.

Наявність в країні найрізноманітніших природних зон, величезної кількості історико-культурних пам'яток, творів народної архітектури, цікавих національних традицій і фольклорних районів визначає сприятливі умови для створення функціонально і просторово розвинutoї системи зон відпочинку і туризму як для трудящих нашої країни, так і для гостей з-за кордону.

Разом з тим практика показує, що сучасна географія відпочинку в нашій країні ще укриває однією стороною. Спостерігається скупчення великої кількості відпочиваючих в зонах обмеженого розміру, хоча в той же час території з кращими умовами для відпочинку порожніють, що поза сумнівом відображається на якості відпочинку і знижує біопсихологічного ефекту. Пропорційно зростає і невідповідність капіталовкладень в будівництво і матеріально-технічну оснащеність, місць відпочинку і туризму, що приводить до значної розбіжності між

підвищеними вимогами обслуговування відпочинку і можливістю їх задоволення.

Значення проблеми усугубляється тим, що жодна із сторін життя людини так близько не стикається з природою, як відпочинок. Він вимагає величезних природних ресурсів, розташованих, як правило, в теплих районах з наявністю живописного пейзажу, акваторій і пам'ятників культури. Розрахунки показують, що потреба населення СРСР в територіях, повністю або частково призначених для відпочинку, дуже велика. Якщо зараз такі території складають по країні всього 14,5 тис. км², то до 2000 р. їх буде потрібно близько 250 тис. км².*

Це свідчить про необхідність раціонального використання територій, придатних для розміщення місць відпочинку, у зв'язку з чим розвиток масового відпочинку і туризму стає найбільшою будівельною і територіально-планувальною проблемою.

З методологічної точки зору визначення якості територій, придатних для відпочинку і туризму, ґрунтується на обліку п'яти важливих умов:

природні умови (природні особливості місцевості, висота над рівнем моря, клімат, лісові ділянки, полювання і рибний лов, заповідники і т. д.);

умови, створені людиною (курорти, історичні пам'ятники, народне мистецтво, етнографія і т. д.);

впорядкування і обслуговування (установи обслуговування туристів, спортивні споруди, бюро подорожей, мережа різноманітних туристських маршрутів, обслуговування автомобин і т. д.);

транспорт (і автомобільні залізниці, авіаційні лінії, річковий транспорт і т. д.);

негативні моменти (забруднення атмосфери і вод, спустошення ландшафту, різкі зміни температури, наявність ендемічних захворювань і т. д.).

Комплексна оцінка території для будівництва установ відпочинку є основою для функціонального зонування архітектурно-планувального рішення і проводиться спочатку на стадії районного планування. На стадії генерального плану здійснюється більш детальна оцінка території на основі уточнених і додаткових даних.

Особливе значення для організації системи екскурсійного туризму мають пам'ятники культури і природні визначні пам'ятки.

Між проблемою охорони пам'ятників архітектури і розвитком туризму як важливого засобу пропаганди високих досягнень стародавньої й сучасної культури народів нашої країни існує нерозривний зв'язок.

Проблеми збереження архітектурно-містобудівного спадку завжди були одним з головних аспектів містобудування, пов'язаних з політичним і культурним життям країни. Кількість пам'ятників архітектури постійно змінюється: споруди, які ще недавно можна було віднести до сучасної архітектури, перетворюються з часом на визначну пам'ятку історії. Зараз виникла необхідність зберегти як пам'ятники архітектури споруди 1950 – 1960-х років. Саме різноманіття визначних пам'яток архітектури різних епох говорить про складність їх об'єднання в єдиний ансамбль. Зміна середовища, що історично склалося, в сучасних містах, також, є пов'язаний із зміною насиченості історичних центрів сучасними архітектурними об'єктами, візуальною інформацією і рекламою, що веде до руйнування історичних особливостей міської структури.

Суперечностей між історичною і сучасною архітектурою, частіше за все, не можна уникнути, їх можна лише подолати шляхом аналізу містобудівної ситуації в кожному окремому випадку. Але ці суперечності не намагалися вирішувати майже до останнім часом, що привело до поглиблення образної і масштабної розбіжності між спорудами різних будівельних періодів, розташованих поряд або в одному ансамблі.

В сучасній Україні особливо розповсюдилася нова хвиля реставрації і відновлення зруйнованих соборів, храмів, церков, що сприяє підняттю духовності суспільства.

Якщо не урахувати деякі відмінності, то методики, які зараз пропонуються для реставрації пам'ятників архітектури, достатньо схожа. Це, перш за все, історико-документальні дослідження письмових, іконографічних і картографічних матеріалів, шляхом яких поновлюється більш повна картина розвитку структури міста і окремих його споруд. На цій основі

складається ретроспективна реконструкція цієї історичної архітектурно-містобудівної структури по етапах і історико-топографічній опорний план, який уточнюється натурними обстеженнями.

В ході процесу натурального досліджень ретроспективна реконструкція допомагає відновити композиційно-просторову закономірність побудови міста і його ансамблів відповідно з історичним минулим. Вивчення візуальних зв'язків, місць панорамного огляду і зон композиційного впливу домінант, в поєднанні з історико-топографічним опорним планом, дає можливість скласти схему зонування історичної частини міста.

Але, разом з цим, необхідні і дослідження, які передбачають аналіз процесів створення новобудов в історичному середовищі міста, а саме – нашарувань, доповнень і змін в аспекті сучасних вимог, з урахуванням нових соціальних компонентів суспільного центру міста. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що конструктивне збереження історичного ядра може бути досягнутий тільки на основі відновлення ознак і цінностей старого міста, а не шляхом окремої декорації, навіть у вигляді функціональної перебудови інтер'єрів.

Таким чином, історичне ядро повинне займати особливе місце у функціональній структурі міста. Функції центру міста історичне ядро може нести тільки в тих окремих випадках, коли розвиток міста незначний або відсутній і територія історичної забудови займає істотну частину всієї міської території. В таких випадках історична забудова розглядається в двох аспектах: по ступеню реконструкції і по можливості її використання для інших функцій.

Архітекторам частіше потрібно звертатися до надбання і традицій, які формували національний стиль в архітектурі і до використання елементів народного декоративно-прикладного мистецтва. Колишня архітектура може підказувати архітектору при проектуванні нових будівель поряд з визначними пам'ятками архітектури і провідний композиційний мотив, і відповідний матеріал, і прийоми зв'язку з ландшафтом.

Список літератури:

1. Герасимов І., Мінц А., Преображенський В. Зона здоров'я і досугу. «Звістки», 13 липня 1969 р.
2. Ніколаєнко В.А. Проблеми збереження архітектурно-містобудівної спадщини в сучасній забудові міст України. // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Вип. № 10, 2002. с. 112 – 115.

2.8. СИСТЕМНО-ЛАНДШАФТНИЙ КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОЕКТУВАННЯ АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА

Архітектурно-естетичні питання організації території і задачі районного планування. Серед широкого круга проблем раціональної планувальної організації території в даний час все більш помітне місце починає займати проблема архітектурно-естетичної організації ландшафту. Через ряд об'єктивних причин ця проблема стає все більш актуальною. За останні десятиріччя на обширних площах відбуваються значні зміни в співвідношенні природного і перетвореного людиною середовища, різко зростає урбанізованість територій, насиченість їх транспортними і інженерними комунікаціями. Одночасно підвищується культурний рівень і просторова мобільність населення (включаючи його маятникову рухливість в межах окремих територіальних одиниць — об'єктів районного планування). В результаті істотним чином зростають естетичні вимоги населення до зовнішнього вигляду не тільки окремих житлових районів і міст, але і до ландшафту більш крупних просторів. Естетичне сприйняття ландшафту території в тій чи іншій мірі формує загальне уявлення про неї як її постійних мешканців, так і що тимчасово знаходиться тут людей: туристів, відпочиваючих, транзитних пасажирів, командировочних і т.д.

Естетичне сприйняття ландшафту часто робить вплив на ухвалені людьми приватні рішення, сукупність яких може потім виявлятися в достатньо відчутній, з народногосподарсь-

кої точки зору, формі певних соціально-демографічних процесів: безповоротна міграція населення, текучість або закріплення кадрів, інтенсивність рекреаційних потоків і т.д. Не можна також недооцінювати велике соціально-політичне значення ландшафтно-естетичних якостей території, оскільки вони грають не останню роль у вихованні патріотизму у корінного населення і формуванні уявлень про вигляд нашої країни у іноземних туристів.

Ландшафт розуміється в архітектурно-естетичному значенні як зовнішній вигляд навколишнього середовища, включаючи її природні і антропогенні компоненти. Таке трактування поняття "ландшафт" не слід змішувати з географічним розумінням цього терміну, яке значно ширше [Солнцев, 1958].

Провідним методичним принципом архітектурно-естетичної організації ландшафту, очевидно, повинне бути виявлення і вдосконалення архітектурно-ландшафтної структури, що склалася, об'єкту районного планування як важливої сторони його планувальної структури. Взаємозв'язок планувальної і архітектурно-ландшафтної структур території визначається тим, що більшість природно-географічних (річки, бережжя озер і морів, гірські хребти і т.д.) і народногосподарських (міста і селища, гідротехнічні споруди, мости, транспортні комунікації і т.д.) елементів планувальної структури є разом з тим або найважливішими об'єктами зорового сприйняття, або головними каналами руху або пунктами зосередження основних мас глядачів, або, нарешті, і тим і іншим одночасно.

Окремі ландшафти (так звані "ландшафтні басейни") як об'єкти зорового сприйняття можуть бути класифіковані:

- по ступеню антропогенних змін природного середовища і за формою її перетворення (культурні, сильно урбанізовані; культурні, слабо урбанізовані; природні);

- по характеру і кількості одночасно сприйманих елементів ландшафту (акваторій, лісів, ділянок горбистого або гірського рельєфу, архітектурних ансамблів і т.п.);

- по ступеню виразності і гармонійності пейзажів і панорам (хаотичні, впорядковані, різноманітні, багатотонні);

- по естетичній привабливості (з переважанням особливо цінних в естетичному відношенні, привабливих або непривабливих об'єктів природного або культурного ландшафту).

Умови естетичного сприйняття вказаних ландшафтів визначаються особливостями їх розміщення щодо мережі видових крапок і трас масового огляду (видових трас), що склалася або проєктованій на території даного об'єкту. Видові крапки (тобто майданчики, розташовані в доступних для значних мас населення місцях розкриття естетично цікавих панорам) слід розрізняти:

- по їх місцеположенню (у населених місцях, транспортних магістралей, уздовж туристських маршрутів і т.д.);

- по рівню естетичної цінності панорам, що розкриваються;

- по інтенсивності потоку глядачів в різний час дня і різні пори року;

- по положенню в планувальній структурі об'єкту районного планування (поблизу або оддалік головних або другорядних планувальних центрів).

Видові траси (тобто комунікації, з яких значний потік пішоходів або пасажирів відповідних видів транспорту може сприймати оточуючі панорами) також можуть бути класифіковані:

- по видах руху (пішохідне, різні види сухопутного, водного або повітряного транспорту);

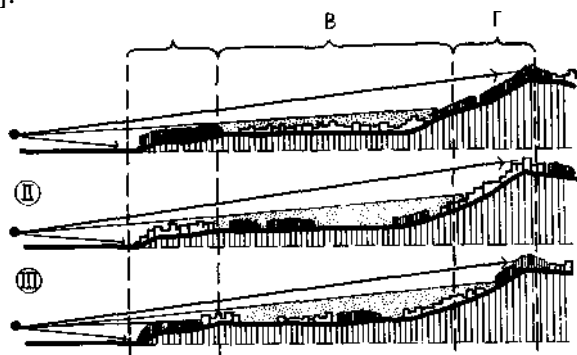
- по інтенсивності потоків пішоходів або пасажирів різних видів транспорту;

- по місцю даної траси в планувальній структурі об'єкту районного планування (її збіг чи неспівпадання з головними або другорядними планувальними осями об'єкту).

При цьому як додаткові умови, визначальні межі і чіткість огляду, доцільно ураховувати характер і швидкість руху по трасі (можливість тимчасової зупинки руху або відхилення від траси, різні верхні і нижні пороги швидкостей і т.п.); стан атмосфери в різні періоди часу по комплексу кліматичних, мікрокліматичних і санітарно-гігієнічних умов (хороша видимість, тумани, зміг, пил і т.п.); можливі кути огляду ландшафту (за умов рельєфу, прямолі-

нійності траси, наявності міської забудови і т.п.)..

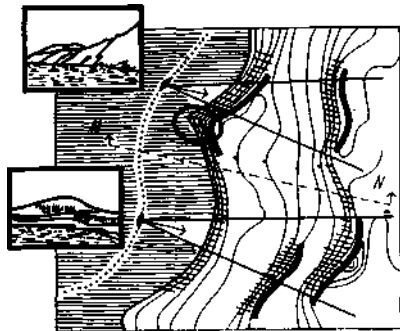
Головна задача архітектора-планувальника полягає в збереженні всіх позитивних сторін архітектурно-ландшафтної структури, що вже склалася, території і в розробці комплексу заходів щодо її перспективного вдосконалення. В його арсеналі знаходяться такі засоби, як консервація вигляду, що склався, найцінніших природних і культурних ландшафтів (встановлення режимів природних парків, природних і історико-культурних заповідників або заповідників), цілеспрямоване перетворення культурних ландшафтів, тобто переклад їх з одного типу в інший (із слабо урбанізованих в урбанізовані, з монотонних в різноманітні і т.д.), розкриття для утворення самих виразних або маскування найпривабливіших пейзажів і панорам шляхом трансформації склалася або створення нової структури видових крапок і трас. При порівняльному аналізі альтернативних варіантів рішення проектного плану об'єкту районного планування для кожного з них доцільно намічати, хоча б ескізно, свою систему заходів щодо вдосконалення ландшафтно-естетичної ситуації ключових ділянок проектного плану (міста, що інтенсивно розвиваються і знов споруджувані, і селища, дамби і мостові переходи, крупні рекреаційні комплекси і т.д.) і свою структуру видових крапок і трас [Вергунов, 1973].

ПРОФІЛЬ ПО Н-Н

А Б

®

5

ПЛАН

Рис. 35 - Особливості зорового сприйняття ландшафту в районному плануванні для умов перетнутого рельєфу

А — зона розташування спостерігача; б — перший візуальний план; В — візуально-пасивна зона; Г — другий візуальний план; 1 — положення спостерігача і напрям зорового сприйняття; 2 — візуально-активні (зорово сприймані! зони; 3 — верхня межа візуально-активних зон (фронт силуетного сприйняття); 4 — зона якнайкращого сприйняття ландшафту; 5 — різні прийоми обліку умов зорового сприйняття ландшафту при розміщенні міського будівництва і зелених насаджень

Ступінь архітектурно-естетичної ефективності того або іншого планувального рішення може бути в даному випадку оцінений по відносній частці постійного і тимчасового насе-

лення, якому надається можливість оглядати найцінніші в естетичному відношенні ландшафти (за місцем проживання, по місцю роботи, в місцях проведення дозвілля, а також в дорозі, під час регулярних пересувань по території об'єкту) при однакових витратах державних засобів.

Оптимальна архітектурно-естетична організація ландшафту може у ряді випадків зажадати проведення спеціальних заходів щодо перетворення матеріального середовища, пов'язаних з більш менш значними витратами. Досвід містобудування і ландшафтної архітектури показує, що суспільство йде на такі витрати в тій мірі, в якій це необхідно для вирішення задач його соціально-культурного розвитку (культурно-освітніх, художньо і політико-виховних і т.п.), тому і в районному плануванні не слід взагалі виключати можливість асигнування спеціальних засобів на досягнення естетичних цілей, а потрібно шукати можливості їх найефективнішого використання.

Залежно від стадії проектування, розмірів і ступеня народногосподарської освоєння території склад і номенклатура основних елементів її архітектурно-ландшафтної структури, так само як і характер архітектурно-естетичної організації, вельми істотно розрізняються. На стадії схеми районного планування доцільно, ґрунтуючись на архітектурно-ландшафтній оцінці, провести принципове зонування території по ступеню естетичної цінності ландшафтів, а також виділити зони підвищених вимог до умов зорового сприйняття, прилеглі до окремих планувальних центрів і осей (з урахуванням їх значущості в перспективній планувальній структурі об'єкту). На основі такого зонування даються рекомендації для детальних архітектурно-ландшафтних розробок на подальших стадіях проектування. Це відноситься також до різних режимів землекористування у виділених зонах (наприклад, до підтримки і охорони естетично цінних або перетворенню непривабливих і деградованих ландшафтів і т.п.). Виявлена архітектурно-ландшафтна структура об'єкту повинна ураховуватися на даній стадії проектування головним чином у формі планувальних обмежень при ухваленні остаточних планувальних рішень, особливо при рішенні питань просторової організації масового відпочинку і туризму (виділення рекреаційних районів, зон відпочинку, трасування туристських маршрутів і т.д.).

На стадії проекту районного планування, ґрунтуючись на архітектурно-ландшафтній оцінці території і використуванні описаних вище прийомів класифікації окремих елементів архітектурно-ландшафтної структури, доцільно розробити систему її архітектурно-ландшафтних домінант, осей, зон і ареалів (мал.). Це дозволить обґрунтувати рекомендації по формуванню естетично організованих просторових композицій і панорам з різних поєднань, перетворених людиною, і природних ландшафтів, сприйраних з виділених (у тому числі прогнозованих за розрахунковий термін) крапок і трас масового огляду. До складу вказаних рекомендацій можуть входити пропозиції:

по підтримці або поліпшенню естетичних якостей добре сприйраних видів і панорам шляхом організації охорони унікальних, рідкісних і привабливих ландшафтів, а також визначення естетичних вимог до характеру перетворення тих з них, які віднесені до категорії непривабливих або деградованих (наприклад, вимог по їх рекультивації);

по підтримці або поліпшенню умов сприйняття ландшафтів, що представляють певну естетичну цінність, шляхом встановлення особливих режимів землекористування і забудови в басейнах огляду, зміни місцеположення видових крапок і трас, визначення характеру і складу заходів щодо формування і розкриття окремих панорам (обмеження поверховості, заборона або навіть знос естетично непривабливої малоцінної забудови, вирубка малоцінних лісонасаджень, часткове перетворення рельєфу і т.п.) .;

по обмеженню можливості сприйняття непривабливих і деградованих ландшафтів, перетворення яких не передбачається. При цьому визначається характер і склад заходів щодо закриття їх огляду (проведення лісопосадок, пристрій огорож, відповідне розміщення міської забудови і т.д.).

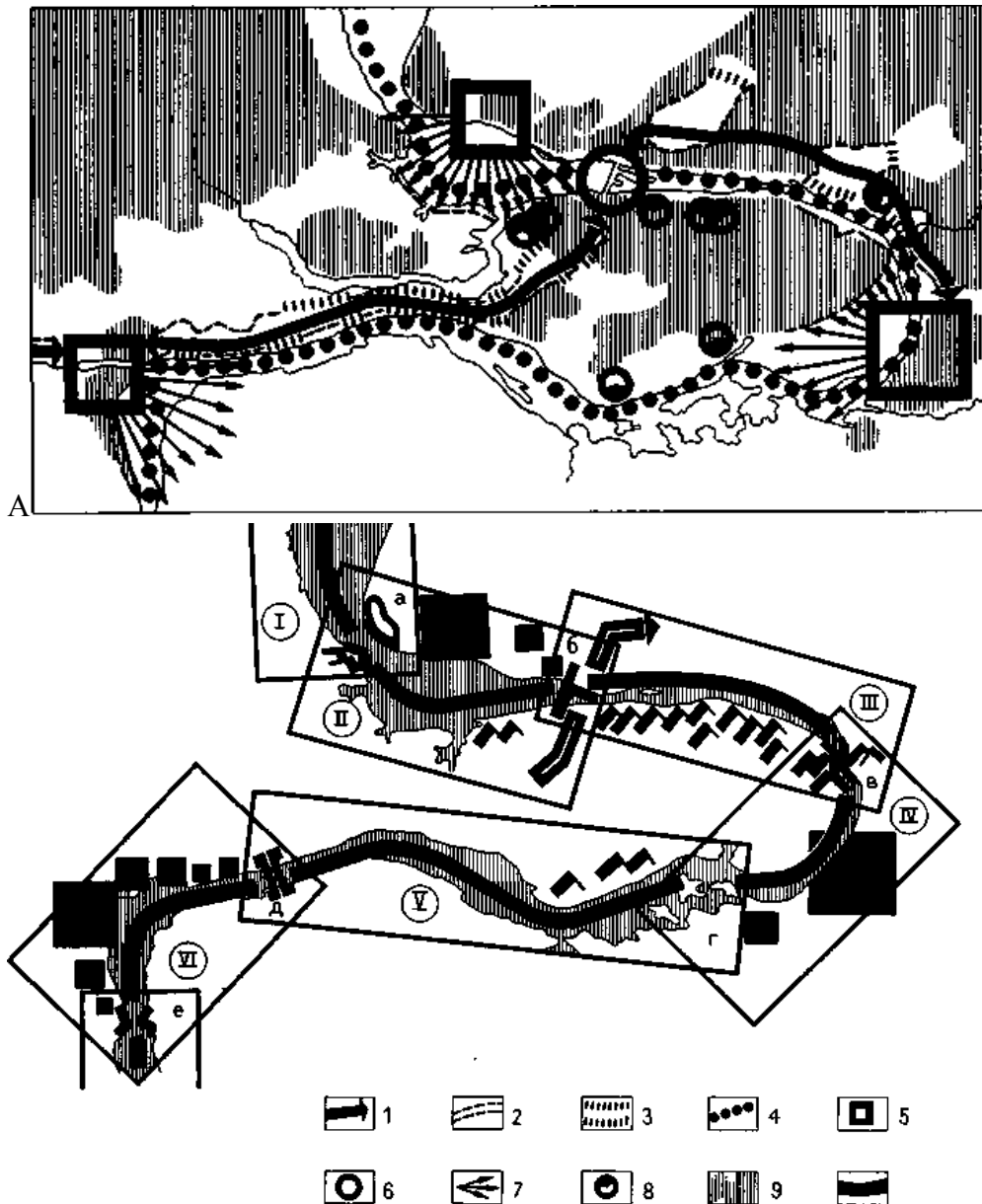

Рис. 36. Архітектурно-ландшафтна структура об'єкту районного планування (обласного району): А — головні осі і центри зорового сприйняття ландшафту району; б — розчленовування території на ландшафтні басейни: I, II, III, IV, V, VI;

I - основні сухопутні траси масового зорового сприйняття ландшафту; 2 - межі зон зорового сприйняття в умовах односпрямованого огляду; 3 - межі зон першого плану в умовах багатопланового огляду; 4 - основна водна траса масового зорового сприйняття ландшафту; 5 - міста—центри концентрації точок масового сприйняття ландшафту і найважливіших архітектурних домінант району; 6 - найбільші позаміські інженерні споруди — найважливіші архітектурні домінанти району; 7 - основні напрями візуального сприйняття оточуючого природного ландшафту з боку міста; 8 - основні позаміські видові крапки і їх кути огляду; 9 - зони закритого (непанорамного) сприйняття ландшафту (міська забудова, лісові території і т.д.);

10 - головна ландшафтно-композиційна вісь району; 11 - ландшафтні басейни; 12 - типи зорових перешкод, визначальних межі ландшафтних басейнів: а - лісові масиви; б - дамба; в - гірський ланцюг; г - острівний архіпелаг; д - мостовий перехід; е - звуження берегів; 13 - міська забудова; 14 - транзитна автомагістраль союзного значення; 15 - гористий рельєф

Ландшафтний підхід до вивчення порушених територій.

Сферу життя і діяльності людини формують її дії по перетворенню території. Територія розглядається не тільки як ділянка землі, але і як відповідним чином організований людиною простір, що відбиває сукупність усіх видів господарського використання землі.

Розвиток міста залежить або від природної структури, або від структури землекористування. Для великих промислових міст, особливо з розвинутою ринковою, гірничодобувною і переробною промисловістю, ведучою стає структура землекористування. Ці міста в цілому - сукупність антропогенних ландшафтів. У географічному ландшафтознавстві антропогенними ландшафтами прийнято називати ландшафти, що сформувалися в результаті цілеспрямованого впливу людини на природний ландшафт. Ступінь антропогенної зміни ландшафтно-першооснови залежить від характеру, інтенсивності і масштабу антропогенного навантаження. Слід зазначити, що не завжди антропогенний ландшафт накладається на природний, як правило, ландшафтна підоснова є антропогенно-зміненою у результаті господарської діяльності попередніх поколінь.

Завдяки антропогенним перетворенням природних компонента стало можливим планомірне формування навколишнього середовища в цілому і міського середовища зокрема. Антропогенні ландшафти формують новий, відмінний від первісного, комплекс взаємозв'язків між ландшафтними компонентами. Для природних ландшафтів характерна саморегуляція, антропогенні ж комплекси можуть існувати і розвиватися тільки при участі людини. Однак людина впливає на природу не тільки цілеспрямовано, але й іноді, непередбачено, що виявляється у вигляді реакції природних компонентів чи комплексів у цілому на антропогенну зміну. Реакція ландшафту - першооснови виявляється у вигляді локальних порушень. Порушеними є території, що втратили свою господарську цінність і є джерелом негативного впливу на середовище у зв'язку з порушенням ґрунтового і рослинного покриву, гідрологічного режиму і утворенням техногенного рельєфу в результаті виробничої діяльності. Джерелами виникнення порушених територій гірничодобувна, гірничо-переробна, металургійна, хімічна промисловість, підприємства будівельної індустрії, комунально-складське господарство, агропромисловий комплекс. Основні види порушень можна розділити на первинні, зв'язані безпосередньо з технологічним процесом, і вторинні, виникнення яких спровоковано веденням технологічного процесу. До первинного відносяться кар'єрні виїмки, породи і відвали розкриву, гідровідводи і т.п., до вторинного - різного роду деформації земної поверхні, явища затоплення, підтоплення, заболочування і т.п.

Для структури промислово розвинутих міст характерна наявність великої кількості порушених територій. Відвали шахтної породи, золовідвали ТЕЦ, шлако-накопичувачі, покинуті кар'єри - характерна прикмета сучасних індустріальних міст. Наявність у структурі міста порушених територій викликає невиправдане збільшення довжини транспортних і інженерних комунікацій, виникнення нераціональної планувальної структури, порушення санітарно-гігієнічних і мікрокліматичних умов. Крім того, порушені території є джерелом змін, у більшій чи меншій мірі, таких ландшафтних компонентів: рельєфу, клімату (мезо-і мікроклімату), вод, ґрунтів, рослинності. Оскільки ці складові ландшафту знаходяться в складній взаємодії, то зміна одного з них спричиняє зміну інших аж до повної деградації комплексу. Таким чином можна говорити про розрив зв'язків між компонентами ландшафту. Подібний напрямок дозволяє прогнозувати подальший розвиток чи поліпшення деградаційних процесів залежно від конкретних умов і оцінки потенційного впливу на природні компоненти.

Список літератури

1. Т.В. Таболіна О.В. Чеманіна. ландшафтний підхід до вивчення порушених територій /Сучасні проблеми архітектури та містобудування, № 10, 2002 УДК 712.23
2. Экологические очерки о природе и человеке / Под ред. Б. Гржимека: Пер. с нем. Н.Б. Здорик, М.К. Федоренко, Н.В. Хмелевской. - М.: Прогресс, 1988. - 728 с.

Інженерно-технічні питання впорядкування території проблеми підземної урбаністики.

Система площинного розвитку міста вже не в змозі дозволити всі задачі сучасного міста, що розвивається по шляху максимального «стиснення» і ущільнення своєї території. Інтенсивне зростання великих міст приводить до виснаження площ для подальшої забудови, вимушуючи використовувати для цієї цілі поливні і зрошувані сільськогосподарські землі, прилеглі до міста. Гостро стоїть проблема захисту навколишнього середовища.

Разом з бурхливим зростанням міста однієї з найважливіших проблем є транспортна проблема, пов'язана з підвищенням швидкості і безпеки руху, поліпшенням пропускної спроможності вулично-дорожньої мережі і максимальною ефективністю експлуатації всіх видів транспорту. Різко зростає об'єм інженерного устаткування міста, особливо нових підземних комунікацій і споруд підсобно-допоміжного призначення.

Необхідність поліпшення культурно-побутового і комунального обслуговування міста, що росте, а також природно-кліматичних і санітарно-гігієнічних умов життя в містах направляє учених і практиків містобудування на пошук нових, ще не повністю використаних резервів.

Разом з просторовими структурами міст фахівцями вже сьогодні, хоча і боязко, розв'язуються проблеми використання і освоєння - підземного простору.

Підземна урбаністика в крупних містах дозволяє дозволити такі найважливіші задачі містобудування, як:

- створення оптимальних умов для праці, побуту і відпочинку населення при зменшенні територій міста, необхідних для житлового, культурно-побутового і комунального будівництва;

- звільнення міських територій, придатних під зелені зони, акваторії, спортивні комплекси, місця відпочинку і т. п.;

- створення чіткої і компактної організації транспортних зв'язків;

- можливість застосування економічних систем інженерного устаткування міст з розміщенням їх центрів можливо ближче до найбільших навантажень і відповідним скороченням протяжності мереж трубопроводів і кабелів;

- комплексне розміщення в підземному просторі інженерних і транспортних комунікацій інших споруд суспільного характеру; збереження ансамблів пам'ятників історії і культури, а також історико-національної основи планування.

- збереження ансамблів пам'ятників історії і культури, а також історико-національної основи планування.

Використовування підземного простору дозволить переглянути планувальну структуру міст, розвантажити їх територію від крупних підприємств з шкідливими виробництвами, складів, ринків, вокзалів гаражів і т. п., що сприятиме зменшенню міського шуму, пожежній небезпеці, а також очищенню повітря.

Сприяючи рішення цих інженерно-технічних і архітектурних задач, підземна урбаністика приносить з собою ряд складних проблем психобіологічного і медичного характеру. До цих проблем відносяться:

- неповноцінність чи відсутність природного освітлення, у тому числі до ультрафіолетового випромінювання;

- відсутність природного провітрювання;

- можливі зміни бактерійної флори повітря; відома ізоляція від звичного зовнішнього середовища,

- монотонність обстановки,

- штучне освітлення («Світлове голодування») і т.п.

Медико-біологічні свідчення дозволили встановити, що ряд цих чинників може спричинити несприятливий, і навіть хворобливий вплив на здоров'я людини.

У зв'язку з цим при організації підземного простору належить урахувати гігієнічні вимоги по створенню психологічного і фізичного комфорту для перебування там людини,

забезпечивши йому найбільш зручності і позитивні емоції в підземному середовищі.

Оцінюючи аспекти позитивного і негативного характеру підземного урбаніста, належить вирішити складну систему взаємозв'язаних проблем використання підземного простору в містах. Які споруди, де і на якій глибині вони можуть бути розміщені?

В цьому плані центральними науково-дослідними і проектними інститутами виявлена номенклатура основних груп і видів об'єктів, розміщуваних нижче за рівень землі; намічені відповідні обмеження функціонального, санітарно-гігієнічного, гідрогеологічного, інженерного, економічного і будівельного характеру. Складені рекомендації по розміщенню інженерних споруд і об'єктів культурно-побутового і комунального призначення в підземному просторі крупних міст.

Значні успіхи у використуванні підземного простору досягнуті також і у ряді найбільших міст світу. Якщо достатньо вирішено питання про необхідність використання підземного простору і орієнтовно відомо, де і на якій глибині можуть бути розміщені споруди, то питання, які ж споруди належить опускати під землю (окрім відомих традиційних), поки вирішені лише приблизно і без достатньо наукового аналізу.

Сама ідея підземної урбаністики заснована на гуманістичному початку, переслідуючи мету збереження на освітленій денній поверхні природного ландшафту, сонячного освітлення, чистого повітря, історичних пам'яток і створення видатних архітектурних ансамблів сучасності. Все це пов'язано з поліпшенням умов життя людини.

Встає питання, чи варто заглиблювати під землю приміщення, пов'язані з відпочинком, культурою і пішохідним рухом?

Мабуть, в найближчому майбутньому найдоцільнішим розміщуватиме в підземному просторі наступні споруди:

- інженерно-транспортного характеру, такі, як метро, трамвай, залізничні платформи, тунелі автомобільного руху, автостоянки, гаражі, депо і т.п. (мал. 1, 2);
- об'єкти складського господарства - продуктові і промтоварні склади, овочесховища, холодильники, виробничі склади, різного роду резервуари, склади пального і інших матеріалів;
- об'єкти інженерного устаткування - трубопроводи водопостачання, каналізації, теплопостачання, газопостачання, водостоки, кабелі різного призначення, смітєпроводи, колектори підземних мереж, бойлерні, котельні, вентиляційні камери, газові станції, трансформаторні підстанції, очисні і водозабірні споруди і тому подібні об'єкти.

До об'єктів промислового призначення можна віднести окремі цехи, заводи, що вимагають герметизацію і максимальної автоматизації, автоматизовані теплові станції і промислові котельні, рахунково-обчислювальні установки і т.п.

До об'єктів культурно-побутового і торгового характеру доцільно віднести: підземне устаткування і складське господарство, включаючи під'їзди до торгових центрів, ломбардів, суспільні туалети, автоматичні телефонні і телеграфні станції, крупні книгосховища і тому подібні споруди, що не вимагають численного обслуговуючого персоналу.

Перерахований, щодо невеликої, склад приміщенні, призначений для розміщення в підземному просторі, вже достатньо повно виправдає саму ідею підземного урбаніста.

Ще більш можливості надає підземна урбаністика для містобудування в районах жаркого клімату і особливо на територіях з сильно перетнутим рельєфом.

За рахунок різниці відміток рельєфу тут можливий пристрій естакад, критих пішохідних шляхів і розміщення в товщі ґрунту окремих культурно-побутових і видовищних приміщень дрібного заглиблення.

Проблема використання підземного простору у всьому світі знаходиться ще в самій початковій стадії свого розвитку, але немає сумніву, що підземному урбаністу уготовлено велике майбутнє. Умови життя людей, що живуть в сучасному суспільстві, викликають необхідність пристрою значних по об'ємах допоміжних приміщень, "транспортних і комунікаційних споруд, масштаби яких все більш зростатимуть.

Інформаційно-методичне забезпечення

Бібліографічні описи, Інтернет адреси		ЗМ, де застосовується
1. Рекомендована основна навчальна література (підручники, навчальні посібники, інші видання)		
1	Стародубцева Л.В. Архітектура постмодернізму: Історія. Теорія. Практика. Посібник для студентів архітектурних спеціальностей вищих учбових закладів. – К.: «Спалах», 1998. – 208 іл.	ЗМ 1.1.
2	Косицкий Я.В. и др.: Учебник для ВУЗов. Основы теории градостроительства. – М.: Стройиздат, 1986.	ЗМ 1.1. ЗМ 1.2.
3	Гуманитарный комплекс архитектуры. К вопросу о гуманитарных исследованиях в архитектуре. Шубович С.А., ...Панова Л.П. и др. Коллективная монография /Под общ. ред. д-ра архит. С.А. Шубович. – Харьков: ХНАГХ, 2005. – 311 с. Аронин. Климат и архитектура. М.: Госстройиздат, 1959. Бабуров В.В. (ред.). Планировка и застройка городов. Учебное пособ. Ин-т град. Ак. Арх. СССР, М., 1956. Баранов Н.В. (ред.). Основы советского градостроительства. Т. 1 – 4. М.: Госстройиздат, 1967. Баранов Н.В. Композиция центра города. М.: Госстройиздат, 1965. Генеральные планы новых городов. Методическое пособие по проектированию. М., Стройиздат, 1973. 231 с. (Центральный науч.-исследовательский и проектный ин-т по градостроительству). Поляков Н.Х. Основы проектирования застройки и планировки городов. М.: Госстройиздат, 1965. Саймонд Д.О. Ландшафт и архитектура. М.: Мир, 1965. ДБН. СНиП 2.07.01-89. Градостроительство. Планировка и застройка городских и сельских поселений/ Госстрой СССР. – М.: ЦИТП Госстроя СССР, 1989. – 56 с.	ЗМ 1.2.
2. Додаткові джерела (довідники, нормативні видання, сайти Інтернет тощо)		
1	Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Науково-технічний збірник. Випуски 1 – 12, щомісячні та щорічні. – КНУБА, 1999 – 2006 рр.	ЗМ 1.1. ЗМ 1.2.
2	Рекомендации по составлению проектов планировки городов УССР с историко-архитектурными заповедниками и комплексами памятников архитектуры. – Киев, НИИП градостроительства «Госгражданстрой», 1971.	ЗМ 1.2.
3	ДБН – усі.	ЗМ 1.1. ЗМ 1.2.

Навчальне видання

Методичні вказівки для самостійної роботи з курсу «Сучасні проблеми архітектури» -
(для студентів 5 курсу денної форми навчання напряму підготовки 1201 (6.060102) – «Архі-
тектура» спец. 7.120102 – 8.120102 - «Містобудування»)

Укладач: Лариса Павлівна Панова

Відповідальний за випуск: Г.Л.Коптева

Редактор: М.З. Аляб'єв

Комп'ютерний набір та верстка Л.П. Панова

План 2009, поз. 86 М

Підп. до друку 15.12.2009	Формат 60x84 1\8	Папір офісний
Друк на ризографі	Ум. др. аркушів 3,5	Обл.-вид. аркушів 3,3
Тираж 70 прим.	Замовл. №	

61002, Харків, ХНАМГ, вул.. Революції, 12
Сектор оперативної поліграфії ЦНІТ ХНАМГ
61002, Харків, вул.. Революції, 12